

Tuure Lehén

Arbetarklassens världsåskådning

Finska originalets titel: *Työväenluokan maailmankatsomus*

Översättning (från finska) av Aili Backlund

Helsingfors 1961

Med en presentation (biografisk skiss) över Tuure Lehén av Per-Erik Wentus.

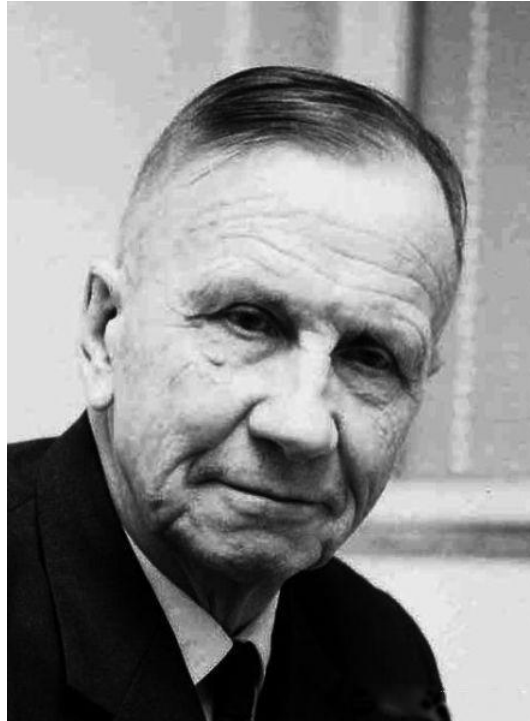
Innehåll

Kortfattat biografi över Tuure Lehén	1
Till läsaren	3
I. Materialism och idealism	3
En "barrikadlinje"	3
Dyrkar materialisten det krasst materiella?	4
Föraktar materialisten andliga värden?	6
Den verkliga skillnaden mellan materialism och idealism	7
Två slags idealism	8
II. Den borgerliga filosofin på barrikaderna	13
Vetenskaplighetens mask	13
Finns världen till ?	14
Den korsfästa Tiden	17
"Den högsta andliga odlingen" i en återvändsgränd	18
Slutgiltiga förklaringar	19
Revolutionens "oförnuftighet"	20
III. Världen och världsbilden	22
Den dialektiska materialismen och vetenskapen	22
Marx' "kosmiska optimism"	25
Varifrån kommer vetandet?	26
"Vad är sanning?"	27
Vederlägger atomfysiken materialismen?	29
Materialismen och den så kallade realismen	31
IV. Materia och medvetande	31
Vad är materia?	31
"Materialen tänker"	32
Medvetandets väsen	34
"Det undermedvetna själslivet"	35
Medvetandet och yttervärlden	36
"Den röda stugans ide"	37
Det s.k. sociala fältet	38
V. Mening, orsak och verkan	39
Har livet en mening?	39
Orsak och verkan	41
Kausalitet och successivitet	42
Möjlighet och verklighet	43

VI. Dialektiken	44
Vad är det?	44
Utvecklingens progressiva riktning	45
”Negationens negation”	47
Utvecklingens två former	49
Den drivande kraften i utvecklingen	51
Vad dialektiken inte är	53
VII. Människan och samhället	54
Vad skiljer människan från djuret?	54
Den historiska utvecklingens faktorer	55
Klasserna och klasskampen	56
Samhällets materiella bas och samhällsmedvetandet	58
”De starka männen”	60
VIII. Om friheten	61
Frihet och slaveri	61
Den s.k. fria världen	62
Friheten ur arbetarklassens synvinkel	63
Frihet till opposition och kritik	64
Om kulturen och dess frihet	65
IX. Moralen	68
Kan en morallära vara vetenskaplig?	69
Moralens grundval	71
Moraluppfattningarnas föränderlighet	72
”De tio buden” som tidsspegel	73
Klassmoral och allmänmänsklig moral	74
Den borgerliga moralens skenhelighet	74
Vilken är den högsta moralen?	76
Nationalekonomi och moral	77
Om arbetarklassens kampmetoder	79
Om beteende och moralregler	79
Ett ord om den kristna moralen	80

Per-Erik Wentus

Kortfattat biografi över Tuure Lehén

Tuure Lehén (eg. Thure Valdemar Lehén) föddes 28 februari 1893 i Jämsänkoski [idag Jämsä] och dog 12 oktober 1976 i Helsingfors. Fadern, timmermannen, Johan Emil Gustavsson Lehén talade ofta på Folkets hus och var aktiv mot tsardömet. Modern Erika, född Samuelsdotter Grönqvist, arbetade som massör och hade namn om sig för "fanatism" i sin önskan om ett bättre liv för arbetsfolk. Av familjens åtta barn uppnådde två, Emil och den tio år yngre Thure, vuxen ålder.

Tuure Lehén anslöt sig 1908 till det socialdemokratiska partiet (SDP) och blev som 15-åring sekreterare i ortens arbetarförening. Efter folkskola gick han i Reallyséet i Helsingfors. Då började han också skriva för tidningen *Sosiaalidemokraatti* i Björneborg. Han tog studenten 1913 som klassens bästa. Vid krigsutbrottet 1914 flyttade han till Björneborg som redaktör, tills han 1915 påbörjade studier vid Helsingfors universitets humanistiska fakultet.

Studierna avbröts i ock med inbördeskrigets utbrott 1918 och Lehén kallades som sekreterare för folkdelegationen (dvs den revolutionära regeringen.) Senare var han sekreterare för de Röda gardenas stab. Tuure Lehén flydde, liksom tusentals andra efter de rödas förlust i kriget, till Ryssland i maj 1918. (Brodern Emil som satt i de vitas fångläger i Viborg avrättades i maj 1918).

Lehén deltog vid Finlands kommunistiska partis (FKP) grundande i Moskva i augusti 1918. Gick därefter in i Röda armén där han fr.o.m. 1919 var chef för en artilleribataljon stationerad utanför Petroskoj/Petrozavodsk, huvudstaden i den (senare) karelsk-finska rådsrepubliken. 1920 kommenderades han till krigshögskolan i Moskva. Han var den första finländaren som fick den skolningen (det skulle bli fler). Han blev färdig 1926.

Därefter fick den flerspråkigt kunniga Lehén uppdrag inom den Kommunistiska Internationalen, där han lärde känna många länders ledande kommunister och deras partier. På 1930-talet föreläste han om uppror och revolutionär taktik på Leninskolan i Moskva. 1936 skickades han, då som överste, till inbördeskrigets Spanien där han verkade för den sovjetiska militärunderrättelse-

tjänsten GPU, med att kartlägga den "politiska lojaliteten" hos de stridande och att vidta erforderliga åtgärder.

Tillbaka 1937 arbetade han på Förlaget för litteratur på främmande språk. 1940 tillträdde han som den första rektorn för det nygrundade Petroskojs universitet fram till 1941. Under vinterkriget 1939-40 mellan Finland och Sovjetunionen var han inrikesminister i den pro-sovjetiska s.k. Terijokiregeringen. Under fortsättningskriget 1941-44 var han bl.a. redaktör för fronttidningen *Sotilaan ääni* [Soldatens röst]. Lehén blev generalmajor och även hedersdoktor vid Moskvas universitet.

1946 återvände Lehén till Finland, där kommunistpartiet åter var tillåtet. Han fortsatte sin tidigare forskningsverksamhet och arbetade bl.a. som ledare för förlaget Kansankultuuri och som föreläsare på folkhögskolan Sirolainstitutet. Lehéns tolkningar av Karl Marx och Friedrich Engels sågs under lång tid av de finländska kommunisterna som de viktigaste alstren och de utgjorde grunderna i lärandet av marxism-leninismen. Det mest kända verket blev det i slutet på 1940-talet skrivna *Arbetarklassens världsåskådning* som vid Lehén död hade nått sin sjunde upplaga. Lehén var en av de viktigaste bakgrundsfigurerna i den finländska kommunistiska rörelsen ända till FKP:s förtvinande. Partiets 1957 års program var i huvudsak Lehéns verk och de följande årtiondenas program var likaledes i hans anda.

Åsikterna om Lehén är många. En sammanfattning vore "ovanligt begåvad, upprorsspecialist, generalmajor, avhållen lärare, cyniker och suput". Fast så lättförståelig var ändå inte marxism-leninismen i sin stalinistiska tappning. Ungkommunister som på 1970-talet studerade *Arbetarklassens världsåskådning* säger i efterhand att de inte begrep vad den egentligen skulle betyda.¹

Varför Lehén undgick att falla offer för de utrensningar och dödsdomar som drabbade flera av hans tidigare landsmän, trots att han vid flera tillfällen sägs ha fällt kritiska omdömen om diktatorn Josef Stalin, är måhända inte så överraskande. Lehén verkade huvuddelen av sin tid i Sovjetunionen inom militären och i den internationella politiken, där han utförde de order han gavs. Han befattade sig egentligen inte med nationell politik, om det så vore det finländska kommunistpartiets eller det motsvarande sovjetiska. (Av alla de andra finländare som, liksom Lehén, nådde en hög militär rang dog den stora majoriteten som välmående pensionärer.) Ett tecken på att han lärt sig vad politiskt engagemang kan betyda visas av att han under sin senare tid i Finland undvek att ta del i de inre strider som det finländska kommunistpartiet allt mera kom att sjuda av mot slutet av sin existens.

Tuure Lehén var gift 1923-1933 med Hertta Kuusinen (1904-1974), dotter till ärkestalinisten Otto Ville Kuusinen (1881-1964), den ende finländaren som hedrades med att begravas inmurad i Kremlmuren. Även Hertta var efter det andra världskriget en framträdande kommunist i Finland. Deras enda barn sonen Yrjö, "Juri", föddes 1924 i Moskva, stupade 1942 som krigsfrivillig vid den sovjetisk-tyska fronten utanför staden Vologda. Tuure Lehén själv är gravsatt på Malms begravningsplats i Helsingfors i en gemensam vila under "Minnesvården över anti-fascister 1939-1944.

24/4/2013

Per-Erik Wentus

---

¹ *Arbetarklassens världsåskådning* användes flitigt i studiecirklar på 1970-talet, särskilt inom det prosovetiska kommunistiska ungdomsrörelsen i Finland ("taistoiterna"), som – till skillnad från i andra länder utanför östblocket – dominerade ungdomsradikaliseringen. Om den finländska kommunismen under dessa år, se [Arbetarrörelsen i Finland](#) av Pekka Haapakoski.

Till läsaren

Denna bok är sammanställd av föreläsningar som författaren har hållit vid olika sammankomster åren 1948-58. Föreläsningarna har i huvudsak åhörts av fritidsstuderande arbetare som inte tidigare befattat sig med filosofiska frågor. Detta har i avgörande grad bestämt både föreläsningarnas innehåll och stil.

Då ja i dessa föreläsningar för åhöraren försökt klarlägga den marxistiska dialektiska materialismens första grunder har jag utgått från de aktuella världsåskådnings-frågor och ideologiska stridsfrågor som dykt upp på finländsk botten. Den populariserade ”levnadsvisdom” och de ytliga slagord med vilkas hjälp man under senaste tid i vårt land försökt sprida den borgerliga världsåskådningen bland de befolkningsgrupper som lever av eget arbete har ägnats särskild uppmärksamhet. Utan avsikt att låta någon enskild ”schavottera” har författaren velat påvisa vissa filosofiska påståendens och den på dessa grundade ”levnadsvisdomens” objektiva betydelse, dvs. de praktiska och politiska ändamål dessa tjänar helt oberoende av sina upphovsmäns egna avsikter och goda eller onda uppsåt.

Ett särskilt ”erkännande” har författaren givit de borgerliga filosofer och psykologer — bland dem framlidne finske akademikern Eino Kaila — vilka ansett det nödvändigt att påvisa de reaktionära politiska slutledningarna den filosofi och psykologi som de representerar automatiskt måste leda till. Här kan nämnas, att Kailas verk och de flesta andra i denna bok angivna källskrifter även utkommit på svenska.

Författaren har försökt göra framställningen så enkel och lättfattlig som det överhuvudtaget är möjligt när man behandlar dylika frågor. Detta har varit nödvändigt bl.a. för att försöka ta död på den allmänt utbredda missuppfattningen att filosofiska frågor är något ”övernaturligt” som inte berör eller intresserar ”vanliga människor”. Övertygas läsaren om att det är mödan värt att närmare bekanta sig med den marxistiska filosofin, då är bokens huvudsakliga syfte uppnått. Boken gör inte — som jag redan sagt i förordet till den tredje finska upplagan — anspråk på att vara ett lärdomsprov eller ens en systematisk framställning av den marxistiska filosofins grunddrag. Den har kommit till i syfte att väcka läsarens kunskapsbegär och stimulera intresset för den dialektiska materialismens stora representanters verk, bland vilka Engels' ”Anti-Dühring” och Lenins ”Materialism och empiriokriticism” bör nämnas först.

Helsingfors den 16 januari 1961.

Författaren

I. Materialism och idealism

En ”barrikadlinje”

Världen är en, men världsåskådningarna många. Under tidernas lopp har det uppstått ett otal olika skolor och strömningar på detta område, och alltjämt dyker nya upp som svampar efter regn. När man ögnar igenom filosofins historia får man först det intrycket, att det finns lika många olika filosofier som filosofer och att varje människa sist och slutligen är sin egen filosof.

Men då vi fördjuper oss i ämnet, kommer vi snart underfund med att bilden trots allt inte är så brokig som den först föreföll. Vi kan allt tydligare urskilja tvenne grundlinjer, två huvudströmningar. Filosofins historia lär, att så länge filosofiskt tänkande existerat, har dess representanter kunnat indelas i två motsatta läger, två stora partier, i materialister och idealister. Det går inte att

dra en klar och avgjord partigräns för varje filosof men i det väsentliga har filosofins historia varit en historia om kamp mellan materialism och idealism. Det är här vi finner filosofins ”barrikadlinje”.

Denna uppdelning av de filosofiska grundriktningarna gäller även i dag som är, hur många ”vacklare” det än må finnas i gränsmarkerna mellan dem och hur mycket det än inom bägge lägren må uppstå meningsskiljaktigheter i sekundära frågor. Detta gäller oavsett om vederbörande vill erkänna det eller inte. Flera som ”realister” reklamerade modefilosofer i den kapitalistiska världen förklarar att striden mellan materialism och idealism blivit föråldrad, försöker få oss att tro att de står över denna strid och påstår att materialisterna och idealisterna under årtusenden stridit om ”tomma frågor”.

Vi skall längre fram få se, att dessa som ”står över” materialismen och idealismen i själva verket inte gör annat än försöker i modern förpackning föra till torgs gamla möjliga varor från den filosofiska idealismens konkursbo. Då de framställer sig som neutrala i striden mellan materialism och idealism nyttjar de bara neutraliteten som en dimridå i vars skydd de går till angrepp mot materialismen. Men just i dessa angrepp avslöjar de sin partifärg.

Lenin hade utan +vivel rätt då han underströk, att det inte finns någonting sådant som neutral filosofi och att kampen på den filosofiska fronten fortfarande är en kamp mellan materialismens och idealismens läger. Denna kamp återspeglar i sista hand den kamp som pågår mellan samhällsklasserna. De avgörande idéstriderna i våra dagar är framför allt en kamp mellan arbetarklassens världsåskådning och borgarnas världsåskådning. Alla de skilda modefilosofiska skolorna — pragmatismen, instrumentalismen, existentialismen osv. — representerar kapitalistklassens världsåskådning. De kan drabba samman sinsemellan om småsaker, ibland om ord enbart, men de intar alla en fientlig hållning till den dialektiska materialismen, den som vi med fullt skäl kallar arbetarklassens världsåskådning.

Vad den dialektiska materialismen är, därom skall jag i dessa föreläsningar försöka ge en allmän föreställning. Det är inte och kan inte bli fråga om någon uttömmande framställning av denna lära, som baserar sig på ett mångsidigt och omfattande vetenskapligt material, utan endast om de första grunderna, och även dessa i starkt begränsad form. Jag skall framför allt försöka koncentrera uppmärksamheten på de aktuella och omstridda världs-åskådningsfrågor som dykt upp här på hemmaplan.

Vi skall först tala om den dialektiska materialismens ”materialism” och senare om dess ”dialektik”.

Dyrkar materialisten det krasst materiella?

För att nedsvärta arbetarklassens materialistiska världsåskådning använder sig dess motståndare illslugt av en tämligen utbredd ovetenskaplig uppfattning om skillnaden mellan materialism och idealism. I dagligt språkbruk, vid kaffekoppen och grogg-glasen, menar man ofta med materialist en simpel egoist, en vällusting och slav under mammon, med idealist däremot en osjälvisk anhängare av idéer och höga ideal. Materialisten hamstrar, roffar och bär sig åt, äter, dricker och kräks samtidigt som idealisten ägnar sig åt allt möjligt vackert och fint, delar med sig av sin garderob åt den som ingen har, tänker ädla tankar och hyser heliga känslor.

Dessa småborgerliga föreställningar har ingenting att göra med den skillnad som råder mellan filosofisk materialism och filosofisk idealism. Filosofins historia känner inte några sådana ”materialister” eller ”idealister”. Men materialismens fiender utnyttjar detta småborgerliga ”vetande” som mördande bevismaterial mot materialismen och i synnerhet mot den marxistiska

dialektiska materialismen.

”Materialist är en som dyrkar det krasst materiella”. Så lyder den ”vetenskapliga” förklaring som ges i det stora finska uppslagsverket Iso Tietosanakirja. Detta är också det sakramentala slagord som återkommer i bokstavligt talat alla borgerliga ”experter” skriftliga och muntliga framställningar. Det upprepas av biskopar och prostar, teologie- och filosofieprofessorer och efter dem av en här hjälppräster och filosofiemagistrar. En del av dem som upprepar påståendet vet att de bär falskt vittnesbörd. Men de vet också, att förtal och förvrängningar är de enda ”användbara” medel som de har att ta till i kampen mot materialismen. Andra åter sprider detta förtal av okunghet, de besvärar sig inte med att ta reda på den sak de talar om.

Då och då kan fiender till materialismen, som fromt håller fast vid dylika slagord, hamna i ganska komiska situationer. När de blir ställda mot väggen måste de motvilligt medge att personer som bekänner sig till materialismen i sin livförelse är allt annat än dyrkare av det krasst materiella. Ovedersägliga fakta vittnar om den höga idealiteten, osjälviskheten och offervilligheten hos personer som representerar arbetarklassens världsåskådning. Men tro inte, att dessa fakta skulle tvinga materialismens motståndare att revidera sina befängda uppfattningar om materialismen. Nejdå, det är inte något fel på deras teorier, felet ligger hos en del personer som kallar sig materialister, som bara låtsas vara materialister men i verkligheten är äkta idealister.

Ett klassiskt exempel på detta slags insikt levereras av den socialdemokratiska teologieprofessorn Yrjö E. Alanen, som gjort den sensationella upptäckten att Karl Marx inte var marxist. Till församlingens uppbyggelse skall jag låna ett utdrag ur hans artikel ”Materialism och idealism i teori och praktik”, som publicerades i Suomen Sosialidemokraatti den 25 januari 1945. Nämda herre vänder sitt ansikte till oss och upplyser oss så sägande:

”... Det är dock att observera, att Marx själv inte verkade i överensstämmelse med sin materialistiska världsåskådning utan tvärtom enligt den idealistiska. Han hörde inte till de fattiga eller arbetarklassen utan till medelklassen och hade även förbindelser till samhällets högsta kretsar. Utomordentligt begåvad och flitig, måttlig i sina vanor som han var skulle han ha haft möjligheter att gå långt i det borgerliga samhället på hans tid. I synnerhet hans hustrus inflytelserika släktingar skulle ha kunnat befördra hans karriär i samhället. Men alla dessa möjligheter offrade han då han gick att under otrygga förhållanden studera samhällsproblemen och verka i enlighet med sin övertygelse, trots att han just därför kom att ställas utanför samhället ... I sitt familjeliv var Marx också en trogen och god make som följde förfädernas heliga lag vad dess sjätte bud beträffar och inte de nya 'fria' idéer beträffande sexuallivet som många marxister i slutet av 1800-talet åtminstone i teorin bekände sig till.”

Med andra ord: Marx var en bra människa men marxismen är av Hin onde. Marx är all heder värd för att han förkastade sina egna principer!

För en i synd född och avlad lekman är det naturligtvis svårt att veta om det är tillåtet att anlägga vanlig jordisk logik på en teologieprofessors filosoferande. Men om så är, och då materialisten i allt är motsatsen till en idealist, får vi följande bild av materialist:

1. Materialisten är obegåvad, lat och oregelbunden i sina vanor.
2. Materialisten försummar inga tillfällen att gå långt i sin tids borgerliga samhälle.
3. Materialisten tvekar inte heller att utnyttja sin hustrus inflytelserika släktingar för att göra karriär i samhället.
4. Materialisten uppoffrar sig inte och verkar inte i överensstämmelse med sin övertygelse.
5. Materialisten är en otrogen och dålig make som bryter mot sjätte budet.

Då Karl Marx trots de av professor Alanen prisade positiva sidorna envetet vidhåller att han är materialist, beskyller professorn honom för bristande konsekvens och tillägger harmset:

”Samma inkonsekvens som vi kan skönja hos Marx själv, möter vi också hos en mängd andra marxister.”

Herr Alanens prat är mycket belysande men det saknar totalt nyhetens behag. Det var gångbar vara redan på Marx' och Engels' tid. Det är också helt enkelt omöjligt att karaktärisera det mera träffande än Engels gjorde då han 1886 skrev:

”Med materialism förstår kälkborgaren frosseri, dryckenskap, fåfänga, sinnliga begär och högmod, penningbegär, girighet, vinningslystnad, profitjakt och börssvin-del, kort sagt alla de smutsiga laster, åt vilka han själv i stillhet hängiver sig.” (Engels: Ludwig Feuerbach, s. 37.)

Föraktar materialisten andliga värden?

Bland de intellektuella, isynnerhet bland den studerande ungdomen, försöker man på allt sätt skapa motvilja mot materialismen med sådana ”upplysningar” som att materialismen drar ner det andliga livet, föraktar andliga värden. Men även i detta fall visar fakta på det rakt motsatta. Själva professor Alanen är tvungen medge, att många mycket begåvade representanter för den andliga kulturen, bland den flera stora konstnärer, är materialister till sin världsåskådning. I Sovjetunionen är den materialistiska världsåskådningen den förhärskande men ändå står vetenskapen, konsten och i allmänhet all andlig kultur där i högre kurs och tillmätes större värde än i något som helst kapitalistiskt land. Ingen kan heller förneka att sovjetfolket står på en hög moralisk nivå.

Att beskylla den vetenskapliga materialismen för att vilja dra ned de andliga värdena är fullständigt osakligt och oberättigat. Då den dialektiska materialismen, som den de facto gör, förnekar det förnuftsvidriga påståendet att föreställningar, tankar, moralbegrepp, idéer, känslor osv. kan existera utanför människan och hennes medvetande så kan däri inte inläggas ens en tillstymmelse till förnekande eller förakt för andliga värden. Tvärtom, en mystisk uppfattning om ett förment övernaturligt ursprung till det andliga livet tvingar till en undervärdering, ja, rent av nedvärdering av människan, skaparen av alla andliga värden.

”Men de andliga värden som religionen genom tiderna representerat? Kan materialismen ge något som ersätter religionen? Har inte människorna ändå behov av ett fördjupat andligt liv?”

Dylika motargument får man ibland höra från unga studerande som är tillräckligt upplysta för att inte längre tro på de kristna dogmerna, men som fortfarande saknar ”något”, ett slags ersättning för tron, religionen. Denna ersättning tror de sig finna i ett s.k. fördjupat andligt liv. När dessa ord, som har en så mystiskt klang, spökar i de mest olika sammanhang, t.o.m. i litteratur som är avsedd för arbetarna, är det skäl att titta efter vad de riktigt innebär.

”Det djupandliga livet” är en psykologisk läroterm som troligen uppfunnits av den finska filosofiprofessorn och akademikern Eino Kaila. Han har definierat det djupandliga livet på följande sätt:

”Djupandligt betecknar vi det plan av mänskligt andeliv, som beträdes, då idealbildningens objekt väcker den känsla av undergiven vörndnad, som inrymmer 'andakt', som uppfattar sitt objekt såsom 'heligt' ... Om vi gör skillnad på religiositet och religion (t.ex. kristlighet och kristen tro), så att vi i det förstnämnda begreppet utesluter allt, som är 'lärostycken', kan vi säga att djupandligt liv är detsamma som religiositet.

Det som i detta sammanhang är viktigast är, att Eros är den mäktige frigöraren av det djupandliga livet och för talrika människor, ja, måhända för de flesta, den enda vägen till djupt andligt liv ... Många vägar leder till andelivets djup; man kan nå fram dit från skilda behovs startpunkter, från

den sociala driftens, lika så väl som från självhävdelsens ... Men den vanliga vägen till det djupandliga livet är, som sagt, Eros.” (Kaila: Personlighetens psykologi, s. 243 svenska uppl.)

Vi ser härav, att professor Kaila med djupandligt liv inte avser någonting märkligare än en viss grad av mänskligt känsloliv, dess djupdimension, helt jordiska och naturliga saker alltså, för vilket andra filosofer och psykologer blott använder andra termer. Och i synnerhet då vi flera gånger och eftertryckligt upplysas om att Eros eller Amor är den vanligaste och ofta den enda vägen till djupandligt liv så återstår av hela mysteriet ingenting annat än de tusen känslor som griper vilken som helst av oss syndens trälar då vi blir förälskade eller då vi upplever andra stora ögonblick i livet.

Hur uppbyggande skall det inte kännas för de varmt religiösa att få höra, att deras religiösa känslor i grund och botten inte är märkligare än de mycket mänskliga och jordiska känslor som även de gudlösa har. Men denna förklaring tycks gå för fullt i den evangelisk-lutherska statskyrkans mäktige, ty det har inte märkts några tecken på schism mellan kyrkan och den filosofi Kaila representerar.

I den definition av det djupandliga livet som här återgetts kan man inte, om man så sökte med ljus och lykta, finna något som skulle göra materialismen mindre djupandlig än idealismen, ty materialismen erkänner det mänskliga känslolivet med alla möjliga grader och djupdimensioner.

Jag kan i detta sammanhang inte låta bli att återkalla i minnet några ord av materialisten Lenin som den stora franska författaren *Romain Rolland* — också han materialist — med begeistring citerar i boken ”Reskamrater”. På tal om Beethovens musik säger Lenin:

”Jag vet ingenting vackrare än *Appassionata*, jag skulle kunna höra på den dagarna i ända. Övermänsklig musik ... Jag säger alltid till mig själv, kanske naivt, kanske barnligt stolt: vilka underverk människorna förmår skapa!”

Hur mycken ”ödmjuk aktning” och ”andakt” innehåller inte dessa ord av den store materialisten! Hur ”heligt” ser han inte det ”övermänskliga” föremålet för sin gränslösa beundran.

De studenter och även ”utstuderade” magistrar som klandrar materialisterna för bristande ”djupandlighet” och tror sig ha funnit det i någon annan filosofi, har kanske nytta av att veta, att inte ens själva professor Kaila ansåg sig kunna slunga fram ett sådant klander, trots att han inte var någon vän till marxismen. Han säger:

”Den s.k. materialistiska historieuppfattningens fel ligger inte däri, att den skulle ge för litet erkännande åt människonaturens andliga aspekt ...”

Sålunda erkänner själva uppfinnaren av det ”djupandliga livet” att det kan rymmas lika mycket djupandlighet i en materialist som i vilken annan människa som helst. — Den punkt där professor Kaila trodde sig upptäcka ett fel i den materialistiska historieuppfattningen intresserar oss inte i detta sammanhang. Vi vill endast erinra om det faktum, att inte ens alla motståndare till materialismen vill skada sitt rykte och dra löje över sig genom att godta påståenden, enligt vilka materialisterna dyrkar det krasst materiella och materialismen förnekar de andliga värdena.

Den verkliga skillnaden mellan materialism och idealism

Vi har nu fått svar på frågan vad materialismen inte är och sett att den inte är den stygga själafiende, som dess motståndare vill göra den till. Skillnaden mellan materialism och idealism ligger inte däri att den ena skulle vara kras, materiell och sinnlig medan den andra är idel ädel andlighet. Och om vi skulle samla in statistik över strebrar, frossare och deras vederlikar så kan vi på förhand vara övertygade om att största delen av dem skulle luta åt den borgerliga

världsåskådningen, d.v.s. vara anhängare av idealismen.

Den grundfråga som har skilt och alltså skiljer materialismen från idealismen, är ingalunda frågan om erkännande eller förnekande av det andliga livet, ja inte ens frågan om brott eller inte brott mot sjätte budet, utan frågan om andens förhållande till materien, tänkandets förhållande till varat. Är anden eller materien alla företeelsers upphov och begynnelse? Vilket är det primära och vilket är det härledda? Har anden skapat materien eller är anden en produkt av materien?

Materialisterna har företrätt uppfattningen att naturen, materien var först, innan något slags ande fanns, och att tänkandet och andligt liv överhuvud uppstått på basen av det materiella livet, är enbart den materiella verklighetens återspeglning i människornas medvetande. Materiens existens är inte beroende av någon ande, men ingen ande kan finnas utan materia. Utanför eller över det mänskliga medvetandet finns intet tänkande eller andligt liv. Idealisterna däremot har betraktat idén eller anden som alltings grund och början, skapare och ledare, ja, som det enda som verkliga är. Den centrala tanken i den idealistiska världsåskådningen har den stora spanska författaren Cervantes uttryckt i humoristisk form för tre och ett halvt århundrade sedan då han lät Riddaren av den sorgliga skepnaden Don Quijote säga till sin vapendragare Sancho Panza:

”Tänk starkt på stora ting och vet, att tanken är den enda realiteten i världen. Höj naturen till ditt eget mått och må världsalltet vara dig endast en spegelbild av din egen hjältemodiga själ.”

Den verkliga skillnaden mellan idealismen och materialismen ligger sålunda kort sagt däri att den idealistiska världsåskådningen ställer tingen på huvudet, vänder dem upp och ned, gör stenfoten till vindskammare och vindskammaren till stenfot medan däremot den materialistiska världsåskådningen ställer dem på fötterna, i naturligt läge, i rätt relation till varandra.

Två slags idealism

Under tidernas lopp och isynnerhet genom framstegen inom vetenskapen har idealismen, liksom även materialismen ändrat form. Men formförändringarna inom idealismen och materialismen kan inte jämföras. För materialismen har framstegen inom vetenskapen inneburit att dess huvudteser blivit alltmer bestyrkta, att världsbilden vidgats och klarnat. Den har inte behövt ”överge sina positioner”, sitt grundpåstående att den fysiska världen finns till i och för sig, oberoende av vårt medvetande. Den har bara behövt ändra åsikt om den fysiska världens struktur, ersätta enskilda gamla hypoteser som visat sig ohållbara med nya som bättre motsvarar världens verklighet.

Idealismen däremot har fått så hårda stötar av vetenskapen, att den tvingats svänga och vränga sina heligaste ord, retirera från sina nyckelpositioner. Den har då den hamnat i en återvändsgränd varit tvungen att åt Människan överlämna hela det område av det andliga livet, som den tidigare ansåg tillhöra hemliga krafter utanför människorna. Denna maktöverföring skiljer den nya *subjektiva idealismen* från den gamla *objektiva idealismen*.

Den objektiva idealismen, bland vilkas företrädare må nämnas Platon och Hegel samt den sistnämndes finländska elev J. V. Snellman, erkänner en utanför människan stående och verkande Idé eller Världsande, Försyn osv. Naturen, den fysiska världen är i enlighet därmed endast den under olika namn uppträdande eviga Andens skapelse och uppenbarelseform, Andens ”förkroppsligande” på jorden, dess skugga och andra tillvaro. En katt som vi ser springa är enligt Platon endast skenbar, ofullkomlig, försvinnande, men kattens idé är verklig, evig och odödlig. Anden uppstår inte av människan, den kommer till henne utifrån, bor i henne, verkar genom henne. Platons Ide och Hegels Världsande påminner mycket om den Ande som fanns i begynnelsen och som Bibeln talar om. Den objektiva idealismen är också i själva verket religion

översatt till filosofiskt språk.

Den nya subjektiva idealismen skiljer sig tydligast från den äldre objektiva idealismen däri, att den anser att anden enbart hör till människans inre värld. Den subjektiva idealismen känner inte någon tanke utanför den mänskliga hjärnan. Sålunda har den objektiva idealismens Idé, Världsande, Försyn eller Gud störtats från sin tron, och det mänskliga förnuftet placerats där i stället. Denna revolution förblir dock enbort en palatsrevolution inom det idealistiska lägret. Den nya filosofin är fortfarande idealism, ty samtidigt som den förnekar en Ande utanför det mänskliga medvetandet så förnekar den i samma veva även en utanför människan existerande materiell verklighet, den kastar m.a.o. ut barnet med badvattnet. Den subjektiva idealismen erkänner som verkliga endast subjektets eller Jagets föreställningar och de sinnesförmimmelser dessa åstadkommer men inte föremålet för föreställningarna.

Den subjektiva idealismens upphovsman, den engelska biskopen Berkeley, som levde och verkade för trehundra år sedan innefattade sin lära i satsen: esse est percipi, att vara är att uppfattas. Varande är sålunda enbart iakttagande. Det som vi kallar ett äpple, lär biskop Berkeley, är ingenting annat än en viss smak, lukt, färg, form osv., en serie föreställningar enbart. Äpplet som föremål existerar inte.

”Världen är min föreställning.” ”Världen är en synvilla.” ”Världen är enbart förmimmelsen.”
 ”Världen är en produkt av jaget.” ”Jaget skapar icke-jaget till sin egen motsats”. Sådana är den subjektiva idealismens grundpostulat.

Om man konsekvent håller fast vid en dylik filosofi så kommer man slutligen till, att det inte finns någon annan eller något annat i världen än enbart Jag med mina föreställningar och sinnesförmimmelser. Denna den mest extrema riktningen inom den subjektiva idealismen kallas solipsism. Solipsisten förnekar således t.o.m. en annan människas existens — utom möjligen i nödfall, om hans opponent tar honom i nackskinet och tvingar honom att erkänna att han finns till.

Salig biskop Berkeley orkade inte iakttaga en sådan konsekvens i sin filosofi. Han, som var förfärligt ilsken på materialisterna därför att dessa erkände en fysisk värld ”utanför förståndet”, erkände själv ett utanför förståndet stående Högre väsen. Prästycket är sådant att man talar om Gud oavsett hur det sedan är med tron. Men erkännandet av detta Högre väsen gjorde att Berkeleys filosofi kom att bli en förening av den objektiva och subjektiva idealismen. En sådan soppa på blandfrukt kallas eklekticism.

I gränsmarkerna mellan materialismen och idealismen uppträder agnosticismen, okunnighetens eller ovisshetens filosofi, vars mest kända företrädare är tysken Immanuel Kant och engelsmannen Hume. En agnostiker är en filosofisk vacklare. Han erkänner att det utanför det mänskliga medvetandet mycket väl kan finnas en verklighet, ”ting i sig”, men att vi inte kan få verklig kunskap om dessa ting, åtminstone inte tillförlitliga kunskaper. Agnostikern vet inte om denna världen med städer, skogar och sjöar finns till eller ej. Och finns det någonting så är det inte lätt att få reda på vad det är. Agnostikern klagar i likhet med Jukolas Timo, i Kivis Sju bröder:

”Vem begriper hur denna världen är byggd? Inte ett människobarn som är enfaldigt och dumt som en bråkande bagge.”

Agnostikern är ofta, som Engels påpekade, ”en materialist som skäms.” Detta slags materialister är en ganska vanlig typ i synnerhet bland vetenskapsmän. En naturvetare, en fysiker, biolog, kemist är i sitt arbete en fast materialist. För att komma nån vart måste han förutsätta att den materia han undersöker verkligen existerar. Men det hindrar honom ju inte att om söndagarna inbilla sig att han från måndag till lördag endast iakttagit sina egna iakttagelser.

Materialismen skiljer sig från all slags idealism och agnosticism just däri, att den erkänner den materiella verklighetens obetingade existens och även möjligheten att skaffa allt fullständigare kunskap om den. Den materiella verkligheten finns till oberoende av något som helst subjekt eller Jag, oberoende av om någon iakttar den eller ej. Äpplet är materia och det finns till även när ingen är till hands för att smaka eller lukta på det. Världsalltet är inte någon ”spegelbild av vår hjältemodiga själ” utan tvärtom, vårt tänkande och vårt andliga liv överhuvudtaget är en världsalltets återspeglning i den mänskliga hjärnan.

Detta fundamentala faktum skiljer även i dag arbetarklassens materialistiska världsåskådning från den borgerliga modefilosofin. Där denna inte är ”ren” subjektiv idealism, är den i bästa fall en agnosticism som lutar åt samma subjektiva idealism. Om den inte helt förnekar ”icke-jagets” existens så erkänner den denna existens endast under tvetydigt krumbuktande.

Materialismens motståndare tycks också ha gett spridning åt uppfattningen att marxismen med dess materialistiska världsåskådning är precis detsamma som ateism, eller i varje fall att ”gudlöshet” är huvudingrediensen i marxismen. Uppslagsverket Iso Tietosanakirja kan berätta att ateismen hör till ”bolsjevismens och kommunismens dogmer” och låter oss förstå att det egentligen inte funnits någon annan ateism i världen. Läsaren bibringas den uppfattningen att kommunisterna bara är till för att häda Gud och lovsjunga Djävulen.

En dylik propaganda måste avvisas, inte för att vi vill framträda som prästvänner och fiender till ateismen, utan för att det är fråga om ett partiskt mörklägningsförsök. Man vill därmed endast avvända folks uppmärksamhet från det som är det väsentliga i marxismen. Det väsentliga har alltid varit och är socialismen och kommunismen, ett samhällssystem där ingen kan leva av andras svett och blod. Anhängarna av den marxistiskt-leninistiska världsåskådningen har insett det faktum att penningväldets utsugning och förtryck i lika hög grad riktar sig mot troende och icke-troende, och därför försvarar de alla arbetandes intressen och rättigheter utan att göra någon skillnad mellan religiösa och icke-religiösa.

I synnerhet inför varje val upprepar man den gamla refrängen att ”kommunisterna hatar de troende”. Jag skulle vilja kalla sådant för djävulens påfund om jag inte vore förvissad om att äran av denna upptäckt tillkommer penningfurstarnas legoknektar. Kommunisterna har inga andra fiender än det arbetande folkets fiender, oavsett om dessa är religiösa eller inte. Man bör inte för ett ögonblick glömma att utsugarklassernas urgamla Materialism och idealism regel för statskonst lyder: ”Söndra och härska”. Det ligger i utsugarklassernas intresse att utså splittring bland de arbetande, att hetsa arbetarna mot varandra. För detta ”djävulska” syfte använder man sig stundom av ras- och nationalitetsfrågor, stundom av religionsfrågor, stundom av vad som helst.

Vi kan dock inte blunda för det faktum att kyrkan under det kapitalistiska systemet ställt sig i penningväldets tjänst och blivit ett vapen i utsugarnas klasskamp. Höjde en enda finländsk präst sin röst för arbetarnas och torparnas sak år 1918? Och bekänner inte också i dag den övervägande majoriteten av Finlands präster öppet sin solidaritet med fienderna till arbetarklassen genom att stöda den yttersta högerens samlingsparti?

Samlingspartiet är inte något himmelskt parti utan ett helt typiskt och jordiskt klassparti som tjänar storkapitalisternas materiella intressen. Men just detta parti, liksom andra partier som tjänar utsugarklassen, utnyttjar skickligt kyrkans och prästernas inflytande för att spela på arbetarnas och böndernas religiösa känslor och inbilla dem att just detta parti har hand om himmelrikets nycklar. Vi däremot är motståndare till detta avskyvärda spel, där man utnyttjar religionen för politiska syften, liksom vi är motståndare till all annan spekulering och allt annat bedrägeri.

Men eftersom vi inte vill fiska i grumligt vatten försöker vi inte heller hemlighålla vår proletära

världsåskådnings negativa inställning till själva religionen, och inte enbart till spekulation i religion. De utsugande klasserna har ända från slavsamhällets tid spänt religionen för sitt statsmaskineris vagn, just för att den så ypperligt lämpar sig som ”opium för folket” såsom Karl Marx har kallat religionen. Den franska borgarklassen intog en fientlig inställning till religionen så länge den i egenskap av det ”tredje ståndet” kämpade om makten, men sedan den övertagit makten tvekade den inte att utnyttja religionen för att stödja sitt klassherravälde.

De maktägande utsugarklasserna inser mycket väl att kyrkan gör dem en ovärderlig tjänst genom att den bland massorna preliker ödmjukhet, underkastelse, laglydnad, respekt för den ”av Gud givna” överheten, tålmodighet inför orätt och förtryck, uppgivelse av en strävan till jordiskt lycka i hopp om belöning hinsides graven. — Vem kan förneka att Bibeln också innehåller vackra tankar om kärlek till nästan, besk kritik av de rikas lågsinhet, girighet och skenhelighet. Det har också hänt att förtryckta folkmassor kämpat för sin frihet under religiösa paroller. Men vi kan inte bedöma religionen enbart efter det ena eller det andra bibelcitater eller efter enskilda händelser utan på basen av den objektiva roll den har spelat, och fortfarande spelar, i folkens liv. Och faktum kvarstår att det är utsugarklasserna som alltid dragit det längre strået, den största nyttan av religionen. Slavägarna, feodalherrarna och kapitalisterna, som i alla sammanhang sett till sitt eget bästa, har nog inte intresserat sig för religionen bara för dess blåa ögons skull.

Vi påstår naturligtvis inte att religionen direkt skulle ha uppstått som ett medel att underlätta folkförtrycket. Föreställningar och fantasier om olika övernaturliga väsen kan uppstå utan någon sådan avsikt. Det är bara fråga om religionens anpassning till utsugarklassernas ”jordiska” behov.

Det religiösa opiumets skadlighet för de folklager som lever av sina händers arbete ligger däri att den fördunklar deras klassmedvetande, skapar vrångbilder om alla ”församlingsmedlemmars” jämställighet — storkapitalistens och arbetarens, godsägarens och dagsverkarens — och inplanterar en känsla av jordelivets fåfänglighet. Den hindrar arbetarna att se sin egen ”hemsökelses tid” med utsugning och förtryck, att skapa ett rättvist samhälle här på jorden och inte först i ”himlarna”. Det antireligiösa upplysningsarbetet är av betydelse för arbetarna, så stora svårigheter det än må möta och så stort mått av tålmod och taktfullhet det än kräver i en atmosfär som mättats av reaktionens mörklägningspropaganda.

Vår negativa inställning till religionen baserar sig inte enbart på historiens lärdomar utan också på vetenskapen. Den dialektiska materialismen är en vetenskaplig världsåskådning och som sådan är den oförenlig med religion och all slags mystik. Den vetenskapliga världsbilden har helt enkelt inte rum för övernaturliga väsen — de finns bara i människornas hjärnor. Vetenskapen känner inte till och kan följaktligen inte heller erkänna någon Ande som skulle stå utanför det mänskliga medvetandet och vara oberoende av detta. Däremot kan vetenskapen ge naturliga och bindande bevis för att ”människan skapade gud till sin avbild”.

Vetenskaplig ateism ingår således i den dialektiska materialismen, men inte som någon huvudsak eller någon dogm, utan som en självklar slutsats. Och den ingår lika självfallet i varje annan filosofi som vill bygga på vetenskaplig grund. Varken den subjektiva idealismen eller agnosticis-men kan — om dessa riktningar konsekvent håller fast vid sina grundaxiom — erkänna gud som annat än ett begrepp och en föreställning i det mänskliga medvetandet. Om det inte finns någonting utanför medvetandet, eller om man inte kan veta något om det ifall det finns, då kan man inte heller veta något om en gud.

Den logiska empirismens propagandacentraler i väst rekommenderar för de skilda ländernas fritänkarorganisationer som *ateistisk* litteratur, verk av sådana kända empirister som Wittgenstein, Carnap och andra. Att denna riktning skulle vara progressiv, en uppfattning som fått

tämligen stor spridning i finska intellektuella kretsar, bygger tydligen främst på de ateistiska synpunkter som riktningens huvudman i Finland, professor Kaila, en gång i tiden lär ha gjort sig till tolk för. Som bevis för professorns ateism anför hans anhängare följande uttalande:

”Nästan allestädes i Europa lär man ännu att Kristus föddes av en jungfru, i kroppslig gestalt uppför till 'himlen', att 'själen' stiger upp ur sin grav osv.; men hur många av de bildade män och kvinnor som undervisar om detta, tror själva verkligen därpå?” (Personlighetens psykologi, sv. uppl. sida 171.)

I själva verket innehåller detta yttrande ingenting annat än kritik av några av kristendomens dogmer. Författaren framträder blott som ett slags reformator, en ny Luther, en dogmfri apostel för den ”äkta religionen”. Många präster känner säkert också en viss dragning till en dylik ”ateism” och den bannlyses säkert inte heller av kyrkan. I detta fall är det ju också bara fråga om någonting som man i vissa kretsar *betraktar* som ateism. En verklig tänjbar filosofi, den duger som ersättning för religionen åt en del och som ersättning för ateismen åt andra!

Med detta har jag bara velat säga att ateism är inte detsamma som materialism. En ateist kan lika väl vara idealist eller agnostiker som materialist. Avgörande för materialisten är erkännandet av en av medvetandet oberoende materiell verklighet, vilket däremot inte är nödvändigt för alla ateister. Ateisten, om han är enbart ateist, nöjer sig med en gränsdragning mellan vetenskapen och religionen, mellan vetande och tro. Fritänkarna förklarar, att de ”kämpar enbart mot kyrkan och religionen utan hänsyn till partifällorna”. På samhällslivets område förklarar sig fritänkareförbundet endast vilja ”förbättra de icke kyrkoanslutnas rättigheter i samhället”, utan att sålunda göra någon skillnad mellan ”herrar” och arbetare.

Så långt vi kan blicka tillbaka i historien, finner vi att ateismen är lika gammal som religionen. Visserligen förklarar uppslagsverket Iso Tietosanakirja i sin stora uppslagsvisdom ”bolsjevikerna och kommunisterna” som de enda ateisterna i världen och låter oss veta att ”ateismen inte haft några ryktbara företrädare i filosofin”.

Men den kända filosoferande engelska lorden Bertrand Russel vet då bra mycket mera. I sin bok ”Den västerländska filosofins historia” finner han att sådana filosofer som Demokritos, Descartes, Spinoza, Hobbes, Nietzsche m.fl. hamnat på ateismens svarta lista. Vi skulle åtskilligt kunna förlänga denna lista av ”gudlösa” men redan detta blev en hel del ”mindre ryktbara bolsjevik och kommunist”.

Till slut skulle jag vilja säga, att huvudsaken i den dialektiska materialismen inte är det negativa — förnekandet utan det *positiva* — erkännandet. Den erkänner den ständiga utveckling som äger rum i naturen och samhället. Den väcker en vetenskapligt motiverad förtröstan på de progressiva krafternas seger, på en ljus framtid för mänskligheten. Den dialektiska materialismen skapar en stark tro på människan, hennes höga kallelse, hennes ”bättre jag”, hennes vilja och förmåga att växa ut ur den själviska, privatägande ”gamla Adam”, till en människa som vill ägna sina krafter och sitt arbete åt sina medmänniskors bästa och utveckla sig till en fullvärdig medlem av ett fritt människosamfund som inte känner utsugning och förtryck.

Sådan är denna den ”krassa materialismens lära”. Just för att den är så positiv och utvecklingsbejakande väcker den hat och bitterhet hos dem som fasar för utvecklingen och är rädda för framtiden. Dessa reaktionära krafter omhuldar en motsatt filosofi, som vi skall tala om i följande föreläsning.

II. Den borgerliga filosofin på barrikaderna

Vetenskaplighetens mask

Nu och då framträder i det borgerliga lägret tappra män som hotar att ”slutgiltigt rycka masken” av materialismen. Vi för vår del hotar inte med att rycka vetenskapens mask av den borgerliga modefilosofin. Det är mycket roligare att se på när den själv klär av sig och sedan spritt naken piskar sig själv med sin egen förnuftsvidriga och ovetenskapliga partivisdrom.

Innan jag börjar granska denna partivisdrom vill jag påminna om det sunda råd Lenin gav angående den rätta inställningen till de borgerliga professorernas och i synnerhet filosofieprofessorernas läror. Dessa professorer kan skriva synnerligen värdefulla verk i olika vetenskapliga specialgrenar, men då det blir tal om filosofi bör man inte tro på någon enda av dem, *inte ett enda ord*. Borgerliga professorer i nationalekonomi kan få till stånd värdefulla specialstudier men man kan inte lita på ett enda ord när det blir tal om den ekonomiska vetenskapens allmänna teori, ty även den är *partivetenskap* i det nuvarande samhället. ”I stort sett är professorerna i ekonomi ingenting annat än kapitalistklassens lärda drängar och professorerna i filosofi — teologernas lärda drängar.” (Materialismen och empiriokritisismen.)

Det där låter mycket obarmhärtigt men då vi kastar en blick omkring oss, märker vi att det inte är överdrivet. Hur berättigad den misstro som Lenin rekommenderar gentemot de borgerliga vetenskapsmännens ”neutralitet” är även i våra förhållanden, det blir vi snart varse genom att bläddra i uppslagsverket Iso Tietosanakirja. När en höglärd professor i filosofi där låter oss veta att ”en materialist är en dyrkare av det krasst materiella” och att kommunismen ”förkastar inte bara kapitalismen utan även ... nationaliteten, fosterländskheten och till och med staten”, eller då en minst lika höglärd professor i historia försöker få oss att tro, att de vita 1918 kämpade för ”Finlands självständighet”, betecknar Finlands röda garde som huliganer och ljuger om antalet avrättade röda fångar efter striderna genom att anföra siffror som är tio gånger lägre än de verkliga, så får det räcka som en första karakteristik av den såkallade vetenskapens såkallade opartiskhet. Ett riktigt skolexempel på den ”vetenskap” som nu är på modet ger de Kalevalaforskningar som utförts av en känd finsk professor. Enligt dessa uppstod kalevaladikterna först i Finland, sedan flyttades ursprungsorten till Fjärr-Karelen och därefter åter tillbaka till Finland — allt eftersom kursen för Stor-Finland växlade.

Vi påstår inte att matematiken eller naturvetenskaperna som sådana skulle vara partivetenskaper, att det skulle finnas en samlingspartistisk kemi eller en kommunistisk fysik. Men de *filosofiska slutsatser*, som borgerliga professorer drar av de resultat som uppnåtts inom dessa vetenskaper, förefaller oftast att vara reaktionärt parti-betonade. Det färskaste och mest typiska exemplet härpå är atomforskningen. Så länge fysikern förblir fysiker och nöjer sig med att studera själva atomen dvs. materien och dess egenskaper, kan man inte tala om partiskhet.

Den borgerliga filosofin på barrikaderna

Men då han eller någon professor i filosofi skenar i väg och förklarar att materien inte finns till, då han börjar prata om atomen som ande och förklarar att materialismens grunder vacklar, då är det inte fråga om något annat än ett godtyckligt påstående, om fritt uppdiktade ”himmelska sagor”, önsketänkande. Framför oss står inte längre en vetenskapsman utan en predikant, en av ”teologernas lärda drängar”.

I det nuvarande samhället är de egentliga *samhällsvetenskaperna* — nationalekonomi, sociologi, statslära osv. — samt filosofin partivetenskaper. Dessa vetenskaper berör så direkt de inbördes kämpande samhällsklassernas motstridiga intressen, att det även för den bästa balanskonstnär blir

omöjligt att i längden gå den gyllene medelvägen utan att luta över åt den ena eller andra sidan. Bourgeoisin och dess klass-stat som behärskar de offentliga vetenskapliga institutionerna och läroinrättningarna beviljar endast en sådan samhällsvetenskap och filosofi ”medborgarrätt” som motsvarar dess egna klassfördelar. Detta sakförhållande måste samhällsvetaren och filosofen med eller mot sin vilja anpassa sig efter, om han inte vill bli beskylld för ”oamerikansk verksamhet”, som ”det finländska samhällets fiende”, ”uppviglare”, ”djävulens medhjälpare” osv.

Vi försöker naturligtvis inte stämpla varje människa som har eller talar för en borgerlig världsåskådning som en köpt skurk, som en reaktionens medvetna dräng. Det är alltid bara fråga om dessa åskådningars *objektiva betydelse* helt oberoende av deras förespråkares ondska eller godhet. Att just marxismen kan göra skillnad mellan personer och sak, det har Karl Marx själv gett ett gott exempel på då han i förtälet till Kapitalet förklarar, att fastän han skildrar kapitalisterna och storgodsägarna i allt annat än rosiga färger, intresserar personerna honom endast i den mån de är representanter för bestämda klassförhållanden och klassintressen, och att han inte vill ställa någon enskild till ansvar för förhållanden, vars sociala produkt han är. — Vi glömmer inte heller det faktum, som vi ofta har iakttagit, att borgerlig världsåskådning för många ärliga sanningssökare har inneburit ett visst utvecklingskede, en etapp i deras liv.

Man kan fråga om det överhuvudtaget lönar sig för vanliga människor att spilla dyrbar tid på studiet av den borgerliga filosofin. Frågan vore berättigad om den borgerliga världsåskådningen spreds enbart inom de egentliga utsugarklasserna. Vad slags andlig kost kapitalisterna och storgodsägarna vill nära sig med, det rör oss ganska litet. Men det är oss inte likgiltigt vad som bjuds åt dem som lever av sina händers verk. Vårt intresse för den borgerliga filosofin beror uteslutande på att man försöker tvinga in den på vår sida av barriaden.

Vi har sålunda faktiskt skäl att något granska denna filosofiska vishet och låta den avslöja sitt reaktionära innehåll. Det är inte nödvändigt att i detalj fördjupa sig i dess lärosystems utformning. Vi får en tillräckligt klar bild av den genom att bekanta oss med några av dess mest typiska grundsatser och på dessa baserade ”livsvisdomar” som sprids ut bland folket.

Då vi i det följande framförallt kommer att tala om den *logiska empirismen* — som en riktning av borgerlig erfarenhetsfilosofi kallar sig — i den form den framträder i professor Kailas verk, beror detta uteslutande på att kailaismen har kommit att inta en ledande ställning i vårt lands filosofiundervisning och att även de flesta filosofiska ”livsvisdomar” som vunnit spridning bland arbetarna har östs ur Kailas verk. Om kailaismen sedan är en garanterat ”riktig” logisk empirism, det lämnar vi därhän. För oss räcker det att den är en typisk borgerlig filosofi.

Många andra filosofiska riktningar som är mycket mäktigare och mera ryktbara än den logiska empirismen får vara i fred för oss. Vi har inte, efter vad jag kan förstå, orsak att ta itu med fransmannen Sartres existentialism, även om några av hans pjäser på sin tid åstadkom stort väsen i vårt land. Sartres filosofi är för exotisk, för genomdräkt av poesi, för ”katolsk” för att ha någon framgång i vårt karga evangeliskt-lutherska land, där t.o.m. religionen inpräntas i människorna med förståndets makt — trots att självaste Luther har kallat förståndet för djävulens trolovade.

Då vi stiftar bekantskap med den logiska empirismen i Kailas version får vi samtidigt en tillräckligt tydlig bild av den borgerliga modefilosofin i allmänhet, ty i allt väsentligt är den överallt lika.

Finns världen till?

Så enfaldig denna fråga än kan förefalla varje fullt frisk människa, måste vi i alla fall börja med den, eftersom grundegenskapen i den borgerliga modefilosofin är förnekandet av världens

materiella verklighet, den för-försöker förklara världen enbart som sinnesförmimmelser, iakttagelser, erfarenheter, inbillningar, tankekonstruktioner osv.

Det som kanske mest förvånar är att just kapitalistklassens gynnar en filosofi som förnekar verklighetens värld och därmed även existensen av pengar och andra jordiska ägodelar. Denna underliga gåta har dock en naturlig förklaring: att erkänna världens verklighet är livsfarligt för utsugarklasserna. Denna verklighet innehåller en ofrånkomlig men för utsugarklasserna obehaglig detalj, nämligen den i naturen och samhällslivet ständigt fortgående utvecklingen och framåtskridandet. Det gamla som överlevt sin tid tynar bort, förruttnar och dör; ur det stiger nytt liv, som växer till och med oemotståndlig kraft banar sig väg. Det är ju förfärligt! Kapitalistklassen förbjuder inte alltid sina professorer att erkänna den utveckling som äger rum *i naturen*, naturlagarna. Men gunåde om det blir fråga om samhällslivet! Där får en gång för alla ingen utveckling äga rum, intet bortdöende av gammalt eller spirande av nytt, inga lagar, ingen objektiv sanning. Utvecklingen är sådan den utvecklas, lagen såsom den läses och sanning är det som kapitalistklassen vill kalla sanning. "Bourgeoisin kräver bakåtsträveri av sina professorer", säger Lenin. Kapitalistklassen gynnar det subjektiva godtyckets filosofi, vi gör vad vi vill-filosofin, en filosofi enligt vilken man kan hejda historiens gång och vid behov rent av rucka den bakåt.

Detta förklarar varför just den subjektiva idealismen med dess skilda varianter tas till nåder och gynnas i den imperialistiska reaktionens läger. Kapitalisterna förlorar ingenting på att deras professorer och akademiker förnekar tillvaron av en materiell verklighet. Vapen-, tvål- och korvfabrikerna går, profitkupongerna strömmar in, konjak och whisky kittlar ljuvligt i strupen oberoende av filosofin. Men visst är det trösterikt att tänka, att i denna den bästa av världar har sakerna inte sin egen gång, utan allt beror av *mig*, allt är blott en återspeglning av *Min* tappra själ!

Låt oss nu återvända till den egentliga filosofiska frågan: finns denna vår värld verkligen till? Vi har redan hunnit stifta bekantskap med den subjektiva idealismens stamfader den fromma biskop Berkeley och hans påstående att äpplet inte finns till, att det bara finns smak, färg, lukt osv., sinnesförmimelse och föreställning. Förmimmelserna har ingen källa, inget objekt i naturen, de kommer till människorna direkt från Gud.

De tyska empiriokritikerna Mach och Avenarius, som Lenin polemiserade mot i sitt odödliga verk "Materialismen och empiriokriticismen", förklarar att de erkänner naturens existens. Men det blev inte mycket bevänt med detta erkännande, ty det förutsatte *subjektets och objektets absoluta oskiljbarhet*. Det finns inget objekt utan subjekt, föremålen finns till bara i den mån något Jag är där och ser, hör, känner, luktar eller smakar. En sådan "existens" är detsamma som plus minus noll, detsamma som icke-existens. Varje förnuftig människa vet att varelsena, omgivningen, världen finns till oberoende av våra förmimmelser, våra Jag och människan överhuvud. Lenin konstaterade att Mach och Avenarius inte kommit med något nytt — med undantag av nya ord — som tillägg till den två hundra år tidigare saligen avsomnade biskop Berkeleys tankar. Sist och slutligen förnam också de bara sina egna förmimmelser.

Den som gör sig mödan att tränga in i akademikern Eino Kailas verk måste undrande fråga sig, varför detta slöseri med smörja, varför har det här behövts en ny ism, tv någon skillnad att tala om råder det inte mellan Machs empiriokriticism och den logiska empirism som Kaila företräder. Denna skolas i Österrike födda men numera anglicerade och amerikaniserade ledare är empiriokritikern Machs lärjungar och i den filosofiska litteraturen kallas de också ofta nymachianer.

Kaila talar mycket om objektet, omgivningen, den yttre världen, ja, rent av om den fysiska verkligheten. Men då vi frågar vad denna fysiska verklighet i själva verket är, får vi till svar, att "den icke är något annat än en med tillhjälp av erfarenhetsmaterialet utförd högtypig 'logisk

konstruktion'." (Kaila: Den mänskliga kunskapen, sv. uppl., s. 60.)

Och ytterligare en definition:

"Ur logisk synpunkt är den 'fysiska verkligheten' ett system av generella implikationer, vissa invarianser i erfarenheten." (Samma, s. 258.)

Och då vi nu blivit nyfikna på vad de där "generella implikationerna" betyder, som "ur logisk synpunkt" är fysisk verklighet, får vi svaret:

"En generell implikation är formeln för en allmän empirisk sats, t.ex. en naturlag." (Samma, s. 172.)

Slutresultatet blir, att den fysiska verkligheten enbart är en ren tankekonstruktion, satser och satsformer. Den fysiska verkligheten finns i filosofens hjärna, inte utanför den. Undersökningen därav reduceras till en undersökning av satserna, satskalkyl, "logistik". Frågan om andra människors existens blir ett synnerligen invecklat problem.

I förbigående sagt så är Kailas konstiga språk med dess "invarianser" och "generella implikationer" betecknande inte bara för honom själv utan för hela den nymachianska skola han representerar. Det verk "Tractatus logico-philosophicus" som skrivits av denna skolas ledare Ludwig Wittgenstein är enligt en av hans elever så svårbegripligt att författaren själv bara förstår 50 procent av det. — Det skulle dock naturligtvis vara lättsinnigt att gå och förklara någon bok som värdelös bara för att den är svårfattlig. Det finns mycket i vetenskapen som det är svårt att uttrycka på ett lättfattligt sätt. Men vad beträffar just professorer i borgerlig filosofi, så har Lenin säkert rätt då han framhåller, att de ofta tillgriper en egen svårbegriplig vokabulär bara för att skyla över sina tankars trivialitet och tomhet.

Det centrala i Kailas Den mänskliga kunskapen, det påstående som upprepas i olika former är, att det *inte finns någon materia*. Genast på första sidan låter han oss veta att "ett föremål bildas av vissa regelbundet förenade egenskaper". Inte så att det skulle finnas ett föremål som har de och de egenskaperna, nej då, det finns bara egenskaper, ingens och ingentingens egenskaper, alltså.

Av samma skrot och korn är förklaringen, att "det inte finns något annat än en företeelsernas uteslagna ström". Således: företeelsen är blott en tomhetens pant. Företeelsen uppenbarar ingenting annat än företeelsen. Det föremål eller den människa som vi tror oss märka i företeelsen finns inte alls till.

Då en förnuftig människa ser någonting röra sig blir hon intresserad av vad det är som rör sig. Men den högsta vishetens företrädare lär att rörelsen inte är det rörliga föremålets egenskap utan endast en relation, ett förhållande. Vilket förhållande till vad, det sägs inte. Det finns rörelse, det finns förändring och förändringarnas inbördes relationer, men inte något som rör sig och ändras. Rörelsen rör sig och förändringen förändras!

Kaila riktar sin häftigaste trumeld mot den av materialisterna omfattade åsikten, att det finns en objektiv verklighet, att *den yttre världen finns oberoende av medvetandet*. En sådan uppfattning kallar han "metafysisk", det är på modet bland materialismens motståndare att säga så. Han erkänner någonting som existerande endast i den mån det finns i vår erfarenhet. Utanför erfarenheten finns ingenting. Och om ni försöker få klarhet om vad det är som vi erfar så blir ni inte klokare. Som enda svar kvarstår, att erfarenheten är erfarenhet och att människan erfar sina egna erfarenheter.

De av Kailas lärjungar som beundrat honom som *ateist* förklarar att denna hans ivriga kamp mot "en av medvetandet oberoende yttre värld" inte alls riktar sig mot materialismen utan var ett led i

kampen mot Immanuel Kant och dennes antagande om en av det mänskliga förståndet oberoende Gud. Denna förklaring kan vara till hälften sann, ty inte heller Gud kan enligt denna filosofi vara något annat än en ”logisk konstruktion”, en sats enbart. Men å andra sidan behöver vi en förklaring på det egendomliga faktum att Finlands kyrkofurstar ger en dylik ”gudlöshet” sin, faderliga välsignelse. Förklaringen ligger däri, att en filosofi som förnekar den materiella verkligheten med nödvändighet måste leda till mystik, och allslags mystik är vatten på kyrkans kvarn. Kyrkofurstarna ser i den borgerliga erfarenhetsfilosof in ett slags yttre gärde som tjänar deras syften att fortfarande bevara de får som avlägsnat sig från den egentliga fårahjorden inom kyrkans vida fålla..

Den korsfästa Tiden

Den idealistiska erfarenhetsfilosofins företrädare kommer i ett mycket beträngt läge när de ställs inför den direkta klara frågan: vems erfarenhet var detta vårt jordklot när det inte fanns någon som kunde se eller erfara det? Frågan är så saklig och så vetenskapligt ställd som möjligt, ty naturvetenskapen bevisar att jorden bildats för miljarder år sedan ur en töckenmassa, där ingen levande varelse kunnat leva. Någon som skulle ha erfart och sett kunde således inte finnas, de har kommit till som resultat av en lång utveckling.

Lenin ställer empiriokritikerna mot väggen genom att fråga: ”Fanns naturen före människan?” På denna fråga kunde Mach, som var vetenskapsman, inte annat än svara jakande. Men då empiriokritikerna sedan skulle svara på sina egna rop och, förklara i vems, erfarenhet jorden fanns under de miljoner år då det inte fanns någon som erfor, så blev detta inledningen till de mest komiska krumbukter som fortsatt till våra dagar och som säkert kommer att fortsätta så länge det finns subjektiv idealism i världen.

En empiriokritiker vid namn Willy tolkade saken som så att erfarenhet inte nödvändigtvis behöver avse *mänsklig erfarenhet*, det kan ju vara erfarenhet hos *den enklaste mask*. Med denna mask förbättrade han dock inte alls empiriokritikernas svåra läge utan gjorde det ännu mera komiskt.

Mach 'och Avenarius hittade på förklaringen att fastän jorden funnits till före människorna så kan ju dock människan föreställa sig att hon varit med även i det förgångna. Med detta trick trodde de sig ha räddat sin teori om subjektets och objektets oskiljbarhet. De hade, inte tillräckligt mycket sinne för humor för att se i vilken, löjlig situation de hamnat med erkännandet att deras närvaro i det förgångna var *en föreställning* medan, jordens existens före människan var *verklighet*.

Machs och Avenarius' lärjungar anser tydligen detta falskspelartrick som höjden av skickligt resonering, till vilket intet behöver tilläggas. Kaila har lagt fram samma visdom i något annorlunda ordvändningar:

”Att världen existerade före människan betyder, att vissa invarianser gäller även, om en variabel t (=tiden) inom vissa gränser antar godtyckliga värden. En sats som den att jorden existerade innan det fanns någon iakttagare, är logiskt sett av samma slag som påståendet, att i detta nu bakom min rygg finnes en kropp, som ingen observerar.” (Samma, s. 259)

Eller mindre filosofiskt men mera klart och folkligt uttryckt: go morron, yxskaft. Det är fråga om *tiden*, närmare sagt *förgången tid*, då jorden fanns men ingen som såg den. Men, svarar man oss, i sådana saker betyder *tiden* inte någonting. Den är bara en såndär variabel, föränderlig storhet som man får misshandla efter gottfinnande, töja framåt eller bakåt, tvinga att hoppa som en rekryt på kaserngården. Det ögonblick år 1939 då vår professor vände ryggen åt det föremål som han just sett, förklaras ”logiskt” vara detsamma som de miljarder år i det förgångna då det inte fanns någon levande varelse på jorden, allra minst några professorer. Alltså bara en liten ekvation, $t =$

tiden, och — simsalabim! så är vi inne i den töckenmassa ur vilken Jorden en gång uppstått.

Att tala om ”logik” i samband med dylika huvudlösa påståenden är att göra narr av det mänskliga förståndet, ty den *mänskliga logiken* tvingar oss, då vi talar om tiden, att skilja mellan förgånget, närvarande och tillkommande.

Därför förvånar det inte alls då vi i samma verk och lika ”logiskt” underrättas om, att *tiden inte finns*. Tiden, förgånget, närvarande och tillkommande är bara ”överenskomna förutsättningar”, dvs. beroende av människans godtycke och infall. Enligt Kaila är det så här:

”Det är tvivel underkastat, huruvida man kan 'uppvisa' något förgånget och sålunda alls definiera begreppet 'det förflutna'. Och ännu mer problematiskt är det, om man kan 'uppvisa' något kommande (i det närvarande) och alltså överhuvud definiera begreppet 'det kommande'. Man måste förutsätta att dessa begrepp är bekanta.”

En professor i filosofi kan på förhand mycket noggrant beräkna dagen och stunden då han får lyfta sin månadslön. Varje kapitalist begriper, att tid är pengar. Men detta hindrar inte kapitalistklassen att låta sina professorer skapa en filosofi enligt vilken tiden inte existerar, och *inte heller någon framtid*. Framtiden bär inte något i sitt sköte för kapitalismen, ty med den närmar vi oss en situation då ingen mera kan berika sig på andras svett och blod. Och med näven knuten mot framtiden ropar kapitalismen åt sina professorer: korsfäst honom!

”Den högsta andliga odlingen” i en återvändsgränd

Men låt oss ännu en stund följa detta akademiska slingrande:

”Alla dessa begrepp 'upphöra att existera', 'inverka' osv. har ett visst empiriskt innehåll, men då de användas i ifrågavarande metafysiska satser, brukas de icke i någon dylik empirisk, alltså på erfarenheten återgående betydelse. De har använts i en odefinierbar bemärkelse, som icke är detsamma som en eventuell saklig betydelse, utan endast en emotionell betydelseupplevelse. På frågor av ovannämnd art kan man inte ge något svar, emedan det ej kan anges, vad man i dem egentligen frågar efter.” (Samma, s. 259).

Där står vi sedan! Ni kan inte på något sätt meddela den finska professorn vad det egentligen är som ni frågar, hur tydlig finska ni än försöker framställa frågan på: vems erfarenhet var världen då det inte fanns någon som erfor den, och upphör den att finnas till den minut då den, upphör att erfaras av någon? Ni får bara en aristokratisk axelryckning till svar. Denna axelryckning avslöjar synnerligen värtaligt den återvändsgränd som den under skilda erfarenhetsfilosofiska namn uppträdande subjektiva idealismen hamnat i.

Just det, situationen är verkligen besvärlig och kommer att så förbli om man inte vill stöda sig på fakta och utan omsvep erkänna, att världens existens är fullständigt oberoende av några erfarenheter eller brist på erfarenheter.

Att situationen är brydsam och ohållbar inser man också klart i reaktionens eget läger. De allra nyaste av den amerikanska imperialismen gynnade filosofiska skolorna, bland vilka den mest betydande är den s.k. personalismen, söker räddning ur återvändsgränden genom att hänge sig åt öppen mystik, övernaturliga varelser, religionen. Det går lätt att avfärda fakta, vetenskapen och den mänskliga logiken, då man liksom i den gamla goda tiden kan förklara att det är Gud som sett och ser allt från evighet till evighet. Men då man återinför Gud i filosofin, varifrån den nya tidens erfarenhetsfilosofi fördrivit honom, erkänner man samtidigt att den subjektiva idealismen lidit skeppsbrott och godtar en återgång till den gamla objektiva idealismen: en ny kovändning, alltså, en ny revolution eller snarare kontrarevolution, inom idealismens läger. Det mänskliga förståndet

som den subjektiva idealismen erkänt, som den enda ”anden” får åter ta till tigarstaven. Gränsen mellan prästen och filosofen utplånas.

Att just Förenta staterna på filosofins område tågar i, spetsen för reaktionen är ett synnerligen belysande tidens tecken. Det är naturligtvis bara en tidsfråga när ”den högsta andliga odlingen” i Finland anser det nödvändigt att lyckliggöra vårt folk med en finländsk upplaga av den amerikanska personalismen. Tillsvidare får vi nöja oss med att följa den något föråldrade erfarenhetsfilosofins tappra tramp i den subjektiva idealismens kärr.

Slutgiltiga förklaringar

Så tydligt som den idealistiska modefilosofin än avslöjar sin reaktionära partifärg redan i de filosofiska grundfrågorna om världens existens blir dock bilden ännu mera krass när denna filosofi direkt befattar sig med samhällsfrågorna.. För att åskådliggöra detta skall jag presentera några blomster som plockats från Kailas verk ”Personlighetens psykologi”. Först detta:

”I den mån som historisk-sociala företeelser, språkets, rättens och den ekonomiska utvecklingens fenomen överhuvud kan förklaras, är det psykologin givet att framställa de slutliga förklaringarna. Samhället och alla dess fenomen lever funktionellt taget i individerna, alla sociala reaktioner är sociala individers reaktioner.” (Sv. uppl., s. 280.)

Där fick ni: med nationalekonomi kommer ni inte långt då det gäller att förstå det ekonomiska livet, lika litet som ni med samhällsvetenskapen kan förstå samhällslivet. Nej, här hjälper bara psykologin. Undersök människans biologiska och andliga egenskaper, titta in i individens själ! Där och endast där skall ni finna de slutliga förklaringarna till hela samhällslivet, ty individen är samhället i miniatyr.

Allt detta låter mycket bekant för dem som från gamla tidens historia råkar komma ihåg berättelsen om den romerska patriciern Menenius Agrippa och hans plebejer. En gång rymde plebejerna och lämnade sin herre att klara sig på egen hand. Menenius Agrippa kom snart i knipa och sprang efter sina plebejer och berättade för dem en vacker historia om hur människans lemmar en gång gjorde uppror mot magen och vilka sorgliga följder det hade främst för lemmarna själva. Lemmarna och magen hör oskiljaktigt samman och på samma sätt behöver även patricierna och plebejerna varandra. Med denna biologiska liknelse, sägs det, fick Menenius Agrippa plebejerna att ta sitt förnuft tillfånga. Påståendet att ”samhället och alla dess fenomen lever funktionellt i individen” är ingenting annat än slavägaren Agrippas gamla barnsliga saga i ny version. Den har i alla tider varit utsugarklassernas älsklingsfabel. Det lär t.o.m. finnas kapitalister som själva tror att de är samhällets välgörare, den mage som lemmarna inte kan klara sig utan.

Vi skulle visa en oförlåtlig brist på humor om vi på allvar företog oss att vederlägga Menenius Agrippas saga och dess moderna version den biologisk-psykologiska samhällsläran. Den faller på sin egen orimlighet. Det är inte nödvändigt att för en fullvuxen människa förklara att det ekonomiska livet är uppbyggt på ett helt annat sätt än människokroppen och att varorna och penningarna ”uppträder” på marknaden på ett helt annat sätt än en levande varelse som biologin och psykologin har att göra med. Vid studiet av det ekonomiska livet kommer man inte ett steg framåt med hjälp av psykologi, men fenomenen inom den högre andliga odlingen kan inte helt förklaras utan kännedom om ifrågavarande periods samhällsliv och de ekonomiska förhållanden som då varit rådande. I Kailas filosofi spelar varken hans egna biologiska eller ens andliga egenskaper någon avgörande roll. De ”slutgiltiga förklaringarna” till alla hans teorier får vi först ur det faktum att de är produkter av det kapitalistiska samhället, teorier som dikterats av

bourgeoisins behov.

Men om man nödvändigt vill tala i liknelser från biologins område, så borde en saga, som ger en sanningsenlig bild av de kapitalistiska utsugarnas roll i det nuvarande samhället, börja ungefär så här:

”Det var en gång en parasit ...”

Revolutionens ”oförnuftighet”

Kailaismens svarta partifärg kommer ännu tydligare till synes i dess revolutionsteorier. Då revolution är något som i särskilt hög grad intresserar de exploaterade klasserna, spetsar vi öronen då vi hör följande akademiska utläggning:

”Man torde knappast kunna finna några socialt-andliga livsföreteelser, som är av större psykologiskt intresse än de stora *revolutionerna*.

Om den drivande kraften i en revolutionär rörelse skulle utgöras av ett, rationellt sett, berättigat missnöje med sociala missförhållanden, så borde revolutionen givetvis sluta, då dessa missförhållanden blivit avlägsnade ... Själva det faktum, att en revolution får luft under vingarna, är redan i sig självt ett tillräckligt bevis för att maktförhållandena förändrats, dvs. att vägen till en fredlig förändring av förhållandena står öppen.” (Personlighetens psykologi, s. 393.)

”Under många stora revolutioner har som bekant den aktiva minoritetens verksamhet slutat i skräckvälde eller terror, så vid den stora franska revolutionen och vid de ryska bolsjevikernas omstörtning av samhället. Huru skall man förstå, att icke befolkningens stora flertal kastar minoritetens blodiga ok av sina skuldror? Jo, förklaringen kan vara denna: En revolution är en massrörelse; som sådan medför den en sänkning av den andliga nivån, bl.a. så, att alla ideal och alla idéer förenklas till för massorna lättfattliga slagord. Det händer ofta, att folkets överväldigande flertal redan genom revolutionens första vinningar i väsentliga stycken tillfredsställts, och dock fortgår revolutionen som en förhärjande brand.” (Samma, s. 279.)

Dessa högst akademiska berättelser om ”bolsjevikrevolutionen” och den ”minoritetsterror” och ”minoritetens blodiga ok” har inte annat att göra med sanningen än att de är dess raka motsats. Sovjetmakten var från första början den stora folkmajoritetens välde. Låt oss därför lämna dessa starkt magtsyre- och känslöbetonade historier åt sitt eget ”djupandliga” öde och betrakta de påstående som ser åtminstone något mera sakliga och vetenskapliga ut.

Första påståendet: en fortsättning av revolutionen utöver begynnelsestadierna är orationellt, förnuftsvidrigt. Detta betyder bl.a. — och det är just vad författaren syftar på — att den ryska revolutionens fortsättande efter den borgerliga revolutionen i februari stred mot förnuftet, och att i synnerhet ”bolsjevikrevolution” som författaren kallar den socialistiska oktoberrevolutionen var ett alldeles huvudlöst påhitt, eftersom man redan i februari hade uppnått vad man ”rationellt sett” kunde önska. En filosofi som anser det mänskliga förnuftet vara helt oberoende av de existerande förhållandena kan mycket väl ignorera det faktum att det i stort sett finns två slags förnuft i klassamhället: utsugarnas förnuft och de utsugnas förnuft. Om Rysslands arbetare och bönder skulle ha använt sig av storgodsägarnas och kapitalisternas förnuft skulle de naturligtvis ha nöjt sig med de resultat som uppnåddes i februarirevolutionen dvs. endast något större möjligheter att fortsätta sin frihetskamp. Men eftersom de tänkte med egna hjärnor kunde de inte finna sig i det oförnuftiga tillståndet, att det kapitalistiska utsugningssystemet skulle fortbestå, att det imperialistiska rövarkriget och nationalitetsförtrycket skulle fortsätta, att jorden skulle förbli i händerna på storgodsägarna. Deras sunda förnuft sade dem att allt detta skulle fortsätta i det oändliga om de inte slutförde revolutionen. Historien bevisar att de handlade på det enda

förnuftiga sättet då de genomförde den s.k. bolsjevikrevolutionen som — först den — förverkligade folkmajoritetens vilja.

Det andra skenvetenskapliga påståendet: revolutionen betyder en ”sänkning av den andliga nivån”, ”förenkling av idéerna och idealen till för massorna fattbara slagord”.

Detta påstående som andas aristokratiskt förakt för folkmassorna är kanske inte avsett som ett för massorna fattbart slagord, men ett slagord är det i varje fall och ett mycket känslöbetonat sådant. Historien bevisar att de stora revolutionerna alltid betytt en radikal, snabb och stark höjning av folkmassornas andliga nivå. Varje stor revolution väcker folkets djupa led ur dess dvala, höjer folket över de små, vardagliga och personliga intressenas sfär till insikt om de stora gemensamma målen. Ett betecknande drag för varje stor revolution är en gränslös hänförelse och offervilja i kampen för den gemensamma saken, massheroism, en helig entusiasm för revolutionens progressiva och ädla mål. Och allt detta heter på några professors språk ”sänkning av den andliga nivån”. Vilken djup visdom som ligger förborgad i detta framgår strax då vi i samma bok får läsa att samma dygder, osjälviskhet, offervilja, hjältemod osv. inte alls betyder sänkning utan höjning av nivån, att det rentav är ”djupandlighet” om man ådagalägger sådana egenskaper för att tjäna ett fosterland som behärskas av kapitalister och storgodsägare. Så höjer man t.ex. furst Bismarcks ”djupandliga kärlek till fosterlandet” till skyarna — en andlighet som bl.a. tog sig uttryck i hans likgiltighet för hederstecken och titlar.

Vi har sålunda att göra med följande ”logistik”: det som för de arbetande är en sänkning av den andliga nivån är djupandligt liv för utsugarklassens representanter. Sänkningen eller höjningen av den andliga nivån beror uteslutande på vems ko som för tillfället är i diket.

Men vi måste dock få någon förklaring på en så ”oförnuftig” företeelse som att revolutionen fortsätter likt en eldsvåda trots att man redan vunnit ”allt”. Vad var det som gjorde att den där ”bolsjevikrevolutionen” måste komma trots att den ”rationellt sett” var alldeles onödig?

Tro inte, att orsakerna till revolutionens fortsättande står att finna i de rådande förhållandena, de samhällseliga motsättningarna, folkets otillfredsställda krav! Det är småsaker som klarnar av sig själva bara man är förnuftig. Roten till allt ont måste sökas i individens usla själsliv:

”Vad var revolutionens ledande män för slags människor med avseende på det förflutna och på sin karaktär?”

Nästan undantagslöst personer, som misslyckats i socialt avseende under l'ancien régime. 'Folkvännen' Marat? En stackars människa som kompenserade sin kroppsliga och andliga mindervärdighet med en patologiskt glödande ärelystnad och storhetsfantasier; vars moral var så pervers, att han även i vetenskapligt arbete råkade fast för bedrägeriförsök ... Danton och Robespierre? F.d. provinsadvokater, icke utan en viss storlinjighet, men Danton i andligt avseende en barbar och Robespierre en besynnerlig psykopat. Robespierres vän Saint Just? En man som befunnits skyldig till stöld hos sin egen mor och från pornografisk författare, förvandlats till den fras-rika dygdens fanatiker.” (Samma, s. 395.)

Den objektiva historieforskningen skulle måhända kunna tillbakavisa dessa historier om den franska borgerliga revolutionens ledare. Men i detta sammanhang är vi inte intresserade av den saken. Desto mer komisk förefaller oss teorin, att de stora revolutionernas orsaker måste sökas i ”andliga barbarers”, i perversa psykopaters och pornografers sjuka själsliv. Där har ni den ”slutgiltiga förklaringen”.

För jämförelses skull förtjänar det att återkalla i minnet vad J. V. Snellman, trots att även han talade om revolutionens ”oförnuftighet” skrev i sin 1842 utkomna ”Statslära”.

”Och ändå skulle det vara att förneka historiens vittnesbörd om man ansåg att en revolution börjar bara av en händelse ... Inte mycket tilltro kan man ha för deras omdöme som säger att det är några folkuppviglares intriger som är orsaken till en revolution ... Folkledare och folkförledare uppträder alltid vid dylika tillfällen, men de skulle tala för döva öron om inte ett hemligt missnöjes knot bland folket, en känsla av förtryck och en oklar känsla av att förtrycket har sin rot i regeringen, skulle få folket att gripa varje tillfälle för att få en ändring i förhållandena. Det måste alltid finnas en verklig orsak, så stark till och med, att folket till varje pris vill ha en förändring.”

Så kunde den uppstigande bourgeoisins representant skriva på den tiden, då borgerliga revolutioner ännu stod på dagordningen. Nu under det kapitalistiska förfallets och den proletära revolutionens epok däremot får revolutionens orsaker inte sökas någon annanstans än hos ”folkförledare”. De filosofer som står i kapitalismens tjänst får inte se den samhälleliga verkligheten sådan den är, inte låtsas om de motsättningar som råder i det kapitalistiska samhället mellan utsugarna och de utsugna. De måste sila mygg och svälja kameler.

Det material som jag i denna föreläsning presenterat i fråga om några av den borgerliga filosofins centrala lärosatser och dess slagord må räcka till som bevis för det vetenskapliga värdet av denna filosofi. Vi skulle begå ett stort fel om vi tog en dylik ”vetenskap” alltför allvarligt och om vi inte lade märke till dess direkta beroende av bourgeoisins klassintressen. De borgerliga filosofiprofessorernas märkvärdigaste visdomar är lätta att förstå, de får alla sin ”slutgiltiga förklaring”, om vi bara kommer ihåg att söka svar på frågan: *vem behöver detta slags filosofi?*

III. Världen och världsbilden

Den dialektiska materialismen och vetenskapen

Efter att ha gett den borgerliga modefilosofin tillfälle att klä av sig vetenskaplighetens grannlåt och blotta sina reaktionära behag för allmänheten, skall vi nu försöka för oss själva utreda frågan om den vetenskapliga grunden för arbetarklassens världsåskådning, den dialektiska materialismen.

Att den dialektiska materialismen uppstod i medlet av förra århundradet är inte en tillfällighet eller enbart en följd av Marx' och Engels' genialitet. Den tillkom efter en revolution inom vetenskapligt tänkande, framförallt på naturvetenskapens område, en omvälvning som hade inletts i slutet av 1800-talet och fick full fart i början av 1900-talet. Den av Kant och Laplace lancerade teorin om solsystemet och lagen om materiens oförstörbarhet och förvandling, Darwins lära om arternas uppkomst och utveckling — för att nämna några av de allra viktigaste, epokgörande framstegen inom vetenskapen — utgjorde ett förkrossande slag mot tidigare föreställningar om världens skapelse, dess ”början” och ”slut”, samt uppfattningen om världens oföränderlighet.

Den nya vetenskapen hade bevisat att världen är rörlig, föränderlig och stadd i utveckling, eller såsom Engels uttryckte det, ”hela naturen från det minsta till det största, från sandkornen till solarna, från *protisterna* (de levande urcellerna) till människan befinner sig i evig uppkomst och undergång, i en oupphörlig ström, i rastlös rörelse och förändring”. De geniala aningarna hos forntidens stora materialistiska filosofer (Demokritos, Herakleitos o.a.) om materiens enhet och dess eviga rörelse, om samma beständiga materiers olika existensformer och formväxlingar hade blivit vetenskapliga sanningar. Vetenskapens uppfattning om världens ”byggnad”, världsbilden, hade ändrats radikalt: den var inte längre mekanisk såsom tidigare, utan *dialektisk*. Och därmed

hade förutsättningarna uppstått för den *dialektiska materialismens* tillkomst.

Den dialektiska materialismen är den första och samtidigt den enda *vetenskapliga världsåskådningen*. Visserligen förklarar en del filosofiska läroböcker att en vetenskaplig världsåskådning inte överhuvudtaget är möjlig, eftersom en världsåskådning inte blott innebär kunskap om världen utan också en *bedömning* av företeelser. Vi anser att en världsåskådning är vetenskaplig om dess argument är vetenskapligt grundade och överensstämmer med vetenskapliga fakta.

Den dialektiska materialismen skiljer sig väsentligt från 1700- och 1800-talets mekaniska materialism, som i människan såg endast en maskin. Men marxismens ”skarprättare” i vårt land låtsas ingenting veta om denna skillnad. De tror sig hugga huvudet av den levande marxistiska materialismen då de i själva verket stukar till den mekaniska materialismens gamla kropp.

Den dialektiska materialismen bygger inte enbart på naturvetenskapens vinningar, den grundar sig även på den mest progressiva samhällsvetenskapen, på en saklig värdering av historisk erfarenhet. Härav följer, som envar kan konstatera, att den dialektiska materialismens grundargument överensstämmer även med vetenskapens senaste rön och samtidigt också med historisk erfarenhet, med mänsklig praxis. Förespråkaren för den marxistiska världsåskådningen står inte svarslös inför pinsamma frågor vilka, såsom vi sett, tvingar idealismens filosofer att ömsom ty sig till ett övernaturligt väsen, ömsom till markens uslaste kryp — om de nu inte föredrar att slå dövörat till.

Naturligtvis tror vi inte oss vara allvetande universalgenier, vilka på rak arm kan ge en slutgiltig förklaring till alla astronomins, fysikens, kemins, biologins, fysiologins osv. problem, eller ens till de problem som vetenskapen redan har löst — för att inte tala om de ”hemligheter” som världen fortfarande gömmer på, m.a.o. företeelser som den mest avancerade vetenskap tillsvidare inte förmått ge en nöjaktig förklaring till. Hemligheter kommer alltid att finnas, vetenskapen kommer aldrig att få sitt arbete slutfört, den kommer aldrig att kunna ställas på indragningsstat eftersom naturens och samhällets utveckling oavbrutet skapar nya hemligheter. Men det anmärkningsvärda är att den ena hemligheten efter den andra upphört att vara hemlighet och får en fullt naturlig, en vetenskaplig giltig och på mänsklig erfarenhet grundad förklaring. Vetenskapens frammarsch reducerar oavslutligt mystikens och idealismens livsrum.

Det är alltså inte fråga om allvetande, frågan är om vi är på rätt väg, om det som vi redan med all säkerhet vet överensstämmer med grundprinciperna i vår världsåskådning och om vi har fullt fog för vår övertygelse att vi på denna väg skall komma fram till en alltmer fullkomlig sanning.

Lenin var övertygad därom, han skrev:

”... Om vi följer den materialistiska teorins väg kommer vi att alltmera närma oss den objektiva sanningen (utan att någonsin uttömma den), om vi åter följer någon annan väg kan vi inte komma till någonting annat än förvirring och lögn”. (Materialism och empiriokriticism, s. 256 i Lenins Filosofiska arbeten.)

Marxismens fiender framställer oss gärna som dystra bibeltolkare, vilka blint tror på varje ord som Marx har skrivit. I själva verket har marxismen inte några trossatser utan motsätter sig all dogmatik överhuvud. Men envisa historiska fakta väcker redan på förhand förtroende för den marxistiska världsåskådningens vetenskapliga grundsatser. De stora företrädarna för denna världsåskådning har förmått något som ingen annan har lyckats med: att med visshet och i stort sett utan felbedömningar för årtionden ja t.o.m. för sekler framåt utpeka utvecklingens gång för mänskligheten. Den historiska verkligheten har tillfullo bekräftat deras vetenskapliga förutsägelser.

Den dialektiska materialismen är arbetarklassens världsåskådning, den klass som kämpar för socialismens förverkligande. Dess bestämda klass- och partiförankring gör den inte mindre vetenskaplig, hindrar den inte från att vara den enda vetenskapliga världsåskådningen. Saken förhåller sig så — och vi skall närmare utreda detta framdeles — att den vetenskapliga sanningen befinner sig på arbetarklassens sida, den vittnar för den vetenskapliga materialismen mot den borgerliga idealismen. Fakta är i sig själva ”partiska” och denna envisa partiskhet tvingar företrädarna för den borgerliga filosofin till konstgrepp av olika slag, att fabricera ”slutgiltiga förklaringar”, att förneka uppenbara sanningar, förneka en yttre verklighet, en objektiv sanning, tid och rum och i stället se allt som enbart subjektiva uppfattningar och förnimmelser, tankekonstruktioner, erfarenhetssatser och andra satser, företeelser utan föremål, rörelse utan det som rör sig, konstruktioner utan det som konstrueras, form utan innehåll. Kort sagt: tomhet byggd på tomhet.

Vetenskapen, och särskilt då naturvetenskapen, avslöjar sin partiskhet för materialismen redan därigenom att den utforskar materien, verklighetens värld utanför forskarens medvetande, inte enbart företeelserna utan orsaken till dessa företeelser, inte enbart forskningsobjektets ”beteende” utan dess väsen. I denna situation måste vetenskapsmannen medge att materien finns, eller med andra ord ställa sig på materialismens sida.

Påven i Rom, Pius XII, hade så rätt när han påstod att den naturvetenskapliga utvecklingsläran ”underlättar kommunismens spridning och rättfärdigar dess materialism”.

Motståndarna till materialismen frågar hånfullt: hur kan ni veta att den värld ni påstår vara verklig, verkligen finns till?

Och sannerligen, om vi *teoretiskt* skulle försöka bevisa att gården vi bor i finns i verkligheten och inte bara i vår föreställning, skulle vi snart märka att det är ett hopplöst företag. Den stora franska materialisten Diderot kallade det också ”en skam för det mänskliga förnuftet och filosofin” att argument av detta slag är de allra svåraste att bemöta, trots att de är de mest absurda.

Svårigheten förorsakas av det obestridliga faktum att vi inte har andra direkta bevis för den yttre verkligheten än de vilka våra sinnesförnimmelser ger oss. Hur vågar vi då påstå t.ex. att detta vårt kapitalistiska samhälle, med dess polisbatonger, statskyrka och andra härligheter finns till i verkligheten och inte bara som en föreställning och sinnesförnimmelse?

Marxismen svarar så här på frågan om tankens tillförlitlighet:

”Frågan, huruvida det mänskliga tänkandet besitter objektiv sanning, är inte en fråga för teorin utan en praktisk fråga. Människan måste i praktiken bevisa sitt tänkandes sanning, dvs. verklighet och makt, dess egenskap av något på-denna-sidan-om.” (Marx: Feuerbach-teserna.)

Engels anmärker att människan till den idealistiska filosofins olycka, började *handla* innan hon lärde sig att filosofera. Genom att tillgodogöra sig naturens gåvor, genom att tillverka de bruksföremål hon behövde av material som lämpade sig för ändamålet och genom att slutligen bringa dessa att tjäna sina praktiska syften har människan gett bindande bevis för deras existens. Då man enbart på basen av astronomiska kalkyler har kunnat konstatera förekomsten av en hittills okänd himlakropp, som ingen ännu sett, och då man slutligen har upptäckt denna himlakropp på den plats där den enligt kalkylen skulle befinna sig, då har man tillräckliga belägg för att denna himlakropp verkligen existerar.

Mången kanske undrar varför man måste tala om dessa självklara ting. Inte behöver en förnuftig människa överbevisas om att huset hon bor i verkligen finns till, att dess murar har rests av verkliga murare, med verkliga tegelstenar gjorda av verklig lera. Eller behöver en verklig

metallarbetare bekräftelse på att det järn han hanterar, som ger honom brännsår i händerna, är verkligt järn och inte en ”logisk konstruktion”? Försök få en lantman som röjer sin åker att tro, att de stenar han bryter opp i sitt anletes svett ingenting annat är än immateriella ”egenskaper”. Eller säg till en mor att hennes barn inte alls är något barn utan ett ”fenomen” utan kött och blod! De svar ni skulle få på dessa djupsinniga visdomar skulle knappast vara av det hövliga slaget eller formulerade på filosofers språk, men säkert skulle de innehålla en hälsosam påminnelse om att tänkandets sanning bevisas i praktiken och inte genom teoretiskt hårklyveri. En riktig filosofi tål vetenskaplig granskning, den håller också i livets alla stormar.

Hur simpelt, hur ofilosofiskt! säger materialismens motståndare. Det där är ”naiv realism”, ”naiv fysik”, ”vardagstänkande”.

Lenin säger att materialismen medvetet utgår från mänsklighetens ”naiva övertygelse” att *världen finns till* oberoende av någons erfarenhet eller tänkande. Materialismens fiender kanske jublar över att även Lenin här talar bara om övertygelse. Låt så vara! Men det är fråga om en övertygelse som bekräftas av varje vetenskap, av varje steg i det praktiska livet och som aldrig kommer på skam, medan förespråkarna för den motsatta ”övertygelsen” oavbrutet får gömma huvudet i busken och stå svarslösa inför sakliga frågor som framställs på det egna modersmålet.

Marx' ”kosmiska optimism”

”Kommunisterna får varje Anderson och Petterson att känna sig viktig”. Även på detta sätt har den borgerliga pressen avfyrat sin ilska mot kommunisterna. Men i och med detta kom man dock att ge marxismen ett slags erkännande för att den hos vanliga människor förmår väcka tillit till egna krafter och tro på framtiden.

Det positiva och livsbejakande, som kännetecknar arbetarklassens världsåskådning, tilltalar inte heller den engelska filosofiska kåsören Russell. Han beskyller Marx för att vara ”alltför praktisk, alltför insnärjd i sin egen tids problem”, och att ”hans synvinkel begränsar sig till denna planet och i dess sfär till människan”. Sådant lär vara ”kosmisk optimism” som är av ondo eftersom ”det alltsedan Kopernikus är uppenbart att människan inte har den kosmiska betydelse, som hon tidigare tillmätt sig”. (Den västerländska filosofins historia.)

Den ”kosmiska pessimismens” apostlar önskar förmodligen att vi jämt och samt skall gå och sörja över vår jordiska planets intighet och påminna oss själva att vi lever på ett eländigt stoftkorn som simmar kring i en strandlös rymd. Stoftkornets små beskäftiga varelser, dessa Andersöner och Pettersöner skall befrias från alla illusioner, dessa varelser som Nietzsche avfärdade med ”dem må fan och statistiken ta”. Den borgerliga modofilosofin är härvidlag ute i samma ärende som religionen, vilken fordrar att människan ödmjukt skall bekänna sin erbarmliga uselhet.

Russel begår misstaget att stämpla det som svaghet i den marxistiska filosofin, vilket i själva verket är dess styrka och hemligheten i dess livskraft, nämligen att teorin är oskiljaktigt bunden vid verkligheten, det levande livet. Filosoferande utan denna förankring i verkligheten är fruktlöst knåperi. Det är inte en filosofi som *tjänar människan*. Och det är väl rätt och rimligt att ställa ett sådant krav även på filosofin.

Beskyllningen för alltför stor praktiskhet och alltför stor bundenhet vid den egna tidens problem vore befogad om denna inställning hade hindrat Marx att se framåt, ut över sin egen tid. Men i själva verket är det tvärtom. Marx' vetenskapliga framsyn söker sin like i världshistorien, och den hade inte varit möjlig utan den stora grundlighet med vilken han studerade läget och utvecklingstendenserna i sin egen tids kapitalistiska samhälle. ”Bundenheten vid den egna tidens problem” utgjorde alltså inte ett hinder utan var ett nödvändigt villkor för Marx' historiska framtids-

prognoser.

Optimismen är givetvis byggd på lösan sand om man inte kan motivera den. Vad Marx' ”jordiska” optimism beträffar, hans tro på mänsklighetens utveckling mot socialism och kommunism, så har den tillfyllest bevisats av historien. Å andra sidan kunde Marx och Engels givetvis inte förneka vetenskapens belägg för att allt liv på vår planet en gång — kanske om miljarder år — kommer att slockna. Men, säger de, vi äger visshet om att materien i alla dess växlande former förblir densamma, att dess egenskaper aldrig kan försvinna och att materien av denna orsak på nytt, någon annanstans och under en annan tid måste föda sin högsta blomma, den tänkande anden, med samma järnhårda nödvändighet som den utplånar densamma på jordens yta.

Dessa ord uttrycker sannerligen en ”kosmisk optimism” på lång sikt. Och vem kan påstå att denna optimism är ogrundad? Redan nu framkastar vetenskapsmän skäl för hypotesen, att det på våra närmaste grannplaneter inte bara funnits liv för miljoner år sedan, utan också en högtstående kultur.

Varifrån kommer vetandet?

En av de ”ledsamma” frågor från vilken den borgerliga filosofin försöker klara sig genom att tiga som sfinxen, är frågan om det mänskliga vetandets källa. Varifrån kommer kunskapen, kommer den från verkligheten som omger oss eller någonstans ”ovanifrån”, eller föds den kanske av sig självt, av ingenting? Det är detta som är grundfrågan, huvudsaken i all kunskapslära.

Desto egendomligare är det att vår tids empiriska eller ”erfarenhetsfilosofi” inte låtsas veta om hela frågan. Och den kan inte heller någonsin befatta sig med den utan att erkänna sin egen bankrutt. Hur kunde empiristerna t.ex. påstå att vetandet kommer från Gud, som för dem bara är ett subjektivt begrepp, blott en sats? Materiell verklighet, som källa till vetande, kan inte heller komma i fråga eftersom denna verklighet inte finns till utan endast är en logisk konstruktion, bara en sats också den. Om man åter skulle påstå att ”all kunskap börjar med satsen” då skulle alla märka att det där är filosofiskt långods från Maiju Lassilas filosoferande skräddare Luukas Filemon Koikale, som menade att all visdom börjar med bokstaven. Nej, här kan man inte annat än ty sig till ordspråket: tala är silver, men tiga är guld.

Kaila har skrivit ett helt verk om den mänskliga kunskapen, men han har inte sagt ett ord om huvudsaken, nämligen om *kunskapens källa*. Däremot får vi höra mycket vidlyftiga filosofiska utläggningar om människans subjektiva strävan till kunskap, om *behovet* av kunskap. Enbart detta behov lär bestämma vår kunskaps innehåll. Enligt Kaila vet envar endast det som han behöver veta. Men på den väsentliga frågan vad det är som vi vet och varifrån detta vetande kommer får vi som enda svar att kunskap är kunskap och envar vet vad han vet.

Kaila förkunnar att ovannämnda strävan till kunskap är ”djupt förankrad i vårt väsen”. Men då vi vill veta vem det är som har förankrat denna strävan, hur och när den har förankrats, då vägrar författaren att upplysa oss, det förblir hans egen stora hemlighet.

I inledningen till sin bok säger han sig ha sett ”en klarhet från de logiska höjderna som strålat ut över djupen”. Vad detta är för något det torde vara fördolt för de kloka och förståndiga men det leder omedelbart tanken till Anden, som i tiden lär ha svävat ”över vattnen”. Antagligen vill man antyda att kunskapen kommer till människan från denna klarhet som strålar över djupen eller från Anden som svävar ovan vattnen. Och därmed har man då ”löst” den för oss synnerligen intressanta frågan om ursprunget till mänsklig kunskap. Men då har ju verket ”Den mänskliga kunskapen” skrivits alldeles i onödan, eftersom huvudsaken redan utretts i första Moseboken.

Den borgerliga modefilosofins enda räddning ligger i mystiken. — Den hjälper oss i nöd och

sorg, den är vår sköld och värja.

Vi ”naiva” och ”vardagliga” materialister avvisar all slags mystik. Vi påstår att källan till all kunskap är den materiella verklighetens värld till vilken också människan själv hör. Och att den inte enbart är kunskapens källa utan också grunden och utgångspunkten för allt andligt liv, tankar, fantasi, känsloliv, viljeverksamhet. Även när det gäller de abstrakta vetenskaperna såsom matematiken och logiken eller fantasins mest översinnliga skapelser (himlen, helvetet, Gud och Djävulen) är det inte svårt att skönja det ”jordiska” och fysiska ursprunget.

Den dialektiska materialismen hävdar att människans andliga liv inte är någonting annat än den materiella verklighetens återspeglning i hennes medvetande. ”Livet alstrar hjärnan. Naturen avspeglar sig i människans hjärna” (Lenin). Vi talar inte här om avspeglingsens karaktär eller om denna avspeglning är fullkomlig eller ofullkomlig, felaktig eller riktig, utan endast om ursprunget, utgångspunkten, som inte kan vara annat än den objektiva verkligheten.

Men samtidigt som vi betonar det andliga livets *beroende* av den materiella verkligheten, samtidigt avvisar vi den borgerliga modefilosofins argument som går ut på, att det inte är någon skillnad mellan andligt och materiellt. På det hållet pläderar man ivrigt för att verkligheten är en dröm och drömmen är verklighet. Enligt Kaila är det bara en liten gradskillnad mellan vårt drömliv och vårt vakna liv, nämligen den att ”det ena är relativt regelbundet och därigenom besitter större varians än det andra”. (Den mänskliga kunskapen, s. 235.)

Denna tanke uttrycktes mycket mera lättfattligt och djärvt av Ernst Mach då han sade: ”Den ofta ställda frågan om världen är verklig, eller om vi blott drömmer den har ingen vetenskaplig mening. Men även den mest kaotiska dröm är ett faktum”.

Lenin svarade:

”Det är riktigt, att inte endast den mest kaotiska dröm utan också den mest kaotiska filosofi är ett faktum. Det kan man inte tvivla på, sedan man lärt känna Ernst Machs filosofi.” (Materialismen och empiriokriticismen.)

Det vore synd att komma med ytterligare kommentarer till denna Lenins anmärkning som passar våra dagars filosofiska sömngångare lika bra som deras föregångare Ernst Mach. En fullvuxen och fullt klok människa behöver inte upplysas om, att drömmarna inte är annat än en sovande individs fantasier, alltså inte verklighet utan verklighetens egenartade avspeglning i hennes hjärna.

”Vad är sanning?”

Vår tid har också sina Pontius Pilatusar, vilka ifrågasätter sanningens existens — då sanningen för dem är motbudande. Och den ”moderna” filosofin ilar till hjälp genom att förklara: ”sanningen är ett medel att tillfredsställa ett livsbehov”, ”ett omdöme är sant om det är användbart” — sanningen är alltså bara det som är nyttigt eller som äger ”allmän relevans”.

Vanligtvis motiverar man dessa argument ”vetenskapligt” genom att väcka misstro till ögats, örats och våra sinnens vittnesbörd. Man säger att våra iakttagelser, på vilka all vår kunskap om världen grundar sig, inte äger beviskraft och att våra sinnesorgan är ”jäviga” eftersom de härvidlag vittnar i egen sak. Det finns inte giltiga bevis, menar man, att vår bild av yttervärlden är riktig, att den motsvarar ”modellen”.

Är situationen verkligen så hopplös?

Den stora franska filosofen Descartes deklarerade på sin tid att han fullt litade på sina sinnens vittnesbörd eftersom Gud hade givit honom en fast tro på de materiella tingens existens — och

Gud kan inte ljuga. På den tiden behövdes sådan teologisk fyndighet om man ville undgå jesuiternas bål och pinobänk. Numera behöver man till all lycka inte besvåra himlens herrar i ett fall som detta.

Vi har redan tidigare framhållit att ett föremåls existens bevisas i praktiken och inte genom teoretiskt filosoferande. Denna regel gäller föremålets alla egenskaper, alltså frågan om bilden vi får av föremålet motsvarar verkligheten, om den är riktig. Miljoner människors likartade iakttagelser, de mest varierande experiment och vetenskapliga instrument gör det möjligt att på ett allmängiltigt sätt granska graden av våra sinnesförmimelsers tillförlitlighet. Några invecklade experiment behövs inte för att fastställa att bordet som vi ser som fyrkantigt verkligen är fyrkantigt och inte runt. Lika klart kan det bevisas att också våra hörsel-, smak-, lukt-, känsel-, färg-, och andra förmimelser överensstämmer med verkligheten och förmedlar objektiv sanning, vart och ett sinne givetvis på sitt eget sätt. Förutsatt att omständigheterna är desamma, åstadkommer samma luftvibration alltid samma ljud i våra öron, samma ämneskombinationer smakar alltid lika på vår tunga, luktar lika i vår näsa osv. Giltigheten av våra sinnens vittnesbörd bevisas redan av den omständigheten att människor som är främmande för varandra, som lever i olika delar av världen, kan enas om sinnesförmimelsernas innebörd enbart genom det talade och skrivna ordet. Om det inte vore så, om sinnesförmimelserna inte för alla vore bilder av samma värld, om vi inte kunde lita på de bevis sinnesorganen ger oss vore all målmedveten mänsklig strävan omöjlig — för att nu inte tala om konstruktionen av en sputnik — författare och konstnärer skulle inte kunna göra sig förstådda osv.

Vi hävdar givetvis inte att våra sinnesintryck är felfria, exakta och fullkomliga. Vem som helst kan ge otaliga exempel på sinnesförvillelser, feluppfattningar, av oklara, ensidiga och ytliga observationer. Iakttagelseförmågans känslighet, skärpa och mogenhetsgrad varierar hos skilda individer. En kan få ”ut” mycket mera ur en företeelse än en annan, kan se djupare, iakttaga flera aspekter. Men också en ofullständig, dunkel och ensidig sinnesförmimelse motsvarar i någon grad verkligheten, innehåller en smula sanning — och här ligger också frågans kärna.

Men varför måste vi återigen ”predika” om dessa saker, som för varje förnuftig människa är självklara och enkla ting? Därför att de hör samman med en fråga som mycket nära berör också arbetarna, den stora principiella frågan: finns det sanning eller är det bara fåvitsk tro, enbart ett antagande, ”propaganda” och ”värdebedömning”? Är sanning bara det som var och en önskar kalla sanning, eller finns det en sanning ”som ingen eld förtär” och som består om ock ”hällebergen rämnade”?

Därmed är vi framme vid den uråldriga men fortfarande omtvistade frågan om den absoluta och relativa sanningen. Absolut sanning kallar vi den som är slutgiltig, oföränderlig och evig och som inte någon eller något ens i framtiden kan vederlägga. Relativ sanning är däremot villkorlig, tidsbestämd sanning som är beroende av förhållandena och som är underkastad förändring.

Professor Urpo Harva har av någon anledning fått den föreställningen att marxismen *förnekar* den absoluta sanningens existens och hävdar att ”den enda existerande sanningen är relativ”. Detta är en missuppfattning — för att uttrycka det artigt. Saken förhåller sig precis tvärtom. Marxismen kan för det första inte förneka att t.ex. följande fakta är absoluta sanningar: katten är ett djur, Napoleon dog den 5 maj 1821, atomen är inte ett odelbart stoftkorn, osv. Vi kunde rada fram sådana obestridliga sanningar i det oändliga, men därigenom skulle vi ännu inte ha sagt den absoluta sanningen om varat, utan bara berört en liten del av tingen och företeelserna. Då vi emellertid medger existensen även av andra ting och andra företeelser har vi samtidigt medgett att det finns en absolut sanning om dessa och att det bara är fråga om, och i vilken mån, vi kan komma till klarhet om denna sanning.

På frågan, finns det en absolut sanning, ger marxismen ett obetingat jakande svar. Lenin skriver så här: ”Att vara materialist är att erkänna den objektiva sanning, som sinnesorganen avslöjar för oss. Att erkänna den objektiva, dvs. av människan och mänskligheten oavhängiga sanningen betyder att man på ett eller annat sätt erkänner den absoluta sanningen.” (Materialismen och empiriokriticismen.)

Vad betyder det att ”på ett eller annat sätt” erkänna den absoluta sanningen? Framförallt betyder det att den absoluta sanningen inte får behandlas skild för sig, utan i sitt förhållande till den relativa sanningen. Då den relativa sanningen riktigt återspeglar låt vara blott en bråkdel av den objektiva sanningen, är den till *denna del* absolut sanning. Den absoluta sanningen uppenbarar sig inte på en gång, den utgör summan av relativa sanningar och ”varje stadium i vetenskapens utveckling fogar nya korn till den absoluta sanningens summa”. (Lenin.) På vilket som helst vetenskapligt eller praktiskt område kan vi lägga märke till att gamla ”sanningar”, ofta sådana som ansetts slutgiltiga, får ge vika för ”sannare” sanningar, vilka i sin tur inte heller visat sig vara slutgiltiga, men som dock har inneburit stora framsteg mot den absoluta sanningen. Fram till slutet av förra århundradet ansåg man att atomen — såsom av namnet framgår — var den ”odelbara”, sista materiepartikeln — ända tills denna uppfattning visade sig vara ett stadium, en mellanfas i den vetenskapliga forskningen om materiens struktur, en relativ sanning som uttryckte bara en del av den absoluta sanningen. Att vetenskapen inte på långt när har sagt sitt sista ord om materiens struktur, det är numera uppenbart för alla. Den gamla föreställningen att solen kretsar kring jorden var ingalunda helt och hållet felaktig eller komisk den heller utan innehöll värdefulla element av sanning. Kopernikus' heliocentriska världssystem var en högre sanning men inte heller den gav uttömmande och slutgiltigt besked om solens och jordens relation till varandra.

Enligt den dialektiska materialismen ”är gränserna för våra kunskapers närmande till den objektiva, absoluta sanningen historiskt betingade, men existensen av denna sanning själv är obetingad, obetingat är att vi närmar oss den” (Lenin). Marxismen godtar inte den psykologiska teori, enligt vilken människans psykiska eller själsliga struktur hindrar henne från att uppnå den absoluta sanningen. Människans forskningsförmåga, den mänskliga tanken är oinskränkt och suverän ifråga om de möjligheter som öppnar sig för den. Ju mer vår världsbild vidgar sig dess *mera närmar* vi oss den absoluta sanningen. Att uppnå den i hela dess fullkomlighet och slutgiltighet är inte praktiskt möjligt men detta beror inte på människans ”psykiska struktur” utan på de forskande individernas begränsning i *tid* och *rum*, på det faktum att ”tänkandets suveränitet förverkligas i en rad högst osuveränt tänkande människor”, ”i relativa villfarelser” (Engels). Och detta är framförallt en följd av den gränslösa, aldrig sinande naturen som är stadd i evig rörelse och förnyelse.

Vederlägger atomfysiken materialismen?

Det är vetenskapen vi får tacka för att vår världsbild ständigt vidgas och fördjupas. Vetenskapens vinningar måste ovillkorligen inverka på världsåskådningsteorierna, deras utveckling och öden. Betecknande är att t.o.m. förespråkarna för en religiös världsåskådning numera anser det motiverat att jämföra sina lärosatser med obestridliga vetenskapliga fakta.

Framförallt atomforskningen, som har klarlagt tidigare okända sanningar, har föranlett en livlig diskussion om världsåskådningsfrågor. Det som härvidlag särskilt väckt intresse är frågan om materiens s.k. vågformighet. Vad som tidigare ansågs vara en rörelse hos ett medium, eternas rörelse, har visat sig vara en egenskap som hör materien till. När man upptäckte att utstrålningen från atomen betedde sig ”tvetydigt”, att den ibland tog form av partiklar, ibland av ”ren” våg-

rörelse skyndade materialismens fiender till, förrättade ett egenmäktigt operativt ingrepp och — klar sak — kastade som odugligt bort utstrålningens egenskap av partiklar. På så sätt gjorde man sig lyckligt av med den besvärliga materien och kvar var blott vågrörelse, blott ande. Detta gav anledning till stort jubel över ”materiens förgänglighet” och den materialistiska uppfattningens ”sammanbrott”. Materialismens skarprättare firade ett fröjdefullt gravöl.

Den högljudda glädje med vilken materialismens fiender hälsade materialismens sammanbrott är nära släkt med den sorgligt beryktade amerikanska atomdiplomatin. Gemensamt för båda är bland annat den eldfångda brådska med vilken de skyndar att blotta sin egen snöplighet. Materialismens skarprättare har i sin iver inte lagt märke till att det som den nya vetenskapen har vederlagt inte är materialismen, utan den bristfälliga kunskapen om materiens struktur och egenskaper som hittills varit förhärskande bland vetenskapsmännen. Materien har inte upphört att vara materia. Världen är fortfarande världen, trots att *världsbilden* har ändrats, blivit fullkomligare och kommit närmare den objektiva sanningen. Vetenskapen har ingalunda utplånat gränsen mellan materia och ande, mellan verklighet och medvetande. Den har inte gjort ”materien mera andlig och anden mera materiell”, såsom Russell påstår. Gränsen mellan materia och ande, mellan verklighet och tänkande är lika klar som tidigare. Atomen som fysikern studerar och spränger är yttre verklighet, materia, men *atomteorin* uppstår först i forskarens hjärna. Atombomben har av sina upptäckare fordrat oerhört mycket hjärnarbete, hypoteser, teorier, uträkningar och t.o.m. fantasi, men bomben har inte hopfogats av teorier och sinnebilder utan av materiella betingelser, d.v.s. av materia från jordens innandömen.

Talet om materiens förgänglighet, om atomens andlighet, om gränsens utplåning mellan materia och ande, om materialismens sammanbrott osv. är också det fromt önsketänkande, fria fantasier bara, som inte förtjänar att tas på större allvar än den övriga reaktionära mörklägningspropagandan.

Atomforskningens resultat kastar också nytt ljus över materialismens och idealismens gamla men inte föråldrade tvistefråga, frågan om världens existens. De *oväntade* och *överraskande* upptäckter som gjorts i samband med atomforskningen har fått många vetenskapsmän att känna skräck inför sina forskningsresultat. Detta faktum kastar ett löjets skimmer över den filosofi som gör gällande att det är människans behov som bestämmer hennes vetande.

Och slutligen, den oerhört snabba rörelse som oavslutligt pågår i varje atom av varje slags materia, den väldiga energimängd som atomen innesluter bevisar utom alla tvivel riktigheten av den materialistiska tesen, som en åhörare av dessa föreläsningar sammanfattade såhär:

”Materien har ingen början och inget slut, den har inte behövt och behöver varken skapare eller pådrivare, den har varit och är, den har rört sig och rör sig av egen kraft från evighet till evighet”.

Till detta kan man bara säga ”amen”. Ingen har i atomen upptäckt vare sig ande, odödlig själ eller fri vilja. Orubblig kvarstår den dialektiska materialismens tes:

”Materien är alla förändringars subjekt” (Marx).

Atomforskningens resultat bevisar på varje punkt riktigheten av de materialistiska grundargumenten. Dessa forskningar har inte avlivat den dialektiska materialismen, inte heller i ringaste mån rubbat dess livskraft utan tvärtom befast den.

Bilden av världen är med Lenins ord ”en bild av hur materien rör sig och hur materien tänker”. Då vi utgår från att denna verklighetens värld finns till, att den inte står på huvudet utan på fötterna, på sin materiella grund, och då vi i enlighet med detta erkänner att tankeförloppet är naturens och samhällsföreteelsernas avspeglning i människans hjärna, då vilar vår världsåskådning

på fast grund som består vetenskapens, historiens och praktikens prövning. I annat fall råkar vi i den återvändsgränd där den borgerliga modofilosofin befinner sig.

Materialismen och den så kallade realismen

Erkännandet av en objektiv verklighet, som existerar utanför och oberoende av vårt medvetande, skiljer materialismen från idealismen. Ifråga om detta erkännande kan det inte finnas någon som helst "tredje väg", blotta försöket att finna en sådan kan inte bli annat än ett obestämt vacklande mellan de båda grundriktningarna där man gör små eftergifter än åt det ena än det andra hållet, kort sagt man bedriver en principlös filosofisk kohandel. Detta måste sägas, trots att högt lärda professorer i filosofi påstår annat. Bland andra talar professor G. H. von Wright i sitt verk "Logik, filosofi och språk" om en realism som inte är materialism men dock "medger existensen av en verklighet, som är oavhängig av vårt medvetande".

Bertrand Russel anses vara en av nutidens mest framstående "realister". Men då man sedan tar del av Russells filosofi, upptäcker man att det omtalade "erkännandet" och "medgivandet" av verkligheten sker på ett rätt egendomligt sätt. Enligt Russell är skillnaden mellan ande och materia rena villfarelsen.

Den filosofiska vacklaren Russell som tror sig kunna komma loss från både materia och ande kan dock inte låta bli att tala om dem. Sålunda påstår han, i det han åberopar atomfysikens upptäckter, att "det andliga har blivit mera materiellt och det materiella mera andligt". Men detta betyder ju att verkligheten på samma gång är *både* andlig och materiell, att det inte finns någon gräns mellan de båda.

Där har vi "realism" så det räcker på en gång. Om materia och ande, materia och medvetande är ett och detsamma, då kan det inte finnas en av *medvetandet oberoende* verklighet. *Realism* är det inte om man med realism menar det som själva ordet innebär, en på realiteter grundad lära. Det är realism inom citationstecken, *så kallad* realism, i själva verket subjektiv realism. De som verkligen erkänner en av subjektet, av medvetandet oberoende verklighet, följdriktigt och utan krumbukter, de nödgas både böja sig för och ansluta sig till materialismen.

Russells filosofi, hans realism, är detsamma som Avenarius' och Machs empiriokriticism, om vilken Lenin har skrivit sitt storartade verk, "Materialism och empiriokriticism". Genom att studera denna bok får vi en riktig värdering såväl av Russells filosofi som av den borgerliga filosofins alla andra nyaste strömningar.

IV. Materia och medvetande

Vad är materia?

Vi har hittills talat om materia utan att närmare definiera begreppet. En definition är emellertid alldeles nödvändig för att vi skall kunna avgöra värdet av det ofta anförda argumentet, att den nya vetenskapen har bevisat materiens obefintlighet och att materialismen härigenom har lidit bankrutt.

Engels och Lenin har gett oss klara och uttömmande svar på frågan. Definitionerna lyder såhär:

"Materien är det, som framkallar en förnimmelse, då det verkar på våra sinnesorgan." (Engels.)

"Materien är den objektiva verklighet, som uppträder i förnimmelsten." (Lenin.)

Låt oss allra först se efter vad dessa definitioner inte säger. De säger inte att materien absolut

måste vara en fast, flytande eller gasformig massa. Inte heller till filosofiska källborgares bittra besvikelse — att materien är bara föda, dryck eller andra ”grova” njutningsmedel.

Lenin påminner om att marxismen inte binder och aldrig har bundit det vetenskapliga begreppet materia till frågan om materiens *struktur*, till dess egenskaper av en eller annan art, utom när det gäller en enda ”egenskap”, att den är objektiv verklighet. Objektiv verklighet, eller materia, är alltså allt som existerar oberoende av subjektet, av Jaget: världen och allt som finns däri av levande varelser, poliser, präster och professorer i filosofi inberäknade, men utan deras ”själ”, förnimmelser och tankar. Luften, elektriciteten, de radioaktiva och alla andra strålar är materia lika väl som granit och stål är det.

Endast våra tankar — och våra förnimmelser överhuvudtaget — är inte materia, de är bilden eller avspeglingen av materien i vår hjärna. Ljuset är materia. Det förvandlas till partiklar, alltså ett annat slags materia och partiklarna förvandlas till ljus. Men ljuset förvandlas inte till tanke, tanken förvandlas inte till ljus, inte heller till annan energi eller materia. Visserligen talar vi om förståndets ljus och ”ljuset som går upp för oss”, men det får vi inte ta bokstavligt för tanken innehåller inte materia, trots att den inte kan uppstå eller förmedlas till en annan människa, utan hjärna, alltså utan materia. Känslan, fantasin, tanken kan *indirekt* åstadkomma energi, när dessa återspeglas från hjärnan tillbaka till omgivningen och blir en drivkraft för människorna som omfattar dessa känslor och tankar. Marx har sagt att teorin blir en materiell makt när den bemäktigar sig massorna.

”Materien tänker”

Den moderna fysiologin bevisar att stora hjärnan är inte blott den mänskliga tankens utan också känslolivets och viljeverksamhetens centrum. Vetenskapen känner inte andra tankeorgan eller ”andens boplatser”. Den dialektiska materialismen tillbakavisar en filosofi, som anser att tänkande kunde uppstå eller förekomma någonstans utanför den mänskliga hjärnan. Lenin kallar en sådan filosofi, en filosofi utan hjärna.

Andligt liv kan uppstå på jorden enbart på basen av materiellt liv och endast vid en tidpunkt när en från död materia tillkommen levande varelse under en utvecklingstid av miljoner år har kommit så långt, att den utformar det synnerligen fint konstruerade, komplicerade organ med miljarder nervceller, som vi kallar stora hjärnan. Detta organ är den absoluta förutsättningen för all psykisk verksamhet. Där den inte finns, där finns inte tanke, sinnesförnimmelser, vilja eller ande, inga ”andliga värden”. Men hjärnan är uppbyggd av celler, den är alltså ren materia. Den dialektiska materialismen hävdar också:

”Man kan inte skilja tänkandet från en materia som tänker.” (Marx.)

”Vårt medvetande och tänkande, så översinnligt det förefaller, är produkten av ett substantiellt, kroppsligt organ, hjärnan ... Anden är den högsta produkten av materien.” (Engels.)

Marxismens motståndare ger gärna spridning åt den föreställningen att vi vill göra själslivet till blott och bart materia. Liknande uppfattningar har verkligen lancerats, men inte ens i misstag av marxister, utan av borgerliga s.k. vulgärmaterialister som Cabanis, Büchner och Moleschott, enligt vilka ”hjärnan avsondrar tankar på samma sätt som levern avsondrar galla”.

Enligt den dialektiska materialismen är tanken inte materia — men inte heller materiens motsats som saken ibland läggs ut t.o.m. i ”vetenskapliga” verk — den är verklighetens *bild* eller *avspegling*. I detta sammanhang har man ibland talat om spegelbild. Denna liknelse åskådliggör på ett förträffligt sätt frågan om tankens materiella 'och icke materiella karaktär. Spegeln, liksom hjärnan, är materia, men i spegelbilden finns inte någon som helst materia. Det begriper varje

förständig människa och letar inte heller som apan efter sig själv bakom spegeln.

Liknelsen med spegeln säger i alla fall inte hela sanningen. Vi påstår ingalunda att hjärnan såsom spegeln endast passivt och mekaniskt återger världens gång. Spegeln är oorganisk, ”död” materia, hjärnan däremot är av celler uppbyggd levande materia, som reagerar aktivt och kan både ”klippa”, ”svarva” och ”slipa” det material från yttervärlden som sinnena förmedlat till den.

Vi talar här givetvis om människans hjärna. Månet djur kan vifta med öronen bättre än människan, men människan kan — om hon vill — bättre röra på hjärnan. ”Människan kan i högsta grad själv dirigera och reglera sin egen hjärnverksamhet”, säger fysiologen. Denna vetenskapliga sanning har Juhani i Sju bröder uttryckt såhär lättfattligt:

”Men ser du, en man kan tänka sig vad han vill, föreställa sig själv som hela världens herre eller som en bökande torddyvel. Se han kan föreställa sig att Gud är död, djävlar, änglarna och hela mänskosläktet och kräken på jorden, i havet och i luften, föreställa sig att jorden, helvetet och himlen försvinner som en blåttott för vinden, och ett mörker träder i stället, där ingen tupp med bakböjt huvud någonsin förkunnar Herrens ljus. Så ljungar här mannens tanke; och ho kan kasta nät i dess väg?”

Sannerligen, människan är ”fri” t.o.m. i det kapitalistiska samhället, när det gäller fantasins flykt. Därför kan också mannens tanke ljunga så högt i rymden, vandra så långt från den reella verksamhetsgrunden att mannen blir övermodig och börjar se ned på moder jord och tro att hans tanke är helt oberoende av den, att de andliga värdenas värld är ett självständigt och suveränt rike för sig. Detta händer inte bara diktare och religiösa drömmare utan ibland också vetenskapsmän. Det finns filosoferande matematiker vilka anser att världsalltet ingenting annat är än en stor matematikers rena tanke. Det innebär att matematiken, i den mån den befattar sig med den fysiska världen, dikterar lagarna för naturen och inte tvärtom.

Men den mänskliga hjärnan har ännu en märklig egenskap som har lockat fram tron på de andliga värdenas självständighet och oberoende. Hjärnan kan nämligen både ta emot och sända ut föreställningar och tankar genom det talade och skrivna ordets förmedling, överflytta dessa från en person till en annan. Till människans hjärnmekanism hör ”det andra signalsystemet”, som enligt den ryska fysiologen Pavlovs forskningar definitivt skiljer människan från djuren. Naturen avspeglar sig också i djurets hjärna, också det förmår uppfatta och ge sådana enkla tecken som är nödvändiga för dess omedelbara livsfunktioner. Hunden lär sig känna igen ljudet av vällingklockan, katten skrapar på dörren när den vill ut. Också djuren har vissa känslor, t.o.m. föreställningar. Och vem vet om inte något djur, t.ex. åsnan, under en ledig stund kan ha fått för sig att höet som den äter, inte alls är hö utan blott en ”företeelsernas dröm” och ”ett mönster för de empiriska lagarnas sats”, eller att bara djupandigt liv kan rädda världens alla åsnor från lastdjurets hårda öde.

Men vår filosoferande åsna kan dock inte lyckliggöra andra åsnor med sin stora visdom, eftersom den fyrfotade varelse en gång för alla inte har ett andra signalsystem i sin hjärna, vilket skulle göra det möjligt att överflytta en tanke från en hjärna till en annan.

Detta andra signalsystem; till vilken människan har ensamrätt, medför stora lättnader — och stora tankar. För att tillägna sig en abstrakt tanke — en matematisk ekvation, en filosofisk visdom, ett gudsbegrepp osv. — är det inte nödvändigt att varje individ går genom den långa process av hjärnverksamhet som har resulterat i denna abstraktion. Han kan få detta resultat genom det talade och skrivna ordet, färdigt snidat, svarvat och slipat, som ett rent andligt värde. Abstraktionens ursprungliga, naturliga och jordiska ursprung kommer lätt i skuggan, den ser ut att vara obunden av jorden och höra till något självständigt, suveränt ”andens rike”, till ”värdenas värld”.

Medvetandets väsen

Sinnesförmimmelserna, aningarna, känslorna, upplevelserna, fantasibilderna, intrycken, minnet, föreställningarna, uppfattningarna, hoppet, viljan och tanken — allt detta och mycket likartat hör till människans inre värld. En kallar det själsliv, en annan ande, en tredje psyke, en fjärde hjärnverksamhet, en femte medvetande osv. Men det är sist och slutligen inte fråga om ord utan om innehåll, om vad detta medvetande, eller ”själsliv” verkligen är. Många ”moderna” filosofer och psykologer vägrar envist att svara på den frågan, andra gör ett försök men svaret tillfredsställer inte. Svensken Alf Ahlberg, som har utgett en rad psykologiska läroböcker och som är välkänd också i Finland, låter oss veta att man tillsvidare inte på långt när har kunnat klargöra vad sjäslivet, eller det psykiska livet är och deklarerar aristokratiskt, att han lämnar åt sitt eget värde alla frågor om själens väsen. Kaila var likväl inte så högfärdig utan försökte sig på en definition. Den fick följande lydelse:

”Sjäslivet, personligheten är ett till det centrala nervsystemet knutet biologiskt liv.”

Att sjäslivet, eller medvetandet är anslutet till det centrala nervsystemet och att det inte kan finnas till utan hjärnverksamhet, det är obestriddt. Men definieringen av sjäslivet som biologiskt liv täcker inte det väsentligaste: det påvisar inte det säregna, som skiljer sjäslivet från det som inte är sjäsliv. Och denna säregenhet, artskillnaden mellan det som sker i medvetandet och det biologiska förloppet kan man inte se så länge man håller fast vid en filosofi, som förnekar en av medvetandet oberoende verklighet och hävdar att gränsen mellan det fysiska eller ”animala” och det andliga har utplånats. Kaila påstår att skillnaden mellan det animala och det andliga livet inte är en artskillnad utan en gradskillnad. De är alltså till sin art fullkomligt lika.

Det är mycket lärorikt att marxismen, som beskyllts för ”krass materialism” i våra dagar får träda till och försvara de andliga värdenas särställning mot de mest ”djupandliga” företrädarna för den s.k. högsta andliga odlingen. Den dialektiska materialismen anser det vara av stor vikt att dra en klar gräns mellan medvetandet och den fysiska verkligheten, mellan ”själ” och hjärna, mellan ande och materia. Marxismen hävdar och bevisar att det andliga livet inte är det samma som det biologiska eller ”animala” livet, utan att det mellan dem finns en väsentlig skillnad, en *artskillnad*.

När den begåvade tyska arbetarfilosofen Josef Dietzgen begick misstaget och påstod att ”också den osinnliga föreställningen är sinnlig, materiell, dvs. verklig” och att ”anden skiljer sig inte mera från bordet, från ljuset, från tonen, än dessa ting sinsemellan skiljer sig från varandra” anmärker Lenin:

”Här har vi en uppenbar oriktighet. Det är sant, att såväl tanken som materien är ”verkliga”. Men att kalla en tanke materiell, det betyder att ta ett oriktigt steg i riktning mot en sammanblandning av materialism och idealism”. (Materialismen och empiriokriticismen.)

Samma strävan att sammanblanda medvetande och materiell verklighet finner vi i den ”moderna” definitionen, enligt vilken psykologi eller själskunskap blott är ”kunskap om människan”, hennes ”beteende”. Det mångtydiga och diffusa i denna definition är uppenbart. Om psykologin ger oss kunskap om hela människan och alla hennes beteenden, vilken användning har vi då för t.ex. fysiologin och anatomin, vilka också de försöker ge ”kunskap om människan” genom att studera mänskokroppens ”beteende” och struktur. Är det inte givet att en definiering av psykologin som ”kunskap om människan” blott leder till oklarhet, till det mystiska dunkel där de borgerliga filosoferna och psykologerna trivs så väl?

De marxistiska forskarna är härvidlag faktiskt så ”gammalmodiga” att de fortsättningsvis låter psykologin vara psykologi, eller själskunskap, m.a.o. *begränsar* psykologins verksamhetsfält till

studiet av de andliga företeelserna. Det betyder givetvis inte att man anser det möjligt att studera "själen" utanför kroppen. Den levande kroppen är "andens" enda boplats. Att vårt medvetande är beroende av vår organism är obestridligt men vardera är i alla fall till sin art skilda företeelser som hör utforskas skilt för sig.

"Det undermedvetna själslivet"

"Förstånd har jag nog, men det rör sig inte", sa' mannen som hade svårt att fatta. Den "moderna" djuppsykologin säger i själva verket samma sak, då den hävdar att "vi kan ha själsliga upplevelser utan att vara medvetna om dem". I vår organisms dunkel, "där någonstans" slumrar och svävar andliga skatter i massa men vi, ägarna till dessa skatter har ingen aning om dem! Man påstår t.o.m. att just dessa andliga krafter utanför och under vårt medvetande, de som rumsterar om i "själens djupaste skrymslen" dirigerar vårt liv, de lär bestämma över mänsklighetens öden, krig och revolutioner medräknade.

Från det s.k. undermedvetna själslivet är det inte lång väg till den "odödliga själen", om vilken våra kyrkofäder talade redan under medeltiden. Båda är rena rama mystiken. Eftersom medvetande betyder detsamma som själsliv — om vi använder ordet i dess mänskliga och vetenskapliga betydelse — så är talet om undermedvetet själsliv lika klokt, som om vi skulle tala om undermedvetet medvetande, tänkande utan tankar, eller känsloupplevelse utan känslor.

Betyder då detta att vi förnekar hela begreppet undermedvetande? Nej, det betyder endast att vi förnekar "undermedvetet" *medvetande*, ett själsliv över, under eller utanför vårt medvetande. Liv och leverne av annat slag finns där så det förslår. I vår egen kropp pågår jämt och ständigt processer av alla de slag: blodcirkulation, verksamhet av våra andnings- och matsmältningsorgan, ämnesomsättning, tillkomsten av nya celler istället för de gamla som dör bort, osv. Dessa processer är artärens, lungornas, tarmarnas osv. liv, men detta liv är enbart biologiskt, "kroppsligt". Om själsliv kan vi tala i samband med dessa processer först då de återspeglar sig i vår hjärna som förnimmelser, medvetande, kort sagt, då vi *uppfattar* dem.

Men pekar inte en sådan "underlig" sak som minnet på ett slags undermedvetet själsliv, på en "upplagring" av våra upplevelser i någon sorts förvaringskällare under vårt medvetande? Synnerligen belysande var det svar som fysiologen Pavlov gav på frågan: "Var fanns den föreställning bevarad som jag hade, som försvann och sedan kom tillbaka?" Svaret löd:

"Ingenstans. När man frågar var föreställningen finns när den inte finns, så är det lika dumt som om man frågade, var finns den gnista som uppstår när man slår med järn mot en sten, innan man slagit järnet mot stenen."

De som talar om "undermedvetet själsliv" sammanblandar medvetandet och dess "kroppsliga" underbyggnad. Vår organism och världen som omger oss är endast förutsättningar, "järnet och stenen", för uppkomsten av förnimmelserna i vårt medvetande. Först dessa förnimmelser i vår hjärna, "gnistan" som antänts, är medvetande eller själsliv. "Det undermedvetna själslivet" är fantasi och mystik. Betydelsefullt och värd allvarlig forskning är däremot det förlopp som inte på långt när har utretts, nämligen att en retning från vår egen organism eller utifrån tänder en "gnista" i vår hjärna, alltså att en biologisk rörelse åstadkommer en förnimmelse i vårt medvetande. Vetenskapen känner inte till något "undermedvetet själsliv" — och omöjligt är det ju för någon att medvetet uppfatta det som ligger "under" vårt medvetande — men vetenskapen kan uppnå resultat genom att studera både varseblivningarna i medvetandet och de fysiska orsakerna som åstadkommer dessa. Pavlov, den framstående fysiologen, som har ägnat sig åt studiet av de högre nervfunktionerna, har utfört forskningar beträffande medvetandets materiella

substrat, eller underlag, hjärnbarkens verksamhet.

Dessa forskningsresultat belyser också frågan om den tidigare nämnda minnesbilden som var ”borta” och sedan dök upp. Den stora fysiologen förklarar fenomenet på ett helt naturligt sätt: föreställningen eller bilden hade, när den uppstod första gången, lämnat ett avtryck på hjärnbarkens fina vävnad — ett rent materiellt, fysiskt avtryck — som under gynnsamma förhållanden kom tillbaka.

Då man ordar om ”undermedvetet själsliv” och ”själens djupa skikt” hänvisar man framförallt till *drifterna* och *instinkterna*. Det är i dessa skikt av drifter och instinkter som ”de undermedvetna själsliga krafterna” lär leva och regera, de vilka bestämmer människornas beteende och styr folkens öden. Sådana mystiska uppfattningar får i viss mån näring av de faktum, att det verkligen är fråga om mycket komplicerade företeelser och att forskningen ännu inte på långt när har lyckats utreda drifterna och instinkternas fysiologiska mekanism. Bristande kunskap gör att gränsen mellan det fysiska och det ”själsliga” i dessa företeelser inte alltid framstår tillräckligt tydligt. Det är i alla fall uppenbart att drifterna och instinkterna i vårt organiska beteende i främsta rummet är rent fysiska och biologiska livsytringar. Också i detta fall kan vi tala om medvetande eller ”själsliv” endast när dessa biologiska yttringar på ett eller annat sätt — måhända dunkelt och i form av aningar — avspeglar sig i vår hjärna.

Jag utgår ifrån att det som här sagts utom allt tvivel bevisar att förnimmelserna i vårt medvetande är beroende av vår organism, närmare bestämt av hjärnan, den ”tänkande materien”. Men så nödvändigt det än är att förstå detta, så räcker det inte som förklaring till våra förnimmelser, till vårt tankeliv. Då vi fattar, att det högsta andliga livet bygger på biologisk grund befinner vi oss nog på rätt väg, men det är bara vägens början.

Medvetandet och yttervärlden

De gamla kyrkofädernas ”psykologi” skiljde själen från kroppen och förklarade den förstnämnda odödlig. Själens påstods sväva upp till himlarna eller ner till helvetet när det fysiska livsförloppet slocknade, efterlämnande endast den jordiska stoffhyddan. De ”moderna” borgerliga filosoferna och psykologerna erkänner nog att medvetandet är beroende av människans organism men försöker envetet rycka loss människan med kropp och själ från den yttervärld som omger henne, från den åker vilken ger människan både hennes andliga och materiella näring.

När en sådan psykolog förklarar att ”även människans högsta andliga liv bygger på biologisk grund” har han rätt eftersom han förstår att varje form av medvetande är beroende av en levande organism. Men då han i samma andetag säger att även det högsta andliga livet enbart kan ”förklaras med hjälp av de biologiska lagarna” och att ”de 'krafter' som härskar över människan och andra levande varelser, dvs. de bestämmande faktorerna för deras handlingar är deras behov” och att dessa behov och endast de är orsak till förnimmelserna — alltså företeelserna i medvetandet — hos alla levande varelser, då är vi redan på väg bort från denna värld. Behoven, om de sedan är fysiska eller andliga, är alltid subjektiva, de hör till människans ”inre värld”. Då man säger att behoven är enda orsak till människans beteende, betyder det alltså att all orsak finns hos människan själv, i hennes organism, hennes eget jag, ingen orsak finns utanför henne i den omgivande objektiva verkligheten. Själva behoven har ingen orsak, eftersom de är livsytringarnas *primära orsak*. Vi får således inte tro på vårt förnuft som säger att människan med alla sina behov är en produkt av naturen och samhället, och att hennes behov på ett avgörande sätt bestäms av förhållandena, möjligheterna och nödvändigheten.

Ohållbarheten i detta slags egocentriska ”biologiska psykologi” ligger i öppen dag. Varje

människa kan av egen erfarenhet vittna, att hennes beteende och upplevelser ingalunda bestäms enbart av hennes behov. Ingen har behov av att uppleva elände och sjukdom. Först när dessa av människans behov och vilja oberoende företeelser har gjort sig påminda känner människan ett behov att undkomma, eller bekämpa dem. Den evangelisk-lutherska kyrkans präster har säkert inte känt det ringaste behov att veta någonting om det faktum att Bibelns skapelsehistoria inte överensstämmer med den vetenskapliga sanningen. Först efter de obarmhärtiga slag som vetenskapen har tilldelat mystiken, först då man varit därtill nödd och tvungen, har en del kyrkans män känt behov att vidta vissa förtvivlade åtgärder för att sammanjämka de vetenskapliga bevisen och skapelsehistorien. Först kommer det av omständigheterna skapade behovet, sedan uppenbarar sig behovet hos jaget. Sådan är den naturliga världsordningen.

Då man söker medvetandets ursprung hos människan själv, ur hennes egen organism, och förnekar den yttre världens inflytande på hennes behov och vilja, då är också vägen öppen för godtyckliga och förnuftsvidriga tolkningar. Om allt beror på den mänskliga individens självhävdelse-, sexual-, och äganderättsdrifter, på hennes ”animaliska, andliga och djupandliga behov”, då duger det också att förklara stora revolutioner som tilltag av sjukliga, makt-, äre-, och hämndlystna individer. Och vad hindrar en att tolka också krigsorsakerna som enbart andliga, som följer av människans driftsliv och att härav dra slutsatsen: bara vi en gång riktigt kommer åt ”själens djupa skikt” skall det vara slut med krigen på jorden.

Trots att vi tillbakavisar den ohållbara förklaringen att behovet är den *primära orsaken* till människans beteende och hennes andliga liv, förnekar vi givetvis inte att behoven spelar en roll vid utformningen av människans tankevärld. Inte ens denna ”behovspsykologi” skulle finnas till om inte vissa samhällskretsar skulle anse att den behövs. Men upphovet till detta behov finner vi inte genom att rota i någon enskild kapitalists innandömen, det har dikterats av hela kapitalistklassens intressen och är alltså en följd av samhälleliga och ekonomiska faktorer. Den ”moderna” psykologins många intrampningar beror just på, att den försöker förklara medvetandets alla förnimmelser genom att studera endast den enskilda människan. Därför kan den inte heller ge svar på frågan, varför olika människogrupper tänker, känner och vill på olika sätt. Den kan det inte därför att den studerar en från livet, från samhället lösryckt abstrakt människa — en människa som inte finns.

”Den röda stugans ide”

”Vad kom först, den röda stugan eller tanken på den röda stugan?”

Med en sådan ”djupandlig” fråga har man vid ett s.k. upplysningsmöte försökt vederlägga det marxistiska argumentet att materien har funnits till före medvetandet, och samtidigt bevisa, att den idealistiska uppfattning är riktig, vilken hävdar att anden är det primära. Ingen betvivlar att den första mannen som byggde en röd stuga har tänkt på en röd stuga innan han timrade upp den och målade den röd. Denna förmåga att ”bygga i huvudet”, säger Marx, skiljer den uslaste mänskliga arkitekt från sin yrkesbroder bland djuren, som bygger enbart instinktivt.

Att den röda stugans idé fanns till före den röda stugan därom uppstår ingen tvist mellan materialisten och idealisten, inte ens på utmaning. Vägarna skiljs åt först vid det ögonblick när det blir fråga om varifrån den röda stugans byggare har ”knyckt” den där idén, från sin egen själs hemliga skrymslen eller från den materiella verklighet som omger honom, med det byggnadsvirke och den röda färg han där har sett. Är det faktiskt så svårt att förstå, att den röda stugans idé aldrig kunde ha uppstått i någons huvud utan att dessa materiella förutsättningar funnits till.

Våra förfäder, kalevalafolket, uttryckte sin mening om de andliga värdenas tillkomst på ett

åskådligt, betagande och fullt materialistiskt sätt, då de sade att deras sånger var ryckta från vägens kant och repade från rissnår. — Vägen till dessa ”rissnår”, till det materiella och samhällseliga livets företeelser på vilka alla andliga värden, vetenskapens abstraktioner såväl som konstens skapelser i sista hand grundar sig, kan ofta vara lång och slingrig, hölj i mörker, men den finns alltid. Inte ens den livligaste fantasi kan skapa någonting av ingenting, den kan endast utforma och utveckla intrycken från yttervärlden. Fantasibilden av en sjöjungfru kan endast uppstå hos den som sett en människa och en fisk. När man frågade Tolstoj varifrån han tagit den storartade kvinnogestalten Natasja Rostova i ”Krig och fred” svarade han, att han blandat ihop den av Sonja och Tanja. Sonja var Tolstojs hustru och Tanja hans syster, en stor konstnär hade skapat Natasja av dessa två levande förebilder.

Då man påstår, såsom man gör i vissa läroböcker i psykologi, att diktarens ”mest givmilda kunskapskälla är självkänedom” är detta ett försök att leda oss in i mystikens värld. Man vill inbilla oss att diktaren fått såväl sin förmåga som sin kunskap och mänskokänedom redan från födelsen och att den yttre världen med dess människor inte har någon del däri. I verkligheten är det tvärtom. Det material som diktaren finner också när han studerar sig själv är inte bara hans eget jag utan framförallt den omgivning som återspeglar sig i hans medvetande.

Det s.k. sociala fältet

Vittnar vi inte falskt när vi påstår att de moderna borgerliga psykologerna rycker loss människan från samhället? I deras böcker återkommer ju ideligen begrepp som ”livsfält”, det ”sociala fältet”, ”social bundenhet” osv.

Det är sant att ”socialt” klingande ord odlas flitigt. Men om vi gör oss besväret att kasta ett öga på professorernas ”sociala fält” upptäcker vi att det är någonting helt annat än det verkliga samhälle där människorna i denna värld lever, verkar och kämpar.

Kallas ”livsfält” och ”sociala livsfält” är, som han i sin bok ”Personlighetens psykologi” ideligen påpekar, alltid bara upplevd miljö, alltså världen sådan en enskild individ för egen del upplever den i sitt inre. Omgivningens och samhällets vara eller icke vara blir fullkomligt beroende av det vederbörande jagets upplevelse eller brist på upplevelser. Här är det således inte fråga om yttre verklighet utan blott om det som uppfattats och upplevts.

Enligt denna psykologi är också krafterna som verkar inom det ”sociala livsfältet” enbart ”själsliga”. Där finns inga ekonomiska faktorer eller motsättningar, inga samhällsklasser eller inflytelser från dessa. De verkliga orsakerna till de stora världshändelserna står att finna i ”de själsliga krafterna”. Inte ens revolutionerna är annat än ”de själsliga krafternas sammanbrott”.

Den ”moderna” borgerliga socialpsykologin förhåller sig till den samhällseliga verkligheten ungefär som repet förhåller sig till den hängda. Dess ”sociala livsfält” innebär ett förnekande av den samhällseliga verkligheten.

Visserligen understryker David Katz i sin Handbok i psykologi om och om igen att människan från vaggan till graven lever som medlem av ett samhälle, att varje individ är en produkt av otaliga sociala kontakter och att en fristående individ är en abstraktion — vilket allt är så sant som det kan vara. Men när han i samma veva stämplar klassmotsättningen mellan arbetare och borgare som rena fördomen, osann propaganda och obefogat beteende, då hindrar han oss — för att använda Katz' egna ord ”från att se saker och ting sådana som de är i verkligheten”. Han vill se det borgerliga samhället annorlunda än det är, sådant som kapitalistklassen skulle vilja se det.

Det säkraste kännetecknet på borgerlig socialpsykologi, och för övrigt på all borgerlig samhällskunskap, är dess envetna strävan att förneka *samhällsklassernas* existens. Det är det viktigaste

kravet som kapitalistklassen ställer på sina lärda tjänare. De får tillåtelse att i det ”sociala livsfältet” se rätt många slags mänskliga samfund: familjer, nationer, församlingar, aktiebolag, t.o.m. partier, men samhällsklasser får de inte se — och i den händelse dessa förs på tal måste talets syfte vara att blanda bort klassbegreppen. I Alf Ahlbergs ”Psykologi” uppdelas de skilda mänskossamfunden i två stora huvudtyper: 1) ”primära” grupper som bygger på *personliga* relationer och 2) ”sekundära” grupper som grundas för ett visst ändamål. Vi märker att *samhällsklassen* inte ryms i någondera, eftersom den inte bygger på personliga relationer och inte har grundats för ett visst ändamål. Uppdelningen har utförts så skickligt att samhällsklasserna helt och hållet trollats bort, vilket antagligen också var meningen.

För att en psykologi skall vara vetenskaplig måste den våga undersöka människan i hennes omgivning, som en del av verklighetens värld till vilken hon själv med kropp och själ hör. En socialpsykologi som inte låtsas veta om samhällsklasser och klasskamp eller som i samhällslivet ser endast ”själsliga krafter” förtjänar inte att kallas vetenskaplig. Den vetenskapliga psykologin inser betydelsen av de ”själsliga krafterna”, m.a.o betydelsen av de andliga värdena, idealen, kunskaperna, viljan osv., men den kan placera dem i deras rätta, naturliga förhållande till de övriga krafterna som bestämmer samhällets utveckling. En sådan psykologi finns, den marxistiska psykologin som bygger på den dialektiska materialismen.

V. Mening, orsak och verkan

Har livet en mening?

Det är inte här fråga om den mening och de mål som människorna ställer för sig själva, utan om ”livets mening”, d.v.s. om naturen och mänskollivet har en av människan oberoende ”högre” mening. Inte enbart prästerna utan också vissa filosofer och t.o.m. en del vetenskapsmän har i sina grubbel över naturens och mänskollivets ”gåta” kommit till den slutsatsen att det finns en övermänsklig kraft som leder världens gång enligt sitt eget syfte. Denna lära kallar vi *teleologi* eller läran om ändamålsenlighet. Den är å sin sida nära släkt med *predestinationsläran*, enligt vilken inte ett hår skall falla från våra huvuden utan försynens tillåtelse.

I Ilmari Rantamalas (Maiju Lassila) berömda jätteroman, ”Harhama” med sina inemot 2000 sidor, försöker man enträget besvara den ständigt återkommande frågan: vad är livets mening? Flera tiotal definitioner av livets väsen och mening, den ena ”djupsinnigare” och egendomligare än den andra, visar sig enligt Harhamas erfarenhet i tur och ordning vara ohållbara, och som sista ”sanning” kvarstår baronessan Lichtensteins ord: ”Livets mening är att med sin egen smärta lindra dödens ankomst”. Slutresultatet är alltså magert och tröstlöst. Med sina mödosamma resonemang om livets mening, gör Harhama läsaren bara en tjänst; han tröttar ut honom och får honom att inse det fruktlösa i dylika spekulationer.

Människor som tror på ”livets mening” hänvisar vanligtvis till den ”underbara” ordning som råder i naturen. De menar att en sådan ordning inte kan vara möjlig om det inte finns en mäktigare och mera vis planerare och styrman än människan, en efter vars vilja allting sker. Yrkesmystikerna, kyrkans män, känner sig synnerligen väl tillfreds då de kan hänvisa till vissa vetenskapsmän som gett sitt stöd åt kyrkomännens uppfattningar. Dessa har fått vatten på sin kvarn bl.a. av följande professor Pentti Eskolas uttalande: ”Då man betraktar naturens under tyder allt på en harmonisk helhet och på en allsmäktig Skapares ledning ... En allvetande Skapare har kunnat utforma sina lagar så att de förverkligar Hans syftemål”. (Maailmankuvaa etsimässä.)

Om professor Eskola hade gjort sitt uttalande i sin egenskap av *vetenskapsman*, hade han förvisso

överskridit sina befogenheter, ty vetenskapen kan inte veta någonting om ”en allvetande Skapares ledning och ändamål”. Det har han också själv insett och betar sig fullt korrekt och samvetsgrannt då han understryker att han kommit till dessa slutledningar enbart på grund av sin *subjektiva åskådning*. Även en vetenskapsman har rätt att lägga fram sina subjektiva meningar, men vi skall inte sammanblanda dem med vetenskapen, vars uppgift är att undersöka den av alla åskådningar oberoende verkliga världen, att söka den objektiva sanningen. Ju längre vetenskapen når i denna sin uppgift, dess lösare sitter föreställningarna om en övermänsklig mening och ledning, ty dessa föreställningar grundar sig inte på vetande utan på det som ännu står utanför vetandets gräns. Det är bra att man understryker, såsom prof. Eskola gör, att vår kunskap om världsalltet är begränsad och att insikten om denna begränsning bör bli ”en sporre till närmare och sannare kunskap om naturen”. Men hur begränsade våra kunskaper än må vara räcker de dock till för att övertyga oss om att vi kommer närmare sann kunskap om naturen endast genom att studera naturen och inte genom att leta efter under.

Ett förnekande av en övernaturlig plan och ledning innebär givetvis inte ens ett försök att förneka den ordning som råder i naturen, dess lagar, de hör till den objektiva sanning vars accepterande är utgångspunkten för den dialektiska materialismen. Marxismen lär att naturen inte bör betraktas som ”en tillfällig anhopning av föremål och företeelser, vilka är lösryckta från varandra och oberoende av varandra, utan som ett sammanhängande enhetligt helt, varvid föremålen och företeelserna är organiskt förbundna med varandra, är beroende av varandra och betingar varandra”. (Stalin.) Företeelsernas universella, hela världsalltet omfattande inbördes enhet, inbördes beroende och sammanflätning framstår allt mera klart efter varje ny vinning inom vetenskapen. Utan den lagbundenhet som råder i naturen skulle inte ens vetenskapen vara möjlig, ty vetenskapens egentliga uppgift är just att utforska denna lagbundenhet.

Men ordning och lagbundenhet är inte detsamma som ändamålsenlighet. Naturens ordning är dess egen ordning, naturens lagar är dess egna lagar som inte har stiftats av någon utan som har utformats av naturen själv. Händelserna i naturen känner inte någon dirigent, någon ändamålsenlig ledning. Naturen är sitt eget ändamål, sin egen ledare, den går sin egen gång.

Läran om ändamålsenligheten står i uppenbar strid med de mest vanliga företeelserna och det är inte att undra på om denna lära under tidens gång har utsatts för blodigt hån. I sin bok ”Resan till Harz” resonerar Henrich Heine såhär: enligt denna lära grönskar träden därför att den gröna färgen är hälsosam för ögonen, Gud har skapat nötkreaturen därför att köttsocker ger människan krafter, och åsnan har han skapat för att hjälpa människan göra jämförelser. Människan åter har skapats för att hon skall äta köttsocker och inte vara en åsna. — Om vi skulle hålla fast vid föreställningen att alla tilldragelser i naturen är ändamålsenliga, då måste vi här i Norden — på grund av våra erfarenheter från några somrar tillbaka — dra den slutsatsen att regnets ändamål är att förstöra grödan på folkets åkrar. Bakterier och virus har skapats för att människorna skall bli sjuka och dö, sjukdom och död har alltså varit meningen med dessa människors liv osv.

Den stora holländska filosofen Spinoza avfärdade läran om ändamålsenligheten på ett originellt sätt. Han som kallade naturen för Gud förklarade kategoriskt att Gud inte eftersträvar något ändamål, han saknar ingenting och behöver ingenting. Lika bestämt förnekade han läran om världens skapelse och försvarade den rent materialistiska uppfattningen att naturen är evig, utan början och utan slut, ”sin egen orsak”.

Men upptäcker vi inte ideligen sådant som tyder på en viss ändamålsenlighet i naturen? Är inte haren och ripan snövita om vintern och får de inte på sommarn en ny tidsenlig skyddsfärg? Och har vi inte själva ögon att se med, öron att höra med och fötter att gå med?

Exempel på detta slags ”ändamålsenlighet” kunde ges i oändlighet. Men övernaturliga ändamål och ändamålsgevare har ingenting med allt detta att göra. Dessa företeelser bevisar ingenting annat än att den levande organismen har en förmåga att anpassa sig till förhållanden som omger den och att utvecklas inom ramen av de möjligheter och fordringar som dessa förhållanden betingar.

Men den levande varelsens anpassning till omgivningen är inte detsamma som ändamålsenlig handling. Ingenting bevisar att en ”mästare” har planerat och skapat ripans eller harens vita vinterdräkt, den har kommit till oberoende av ripans, harens eller någon annans förstånd och vilja, av organismens och den omgivande naturens växelverkan. Naturen ställer inte upp mål för sig, den vill inte och menar inte någonting. De ”mål” som dikteras av djurens direkta fysiska behov är enbart instinktiva reflexer, en enkel anpassning till omgivningen. Ännu mindre kan man tala om den organiska naturens ändamålsenlighet.

Läran om livsföreteelsernas ändamålsenlighet tål inte den minsta kritiska granskning. De moderna människorna skulle säkert kunna ordna flera ting mera ändamålsenligt om de vore i ”skaparens” ställe. Mycket trovärdig verkar historien om vetenskapsmannen som lär ha sagt, att om en glasslipare skulle sälja honom en så usel lins som människans öga, skulle han sända den tillbaka för att slipas på nytt. Ur samma synvinkel såg torparmoran på tingens ordning, när hon efter ett besök på Jämsänkoskis pappersfabrik sa: ”Nog är skaparens verk märkvärdiga, men dethär bruket är ändå märkvärdigare”.

Vi kommer till den slutsatsen att betraktelser om en mening i tillvaron som står över eller utanför människan är fruktlösa företag. I naturen finner vi mycket som väcker undran, beundran och förvåning, dess ordning, lagbundenhet, storhet och skönhet, men ”lagstiftaren” eller ”meningen” finner vi inte. Mening finns bara i människans hjärna. Någon varelse högre än människan känner ingen, att erkänna existensen av en sådan varelse är inte motiverat. Människans liv har mening om människan själv kan ge det en mening. I annat fall är det ”meningslöst”. All tro på en hemlighetsfull livsmening slutar i oklarhet, i en undervärdering av människan, hennes vilja och hennes verksamhet. En sådan lära dömer människan till en passiv underkastelse och väntan på sitt öde. Det är därför vi har rätt att stämpla denna lära som reaktionär.

Orsak och verkan

Ingen kan svara på frågan: vad är regnets mening? Däremot kan naturvetarna på ett förnuftigt sätt förklara varifrån regnet kommer, m.a.o. förklara de orsaker som föranleder regn. Och var och en av oss kan med största lätthet tala om den nyttiga eller förödande *verkan* regnet har, dess fruktbara följder för växtligheten eller de många besvärligheter det kan åsamka människorna. Mening i allt detta finns det endast i den mån människan tvingar regnet att tjäna sina syften eller motarbetar dess skadliga verkningar. Däraktigt vore det att fråga efter *meningen* med bakterier eller virus, förnuftigt är det däremot att undersöka de förhållanden i vilka bakterier och virus fortplantar sig och förökas, förnuftigt att söka medel med vilka man kan bekämpa dem. Kapitalismen skapar i varje land sin egen ”dödgrävare”, arbetarklassen, utan att någon har ”menat” det.

Dessa enkla exempel illustrerar de *orsakssammanhang* som förekommer i naturen och samhället, och det faktum att varje varelse och varje företeelse har sin egen orsak och verkan. Genom att godkänna ett överallt rådande orsakssammanhang, lagen om orsak och verkan — kausalitet — representerar marxismen inom filosofin *determinismen*. Detta skiljer samtidigt marxismen såväl från *indeterminismen*, som förnekar det objektiva orsakssammanhanget, som från teleologin, läran om ändamålsenligheten.

Friedrich Nietzsche, imperialismens bryska och lidelsefulla profet, representerade en kategorisk indeterminism. "Orsak existerar inte", "kausalitet är bedrägeri", deklarerade han. En sådan ståndpunkt innebär att "vi gör vad vi vill". Det var också naturligt att de tyska nazisterna erkände Nietzsche som sin lärofader. De inbillade sig på fullt allvar att den enda lag som skulle bestämma folkens öden och historiens gång var kvacksalvaren Adolf Hitlers vilja. Och så fattade nämnda kvacksalvare pennan i sin hand och "utplånade" med ett drag alla samhällsklasser i det tyska riket och grundade i stället fyra "stånd": det ekonomiska ståendet, till vilket hörde såväl kapitalister som arbetare, näringsståndet, som omfattade alla landsbor från de rikaste godsägarna till statarna, soldatståndet och undervisningsståndet. Den tyska förteckningen över dessa stånd låter som en dikt: Nährstand, Wehrstand, Lehrstand ... Och rena dikten blev också-det hela, för inte hade dessa storkapitalisternas fascistiska bandhundar ens en tanke på att undanröja klassmotsättningarnas orsaker, de kapitalistiska produktions- och egendomsförhållandena.

Synnerligen betecknande för det kapitalistiska systemets dödskamp är, att det bedrövliga slutet på Hitlers kvacksalveri inte tycks ha lärt andra "kulturländers" kapitalistiska makthavare någonting. Klassmotsättningarna, klasskampen och kolonialländernas mäktiga frihetskamp är vår tids orubbliga verklighet, men herrar exploatörer vill inte på något sätt erkänna dessa realiteter. De söker fortfarande räddning hos gåtfulla "övermänniskor" som tror på sin egen stora betydelse och Försynen, människor vilka likt Hitler anser sig kunna "utplåna" klassmotsättningarna och folkens frihetskamp.

Kausalitet och successivitet

Även vissa betydande filosofer, bland dem engelsmannen Hume och tysken Kant, har försökt vederlägga uppfattningen om ett objektivt orsakssammanhang. Men eftersom de inte har ansett sig kunna godta den kyrkliga läran om naturens övernaturliga ledning och å andra sidan har kunnat konstatera en viss ordningsföljd och annan regelbundenhet i naturföreteelserna, har de varit tvungna att söka någon slags förklaring till fenomenet. En agnostiker, som förnekar existensen av en verklighet utanför människans medvetande, eller möjligheten att utforska densamma, kan följaktligen inte komma till annat beslut än att regelbundenheten som han varseblivit har skapats av människans medvetande. "Vårt förstånd dikterar lagarna för naturen", förklarar Kant. Redan före honom hade Hume påstått att det som för oss ter sig som samhörighet mellan föremålen i själva verket endast är en idéernas samhörighet som vår "själ känner". Då vi iakttar företeelser som regelbundet följer på varandra är det härvidlag, enligt Hume, bara fråga om successivitet, eller ordningsföljd och tankevara, vi kan inte på något sätt bevisa att en företeelse föranleder en annan företeelse, är dess orsak.

Denna Humes successivitetsteori, som uppstod för ett par hundra år sedan, vore inte värd vår uppmärksamhet om den hade gått i graven tillsammans med sin upphovsman. Det är dock inte fallet, teorin är gångbart mynt även inom den mest "moderna" borgerliga filosofin. Sålunda försvaras successivitetsteori av Russell, som samtidigt stämplar godtagandet av kausalsammanhanget som "ett misstag" och hans själsfrände Wittgenstein kallar det rentav "vidskepelse". Till någon annan slutsats kan man heller inte komma inom en filosofi som förnekar existensen av en verklighet oberoende av vårt vetande. Vad slags orsakssammanhang eller annat sammanhang kunde det finnas i en värld som inte finns?

Men det som vissa allvetare inte låtsas fatta, förstår en människa med normalt förstånd tämligen lätt. En vanlig människa kan se skillnaden mellan orsakssammanhang och andra sammahang. Det är inte svårt se hur det i företeelsernas flod finns tvenne slags ordningsföljd: en där en företeelse följer en annan, utan att den första föranleder den andra, och en annan ordningsföljd där

orsakssammanhanget kan ses och bevisas. Fredagen kommer regelbundet efter torsdagen, februari efter januari, men torsdagen är fullkomligt oskyldig till fredagens ankomst och januari till februaris ankomst. Sommaren följer på vintern och dagen på natten, men vintern är inte anledningen till sommaren eller dagen till natten, deras inbördes sammanhang är inte ett orsakssammanhang. Arstiderna liksom dygnets växlingar har sina egna orsaker som varje skolbarn vet. Uppvärmningen av vattnet *föranleder* dess kokning och förvandling till ånga, blixten *föranleder* åsksmällen, det kapitalistiska systemet *föranleder* klasskamp mellan kapitalister och arbetare. I sådana fall, på vilka vi kunde ge otaliga exempel, kan vi både se och bevisa att det finns ett orsakssammanhang och inte enbart en företeelsernas successivitet.

Vi måste emellertid göra skillnad mellan orsak och *anledning*. En anledning är ett skeende på ytan av en företeelse som föregår och "förlossar" en annan företeelse utan att vara dess verkliga orsak. Krig och revolutioner utbryter ofta av förhållandevis obetydliga anledningar, när de verkliga förutsättningarna har mognat. Skottet i Sarajevo var ingalunda orsaken till det första världskriget, inte heller var tvålranonernas minskning orsak till 1918 års revolution inom den tyska flottan, men de spelade en betydande roll som omedelbar anledning till dessa historiska händelser. En anledning uppstår när de djupare orsakerna är tillräckligt vägande. När har t.ex. ett supkalas inhiberats av brist på lämplig anledning?

Allt som sker, alla företeelser har sina orsaker. Om vi inte kan finna en naturlig orsak till något som sker betyder det endast att vår kunskap på den punkten är bristfällig. Det är sant att inte ens vetenskapen har kunnat förklara orsaken till en mängd företeelser, men de objektiva orsakerna finns och väntar på sin naturliga förklaring. Läkarvetenskapen har tillsvidare (januari 1961) inte uppdagat orsaken till cancer men den kommer utan tvivel att göra det förr eller senare.

Kännedomen om det objektiva orsakssammanhanget i naturen och samhället är av största betydelse för människornas praktiska verksamhet. Genom att förstå företeelsernas orsaker och följder och medvetet påverka dessa kan vi förändra förhållandena i önskad riktning.

Möjlighet och verklighet

Då vi säger att samma orsak har samma verkan måste vi för säkerhets skull tillägga: om förhållandena i övrigt är desamma. Vattnets kokpunkt är 100 grader Celsius, om uppvärmningen sker på havsytans nivå under normalt lufttryck, men kokpunkten sjunker vid en högre nivå och är vid en höjd av 5000 m. endast 84 grader. Det är sant att ett visst slags frö ger liv åt ett visst slags växt, men inte reservationslöst. Av ett vetekorn blir det givetvis inte något annat än vete, men om vetekornet skall gro när det väl kommit i jorden, hur grodden skall utveckla sig under växttidens olika skeden, om det skall orka bära frukt och hurudan frukt, allt detta beror på många olika omständigheter.

Dessa små exempel får räcka som en påminnelse om orsakssammanhangets mångsidighet. Vi kan inte säga att en viss företeelse har bara en orsak och en verkan, så enkelt är det inte. Bakom ett resultat eller en företeelse ligger ofta en mångfald av sammanflätade och samverkande orsaker. Om vi önskar få full klarhet i en företeelse måste vi undersöka alla de faktorer som bidragit till den. För att utröna varför en viss växt är just sådan som den är måste vi, utom dess förfäder och dess frö, känna till de många yttre villkoren som medverkat till dess utveckling: jordmånen, de klimatiska förhållandena, värmen, fuktigheten, ljuset osv. Svaret på frågan varför en människa tänker som hon tänker finner vi inte enbart genom att rannsaka hennes individuella egenskaper, vi måste samtidigt känna till den omgivning där hon levtt, framförallt hennes klasställning, och den andliga näring denna omgivning gett henne. Orsak och verkan inom samhället är en brokig vävnad där de mest olikartade och åt olika håll verkande krafter och motkrafter påverkar

varandra.

De många orsakerna till en viss företeelse är givetvis inte alla av samma betydelse. Inom forskningen såväl som i praktisk verksamhet försöker man skilja de avgörande orsakerna från de mindre väsentliga och tillfälliga orsakerna. Den avgörande orsaken för att en växt skall uppstå är fröet, det är ett nödvändigt villkor utan vilket resultatet — växten — inte kan uppstå ens under de mest gynnsamma förhållanden. Framgången för arbetarnas klasskamp beror i avgörande grad på deras organiserade kraft, enigheten i arbetarnas led och verksamhetens målmedvetenhet.

En följd av orsaksammanhangets mångsidighet är att naturens och framförallt samhällets lagar inte alltid framträder i sin absolut ”rena” och ”klassiska” form, att de inte alltid leder till det väntade slutresultatet utan endast uppvisar företeelsernas utvecklingslinje. Med andra ord, de framträder endast som en *möjlighet* vars omvandling till *verklighet* beror på omständigheterna, dvs. om förhållandena är gynnsamma eller ogynnsamma för denna omvandling.

Detta faktum framhäver betydelsen av människans målmedvetna verksamhet. Människorna kan inte ersätta lagarna för naturen och samhället, men de kan medverka till att dessa lagar kommer till sin rätt, att möjligheten förvandlas till verklighet. Spannmålsskördens storlek och kvalitet beror inte enbart på fröets egenskaper och naturförhållanden utan också på odlarens arbete och förmåga att utnyttja dessa förhållanden. Det mest gynnsamma revolutionära läge leder inte av sig självt till folkets seger, därtill behövs folkmassornas målmedvetna ansträngningar. I nuvarande världsläge, där en socialistisk världsordning har uppstått vid sidan av den kapitalistiska, ligger det inom möjligheternas gräns att hindra ett nytt världskrig, vilket tidigare hade varit en omöjlighet. Förverkligandet av denna möjlighet beror på många omständigheter och inte minst på folkmassornas beslutsamma kamp för freden.

I naturen omvandlas möjlighet till verklighet vanligtvis av sig självt. I samhällslivet förverkligas denna omvandling genom människornas praktiska handling.

VI. Dialektiken

Vad är det?

Ett visst slags herrskap, bland dem det välkända alkoholbolagets välkända generaldirektör, rynkar högförnämt på näsan när de hör talas om marxistisk dialektik.

Varifrån kommer denna motvilja mot dialektiken i sådana kretsar? Vad har den för fel ur deras synpunkt sett? Vanligt folk kan ibland klaga över att ordet är utländskt. Men nämnda herrskap har sina egna skäl att rynka på näsan och komma med ”snillrika” skämt. Ordet dialektik som sådant skrämmer dem inte, ty det hör ju till de s.k. kulturorden som stundom kan begagnas t.o.m. bland bättre folk. Vad de inte tycker om är den betydelse ordet har i den marxistiska teorin. Den marxistiska dialektiken retar dem därför att den är en lära om *utvecklingen*, även samhällets utveckling, vilket för detta herrskap är detsamma som det röda skynket för tjuren.

Men varför använder vi då ett främmande ord, varför översätter vi det inte helt enkelt till *utvecklingsläran*, då vi ju i alla fall avser detta? Därför att detta ord är ”upptaget”; utvecklingsläran har redan för länge sedan stabiliserats i vårt språk som särbeteckning för utvecklingen inom växt- och djurvärlden, den s.k. evolutionsläran. Den dialektiska materialismen däremot är läran om allt varandes utveckling, hela naturens samt människosläktets materiella och andliga utveckling. ”Dialektiken är utvecklingsläran i dess fullaste, djupaste och mångsidigaste form.” (Lenin).

Då det i vårt språk inte finns en exakt ersättning för ordet dialektik, måste vi använda detta ord.

Så gör även många andra folk. Av samma orsak är vi i detta sammanhang också tvungna att använda ett annat främmande ord. Det är *metafysik*, som i allt är dialektikens motsats. Medan den materialistiska dialektiken enligt Engels innebär, att ”förstå naturen sådan den är utan några som helst främmande tillägg”, strävar metafysiken att se sakerna *annorlunda* än de är, ge en godtyckligt förvrängd bild av verkligheten, att ur den tänkandes eget kloka huvud lägga till något som i verkligheten inte finns, t.ex. en övernaturlig igångsättare och byggmästare, eller också ta bort något väsentligt. Det metafysiska tänkandet förirrar sig ut över verklighetens gränser. Metafysik betyder också ordagrant ”efter fysiken”, ”bortom fysiken”. De visdomsord som vi tidigare hört, att naturen inte är någonting annat än sinnesförmimmelser och erfarenheter, enbart egenskaper och en ström av icke-materiella företeelser, att det inte finns några samhällsklasser, att revolutionernas orsaker står att söka i själslivet hos liderliga enskilda individer osv. är just typisk metafysik, därför att man därmed strävar att från detta jordelivet dra oss bort ”hinsides fysiken”, till en värld som inte finns.

Metafysiken betraktar företeelserna som eviga och oföränderliga, som evigt rörande sig inom samma kretslopp. Den dialektiska materialismen lär att föremålen och företeelserna kan förstås och förklaras på ett rätt sätt endast om de ses i vardande, utveckling och undergång.

Engels definierar dialektiken som vetenskapen om de allmänna lagarna för rörelsen. Då vi i det följande närmare behandlar några av dessa lagar för rörelsen och utvecklingen, kommer vi inte att behandla frågan uttömmande och allsidigt. Vi hänvisar till dem bara i den mån som vissa i Finland förekommande metafysiska teorier, religiösa trossatser och levnadsvisdomar avsedda ”att döda kommunismen” ger anledning härtill.

Det bör genast från början påpekas, att den marxistiska dialektiken inte strävar att skapa, diktera eller reglera livets lagar. Dialektikens lagar är ingenting annat än lagarna för naturens och historiens egen utvecklingsprocess, och den dialektiska filosofin är, som Engels förklarar, ”enbart en återspeglning av denna process i den tänkande hjärnan”. Det marxistiska tänkandet strävar inte att tvinga in utvecklingens mångsidighet i på förhand gjutna former, den kräver att den outsinnliga rikedom och variationen av livets konkreta uppenbarelser skall tas i beaktande.

Utvecklingens progressiva riktning

Allting i världen är i rörelse, från materiens minsta partikel till jätteplaneterna och stjärnsystemen. Varje atom och varje cell är fylld av ständig rörelse. Med rörelse menar vi inte bara delarnas förflyttning från ett ställe till ett annat, utan även alla slag av förändringar: ämnesomsättningar, kemiska reaktioner, vardande- och avtynings-, förnyelse- och tillbakagångsprocesser osv. Man kan förstå och förklara varelserna och företeelserna endast i den mån man betraktar den process av uppkomst, utveckling och undergång som de genomgår.

Vetenskapens bevis för den ständiga utveckling som äger rum i naturen har ”slagit igenom” så fullständigt att de rentav tvingat en del kyrkoherrar att ta skeden i vacker hand och anmäla sig som vetenskapens ”vänner”. Det kan naturligtvis inte vara fråga om annat än en ny taktik i kampen mot vetenskapen, ty motsättningen mellan religion och vetenskap är absolut och olöslig — och kommer så att förbli. Men representanterna för den nya prästtaktiken förklarar att ”utvecklingslärans syn på världens tillkomst och Bibelns berättelse om skapelsen utmärkt väl kan förenas”. De bevis som framläggs för denna ”förenlighet” är av lättbegripliga skäl synnerligen konstgjorda och tål inte ens en första kritisk granskning. Då bibeltolkarna nu framställer saken så att Skaparen ”i begynnelsen” inte skapade en färdig människa, Adam, utan endast en enda urcell, en levande spor, meddelar de samtidigt att Skaparen i alla fall avsåg människan, han hade redan då människan ”i kikaren”. Då dessa goda vänner till vetenskapen till yttermera visso blankt

förnekar vetenskapens bevis om att livet måste ha uppstått ur livlös, oorganisk materia så är den nya upplagan av den gamla skapelsesagan färdig. Därvid avslöjas också, vid sidan om allt annat, kyrkoherrarnas skadeglädje över att vetenskapen ännu inte upptäckt den yttersta hemligheten med livets uppkomst, hur den oorganiska materien förvandlats till levande, organisk materia. Mystikerna glädjer sig inte över vetenskapens vinningar, de hämtar sin glädje ur de dunkla skrymslen, dit vetenskapens ljus ännu inte nått. Och i och med att vetenskapen går framåt måste skaparna av den nya skapelsesagan inom kort ge ett nytt bevis för sin taktiska skicklighet, retirera till närmast följande skumma vrå och efter att ha grävt ner sig där fortsätta sin hopplösa kamp mot vetenskapen med en tredje version av skapelsesagan.

Men den utveckling som äger rum i *naturen*, förändringen och förnyelsen är inte på långt när de härskande utsugarklassernas största sorg. Det mest skrämmande är att även *samhället* utvecklas, förändras och förnyas, vilket betyder att ett gammalt system får ge vika för ett nytt. Därför koncentrerar sig de kapitalistiska idéernas företrädare också huvudsakligen på att bevisa det kapitalistiska systemets orubblighet, oföränderlighet och evighet. En dylik bevisföring kan inte bli annat än ren metafysik, eftersom den står i motsats till uppenbara fakta. Saligheten hos detta slags mystiker går så långt att de förefaller tro, att Finland skall stå kvar som det enda kapitalistiska landet ännu sedan socialismen segrat överallt i världen. Vi får nästan dagligen i en viss tidningspress läsa följande humoristiska fras:

”Kommunismen passar inte finländarnas natur.”

Om man sade att kommunismen inte passar de finländska kapitalisternas natur så skulle det ännu ligga en smula förnuft i påståendet. Men att den inte passar den finländska folknaturen det är förtal mot Finlands folk. Vilken oförliknelig syn: kommunismen går från seger till seger och visar sig utomordentligt väl lämpad för olika folknaturer såväl i öst som väst men denna tappra finländska folknatur, står och stampar på stället nu och i evighet som ett träbeläte och ändras inte ett dugg, om den så stektes i smör! En sådan vrågbild av det finländska folket kan endast tecknas av herrspolningar som inte känner folket, som föraktar det och ”smutsar i eget bo”.

Vår fasta förtröstan på de progressiva krafternas och främst kommunismens seger i hela världen inklusive Finland är inte önsketänkande och grundar sig inte heller enbart på ett erkännande av realiteten av kommunismens världshistoriska segrar från november 1917 till den dag som är. Vår övertygelse är mycket djupare rotad — i den vetenskapliga socialismen. Den vetenskapliga socialismen hade redan många decennier före den socialistiska oktoberrevolutionen bevisat att socialismens seger var ofrånkomlig. Historiens erfarenhet bestyrker bevisets riktighet.

”Allting flyter”. Detta berömda yttrande av en dialektiker i forntiden upprepas ofta även i vårt lands reaktionära press. Men i det lägret orkar man inte smälta historiens orubbliga bevis, att utvecklingens ”ström”, dess allmänna riktning, går framåt oavsett hur många krokarna under sin gång framåt än må göra och hur många strömmar i motsatt riktning den än må möta. Man tror hellre på teorier enligt vilka all rörelse sker i en ständigt upprepad kretsgång, i en sluten ring. Utvecklingen, såväl i naturen som i samhället, är verkligen också ett slags kretsgång, men inte i en sluten ring, utan snarare i en spiral, om man vill använda en geometrisk liknelse. Om en dylik redan av Hegel använd liknelse säger Lenin att den är synnerligen djup och riktig, därför att den på ett mycket åskådligt sätt ger sakens kärna när det gäller utvecklingens allmänna riktning. Utvecklingen ”kretsar” nerifrån upp, från en lägre till en högre nivå. Historien upprepar sig bara såtillvida att den vid varje kretslopp skapar något *nytt* och att dess allmänna utvecklingslinje går nerifrån uppåt, från det enklare till det mera komplicerade och fullkomliga.

Samhällsformernas utvecklingshistoria är just ett dylikt spiralförmigt kretslopp, en ständigt

upprepad nyfödelse på en ständigt högre nivå. Utvecklingen går ifrån det primitiva släktsamfundet till slavvägarsystemet, men inte därifrån tillbaka till det primitiva släktsamfundet utan till en högre samhällsform, till det feodala samhället och därifrån till kapitalismen.

Det vore både naivt och inkonsekvent att på basen av det sagda dra slutsatsen att t.ex. en reaktionär företeelse som fascismen skulle vara en dylik spiralformad rörelse från en lägre nivå till en högre och att det fascistiska systemet följaktligen var någonting högre än den borgerliga demokratin. Det har hela tiden varit fråga om utvecklingens allmänna linje och inte om de avsteg, krokarna, och reträtter som i ett givet utvecklingsskede är ofrånkomliga här och var, eftersom utvecklingens resultat, den "linje" den beskriver bildas av sammanstötningen mellan sinsemellan kämpande krafter, framstegets och reaktionens, livets och dödens krafter. Vi påstår inte att alla samhälleliga förändringar skulle vara enbart framsteg och att det inte i samhället, liksom i naturen skulle inträffa förändringar i motsatt riktning: förfall, tillbakagång, död, "utveckling nedåt". Tvärtom, kapitalismen i dess helhet har redan för länge sedan passerat det stadium då den ännu utvecklade sig och innebar ett framsteg. Nu utvecklar den sig nedåt, den har förvandlats till en reaktionär kraft, och just fascistartade krampanfall är de säkraste tecknen på patientens betänkliga tillstånd, på att döden säkert är i antågande. Ännu kan den här och där upprätta fascism eller något annat totalitärt system samt göra t.o.m. större anstormningar för att driva utvecklingen bakåt. Men vi vet hur ömkligt dessa försök har slutat. Så kommer det också utan tvivel att gå i framtiden. Fascismens framgångar blev och kommer att bli endast tillfälliga, medan däremot socialismen går från seger till seger. Varför? Därför att utvecklingens allmänna gång är framåtriktad, strömmen för framåt, och vägen från kapitalismen framåt kan endast leda till till socialismen, ty kapitalismen skapar förutsättningar endast för socialismen och inte för någon annan samhällsform.

"Negationens negation"

Då vi följer den här ovan karaktäriserade utvecklingslinjen från det enkla till det komplicerade, från ofullkomligt till alltmer fullkomligt, från lägre till högre tillstånd, har vi att göra med ett fenomen som på filosofiskt språk alltsedan Hegels tid kallats "negation" och "negationens negation". Även i den marxistiska litteraturen benämnes den framåtskridande utvecklingens lag för "lagen om negationens negation". Detta uttrycker på ett träffande sätt ett av grunddragen i den dialektiska utvecklingen och är inte alls så svårfattlig som det låter. "Men vad är då denna förskräckliga negationens negation som gör livet så surt för herr Dühring och som för honom spelar samma roll av oförlåtlig förbrytelse som synden mot den heliga ande i kristendomen?" Så frågar Engels i sin bok *Anti-Dühring* och svarar:

"Den är en mycket enkel, överallt och dagligen försiggående process, som varje barn kan förstå, så snart man befriar den från den hemlighetsfulla gottköpsmystik, varmed den gamla idealistiska filosofin omgivit densamma ..." (*Anti-Dühring*, s. 185 sv. uppl.)

För att belysa frågan använder Engels många liknelser. Det strå som växer ur ett på marken fällt sädeskorn betyder en negation av sädeskornet därför att kornet som sådant förgås. Men när strået sedan blommar, befruktas och till sist producerar nya sädeskorn och när dessa mognat dör strået bort, blir i sin tur "negerat". Negeringen har sålunda blivit tvåfaldig, varför den sista negeringen blivit "negationens negation". — En fjärils födelse betyder äggets negering men fjärilarna blir genast negationer genom att de dör så fort honan lagt nya ägg. — Alla folk ägde i början jorden gemensamt, vid ett visst skede i utvecklingen blev denna form av ägande dock en boja för produktionen och blev upphävd. Men på ett ännu högre skede i utvecklingen framträder ofrånkomligt kravet på gemensamt ägande av jorden. "Detta krav", fortsätter Engels, "betyder inte ett

återställande av den gamla ursprungliga gemensamhetsegendomen utan en långt högre utvecklad form av gemensamhetsegendom vilken långt ifrån att bli en hämsko för produktionen i stället först frigör densamma och tillåter den att helt utnyttja de moderna kemiska upptäckterna och mekaniska uppfinningarna.” — Det i historien ofta upprepade kuvandet av underkuvarna och förverkligandet av socialismen genom expropriering av expropriatorerna är uppenbarligen ”en negationens negation”. Hela mänsklighetens historia är en lång serie ”negeringar” och ”negationernas negationer”.

Dessa exempel visar, att dialektisk negering inte innebär att man bara säger ”nej”, påstår att ”rosen inte är ros” eller att man förnekar allt det som förekommit under tidigare utvecklings-skeden. Det är alltid fråga om sådana negeringar som för utvecklingen framåt. Sädeskorntet och fjärilens ägg kan man också negera genom att krossa dem men en dylik ”negering” innebär att kedjan bryts. Den dialektiska negationen riktas endast mot det som överlevat sin tid, mot de föräldrade ting och företeelser som förvandlats till bojor för utvecklingen, men inte mot det som är friskt, livskraftigt och utvecklingsdugligt. Till den dialektiska negeringen hör vid sidan om negerandet bevarandet av allt det positiva som uppnåtts under ett tidigare skede i utvecklingen och som möjliggör utvecklingens fortsättning.

Ingenting nytt föds ur tomhet, det utgår från tidigare uppkomna förutsättningar. Människan, ”skapelsens herre” skulle inte finnas till utan en föregående lång utvecklingsprocess inom djurvärlden där varje skede betytt förkastande och negering av närmast föregående gamla skede. En ny kultur uppstår på basen av den gamla men omfattar den kritiskt, d.v.s. bevarar endast det som är livskraftigt och utvecklingsdugligt i den gamla. Den marxistiska världsåskådningen uppstår som en negation av den filosofi som föregått den, men negeringen betyder att endast det förkastas som visat sig felaktigt och ohållbart medan det accepteras som för mänskligheten närmare den objektiva sanningen. Marx och Engels kritiserade skarpt den klassiska tyska filosofins fel, men erkände samtidigt dess stora förtjänster vid utvecklingen av det mänskliga tänkandet, de framhåller rent av att den vetenskapliga socialismen inte skulle ha varit möjlig utan Kant, Hegel och Fichte — som inte ens var materialister utan idealister och agnostiker. — Socialismens seger betyder negering av kapitalismen men dess förutsättningar skapas just under kapitalismen.

”Negationens negation” och den tanke som ligger i satsen har ibland uttryckts i följande trestegsformel: 1) tes, 2) antites och 3) syntes. Syntesen betyder i detta tankemönster detsamma som ”negationens negation”, d.v.s. det skede då utvecklingen eftersatt ha ”negerat” sitt ursprung och skakat bort de ämnen som visat sig odugliga, i sin tur även ratar det nya skedet och liksom återvänder till den ursprungliga utgångspunkten, men på en högre nivå, förnyad och berikad efter att i sig ha upptagit de positiva dragen från de tidigare skedena.

Den utveckling som äger rum i den levande verkligheten kan naturligtvis inte trängas in i nämnda ”triad”, dylika försök har på sin tid med rätta blivit utsatta för mycket hån. Men förkastandet av en schablon och schablonmässigheten berättigar en inte att kasta ut barnet med badvattnet, dvs. att förneka ”negationens negation” och dess sunda centrala idé, som motsvarar världens verklighet. Efter att ha nämnt exemplen med sädeskorntet och fjärilens ägg påpekar Engels att negationens negation-processen hos andra växter och djur inte slutar så enkelt, utan att dessa producerar frön, ägg och ungar oftare än de dör. Men det viktiga är inte trestegsmönstret, utan det att negationens negation verkligen äger rum och att det är, som Engels säger, ”en ytterst allmän och just därför ytterst omfattande och viktig utvecklingslag för naturen, historien och tänkandet: en lag som vi sett gör sig gällande inom djur- och växtvärlden, i geologin, i matematiken, i historien och filosofin.”

Då Eugen Dühring kritiserade marxismen för att den erkände lagen om negationens negation svarade Engels, att om herr Dühring inte tål namnet på denna lag, sök då fram ett bättre, ”men om han vill fördriva metoden ur tänkandet så får han vara vänlig att först driva ut den ur naturen och historien”, där den verkar alla motargument till trots. Trestegsmönstret kan ha en positiv betydelse såtillvida att det klarar upp begreppen, hjälper oss att förstå sakens kärna.

De som anammat den marxistiska världsåskådningen vet bättre än andra att det levande livet inte följer några schabloner. Det dialektiska tänkandet kräver att utvecklingens mångfald, hela dess djup och rikedom beaktas. Endast saligt okunniga personer kan förledas till uppfattningen, att Marx skulle ha dragit slutsatsen om det kapitalistiska samhällets undergång från det ytliga resonemanget att eftersom alla tidigare existerande samhällsformer gått under och försvunnit från historiens scen, kommer detta också att bli kapitalismens öde. Marx' revolutionära idéer är slutledningar av de djupaste och mest samvetsgranna vetenskapliga undersökningar, det vet envar som läst ”Kapitalet” utmärkt väl. Marxismen är inte en samling dogmer och det kan inte komma i fråga att den skulle försöka ersätta en undersökning av företeelsernas konkreta särigheter med någon allmän lärosats. Tvärtom. Den dialektiska materialismen koncentrerar vår uppmärksamhet just på det som är nytt, i vardande och i utveckling. Den dialektiska metodens styrka ligger däri att den avvisar schablonmässigt tänkande, förpliktar till mångsidighet och konkretisering, till vetenskaplig fördomsfrihet och oräddhet. Den ger en pålitlig nyckel till ett studium av företeelserna men vill inte förutsäga resultatet av dessa studier.

Utvecklingens två former

I det föregående har vi talat om utvecklingens riktning. Låt oss nu undersöka utvecklingens former. Enligt den marxistiska teorin antar utvecklingen såväl i naturen som i samhällslivet två olika former: evolution (jämn, långsam utveckling) och revolution (grundlig förändring, tvär vändning, ett utbrott, en brytning, en omvälvning). Evolution är kvantitativa förändringars långsamma, gradvisa ökning och anhopning, revolution däremot är en kvalitativ förändring, dvs. varelsens eller företeelsens grundliga förändring till något helt annat, dess övergång från en existensform till en annan.

Kvantitativa förändringar är t.ex. vattnets övergång till ånga eller is, livets uppkomst ur oorganisk materia, människans födelse eller död, en social revolution osv. Evolution och revolution är inte lösryckta från och oberoende av varandra utan är tvärtom nära anknutna till varandra därför att de är olika former av samma enhetliga utvecklings skeenden, olika faser, varandras förutsättningar. Den radikala, grundliga kvalitativa förändringen som på filosofins språk kallas ”kvantitetens övergång till kvalitet” kan ske endast på det villkoret att långsamt skeende kvantitativa förändringar anhopats i tillräcklig mängd och förberett jordmånen för en radikal kvalitativ förändring.

En del identifierar utvecklingen med enbart evolution, i synnerhet då det är fråga om samhällslivet. De erkänner som utveckling enbart en sida av utvecklingsprocessen, det jämna växandet och ökningen. De samhälleliga krafternas utbrott och historiens tvärvändningar, brytningsskeden, är enligt deras uppfattning inte utveckling utan endast ett slags onormalt störningstillstånd, ”kaos”. Representanter för de ägande klasserna förfäktar denna åsikt — utom då det är fråga om kontrarevolutionära omvälvningar i deras eget intresse: Liknande uppfattningar försöker bourgeoisins gågossar också sprida bland arbetarna. Den revisionism som i slutet av senaste århundrade uppstod inom den internationella arbetarrörelsen gjorde gällande att en övergång till socialismen är möjlig inom det borgerliga samhällets ram utan social revolution och därmed följande överföring av makten i arbetarklassens händer. Revisionismen gick till vålds-

ma angrepp mot den marxistiska dialektiken som erkänner båda sidorna hos den objektiva utvecklingen, evolutionen och revolutionen. Vid Tysklands socialdemokratiska partis kongress i Hannover 1899 krävde några representanter för revisionismen att partiet en gång för alla skulle upphöra att tala om dialektiken och endast tala om ”utvecklingen”, varmed man avsåg enbart en lugn, jämn utveckling, evolution.

Ett sådant krav var oskäligt, rent av onaturligt, ty därmed fordrade man inte mindre än ett förnekande av en viktig del av utvecklingen, ett förnekande av den i naturen och samhället rådande objektiva utvecklingslagen, alltså det omöjliga.

Marxismens inställning till frågan om utvecklingens art intresserar också uppslagsverket Iso Tietosanakirja. Men även på denna punkt är dess kunskaper rakt uppåt väggarna, som av följande citat framgår:

”Det är också sant att bolsjevismen upptar alla Marx' revolutionära idéer utvecklade till det yttersta. I bolsjevismen har den för marxismen djupast betecknande evolutionens väg fått ge vika för revolutionens.”

Det är inte sant utan enbart struntprat, att evolutionens idé skulle vara mera betecknande för marxismen än revolutionens idé. Och lika huvudlöst är påståendet att bolsjevismen förkastar evolutionstanken.

Sanningen är att såväl evolutionens som revolutionens idéer ”döljer” sig i marxismen och således även i kommunismen. Genom att ställa frågan antingen evolution eller revolution avslöjar marxismens motståndare sin för världens verklighet främmande metafysik. Dialektikern kan inte förneka eller förkasta vare sig den ena eller den andra utvecklingsformen. Man erkänner avgjort bägge, men ser dem i deras rätta naturliga relationer och växelverkan.

Samhällsutvecklingen har ingalunda varit enbart små krusningar på ytan eller jämn lunk framåt, den har gått genom radikala ändringar och omvälvningar — blodiga eller oblodiga. Det nya samhällets groddar har småningom vuxit och mognat inom det gamla samhället, men övergången till den nya samhällsformen har alltid betytt en radikal ändring, en revolution. Revolutionen är således inte någon onormal utveckling. Revolutionsepoker är minst lika normala utvecklingsskeden i folkens historia som vilka andra skeden som helst.

Att en social evolution inte är detsamma som våld, det är abc-kunskap för varje marxist och därför skall vi inte närmare befatta oss med den saken i detta sammanhang.

Grundliga, kvalitativa förändringar som anhopningen av kvantitativa förändringar i givna knutpunkter leder till, sker som mer eller mindre klart iakttagbara språng från ett tillstånd till ett annat. En del av dessa språng (vattnets förvandling till ånga eller en levande varelses död då ”mättet är fullt”, vredesutbrottet då en människa ”exploderar”, ett sjukdomsfall, kemiska reaktioner osv.) kan vara mycket våldsamma och plötsliga. Med språng avses i dialektiken dock inte på långt när alltid ett ögonblickligt skeende. Det kan vara fråga om ett helt brytningsskede, men dock en relativt sett kort tid under vilken en grundlig kvalitativ förändring äger rum.

”Språnget” från djurvärlden till Människan ser ut att ha skett genom flera mellanskeden eller ”länkar”.

Engels nämner kemin som ”det område där denna av Hegel klarlagda naturlag firar de största triumferna”. Han säger att man kan beteckna kemin som vetenskapen om kropparnas kvalitativa förändringar till följd av förändrad kvantitativ sammansättning. Då samma grundämnen förenas i varierande kvantiteter får man en hel serie av kvalitativt olika ämnen.

Betecknande för den dialektiska naturuppfattningens livskraft är att även naturvetare som står så långt som möjligt från marxismen i våra dagar börjar tala om de kvalitativa förändringarnas "språngartade" natur. Den religiöst anstrukna franska biologen Lecomte du Noüy framhåller i sin bok "Människans framtid i ljuset av det förgångna" att i växt och djurvärlden "en ny art alltid uppstått plötsligt, liksom ett språng från en gammal form till en ny."

Påståendet är riktigt. Marxisterna har kritiserat Darwin just för att han ser utvecklingen i växt- och djurvärlden enbart som evolution, som jämn och gradvis utveckling utan att beakta de knutpunkter där språnget från en art till en annan sker. Herr du Noüy har i denna fråga helt slagit in på marxismens linjer. Men han trivs inte länge i vårt sällskap, utan hoppar helt oväntat miljoner år framåt och förklarar att "även Jesus var ett språng över till en ny art och kom måhända en miljon år före sin tid". Detta kan man väl knappast tyda annorlunda än att det på vår planet om cirka en miljon år kommer att födas jesusar i massupplaga.

Vi tror gärna att människan efter en miljon år uppnått ett betydligt högre utvecklingskede än nu, även om vi låter Nya testamentets Jesus vara i fred när vi talar om frågor som hör vetenskapen till.

Den drivande kraften i utvecklingen

Det oavsagda är ännu inte tillräckligt för att förklara eller ge svar på frågan om utvecklingens källor, dess drivkraft. Och just detta är dialektikens centrala fråga.

Då vi bläddrar i "livets bok" finner vi ständigt att överallt där det finns liv och utveckling finns det även motsättningar, kamp mellan krafter som strävar åt olika håll, mellan det nya och det gamla, det spirande och det bortdöende, mellan progressiva och reaktionära krafter. Just denna överallt iakttagbara kamp mellan motsatser är enligt den dialektiska materialismen den nödvändiga förutsättningen för all utveckling, dess drivkraft.

Då hän säger att utvecklingen är kamp mellan motsatser sätter Lenin ordet "kamp" inom citationstecken, varmed menas att det inte alltid skall tas bokstavligt. Kamp betyder inte alltid krossade skallar och blodiga kläder. I matematiken "kämpar" plus med minus på ett annat sätt än härarna på slagfälten, och den negativa elektricitetens "kamp" med den positiva är något helt annat än klasskampen. Men den inre motsättningen, kampen mellan negativa och positiva sidor kan ändå skönjas överallt, från atomen till det mänskliga samhället, och just här döljer sig utvecklingens "hemlighet".

Det är synnerligen belysande att de utsugande klasserna, vilkas klassintressen kräver att utvecklingen bromsas, tillgriper alla medel för att blanda bort och dölja det kapitalistiska samhällets motsättningar. De mobiliserar en hel armé av olika gågossar, från filosofieprofessorer till tannerianer för att bortförklara dessa motsättningar. Dessa "själslivets" professorer förklarar, som vi har sett, den socialistiska revolutionen som förnuftsvidrig, klassmotsättningarna som fördomar och osannfärdig propaganda. Och tannertyperna har funnit en mening i tillvaron genom att beröva arbetarna deras klassmedvetande och i stället predika "allmänmänskliga" och "allmänt nationella" idéer, dvs. underkastelse för det reaktionära borgarskapet. En dylik propaganda avskaffar naturligtvis inte det kapitalistiska samhällets motsättningar och den har också tagits i bruk för att tjäna kapitalistklassen i dess klasskamp mot arbetarna.

Arbetarklassen har ingen nytta endast skada av att förneka och försöka dölja klassmotsättningarna. Varför inte erkänna motsättningarna då de en gång finns? Ärlighet varar längst. Det gamla socialdemokratiska partiet i vårt land hade rätt då det i sitt program och andra aktstycken varnade för försöken att dölja klassmotsättningarna och stämplade sådana strävanden som ett

vilseledande av arbetarna.

I den marxistiska litteraturen kallas den här berörda dialektiska utvecklingslagen för ”lagen om motsatsernas enhet och kamp”. Att motsättningarna ”strider” inbördes är begripligt för varje människa som lever i ett klassamhälle. Egendomligare förefaller däremot talet om ”motsatsernas enhet”. Är inte detta onödigt hårklyveri?

Med det från Hegels filosofi ärvda uttrycket ”motsatsernas enhet” avser den dialektiska materialismen inte någonting mera mystiskt än att motsatserna *förutsätter*, fordrar och ”behöver” varandra och kan under bestämda förutsättningar övergå i varandra. Och den värld som omger oss är full av sådana företeelser. Livet är dödens fullständiga motsats, men utan liv finns det ingen död och utan död intet liv. Där det inte finns motsättningar mellan kapitalistklassen och arbetarklassen finns det inte heller något kapitalistiskt system. Vi kan inte ha någon föreställning om vackert, klokt eller fett utan att veta om fult, dumt och magert. Även tänkandet är att röra sig med motsatser, ett slags diskussion, d.v.s. dialektik i ordets ursprungliga bemärkelse.

Exempel på hur motsatserna övergår i varandra behöver vi inte heller söka länge. Fall då en fiende har blivit vän, Saulus förvandlats till Paulus, fred till krig, okunnighet till kunnighet osv. kan vem som helst plocka fram i mängd. Arbetarklassen är i det kapitalistiska samhället en förtryckt klass, men under den socialistiska revolutionen förvandlas den till sin motsats, till en härskande klass.

”Motsatsernas enhet” uppenbarar sig också däri att motsatserna vid sidan om en stark kvalitativ olikhet och ett uteslutande av varandra även måste ha något gemensamt, kommensurabelt, utan vilket de inte kan övergå i varandra. Krig och fred, hat och kärlek, hederlighet och ohederlighet är motsatser som under vissa betingelser kan övergå i varandra, i sin motsats. De hör så att säga till ”samma opera”. En levande människa kan förvandlas till en död men en människa kan inte annat än i fantasin förvandlas till en saltstod.

Motsättningarna är mångahanda: inre och yttre, oförsonliga och mindre skarpa, avgörande och mindre betydelsefulla. Vid bedömningen av en given situation är det mycket viktigt att klarlägga motsättningarnas art. Men när man skall utreda den allmänna teoretiska frågan om vad som är utvecklingens drivkraft, dess urkälla, måste man fästa uppmärksamheten vid de *inre motsättningarna*, den motsättning som finns inom företeelserna själva, den kamp mellan motsatta krafter som pågår inom ett föremål eller en företeelse. Denna motsättning gör materiepartiklarna ”oroliga”, rörliga, kommer dem att leva och åstadkommer *materiens självrörelse*. Detta leder i naturen till kvantitativa förändringar som i ett visst skede leder till att det gamla måste vika för det nya. Den viktigaste faktorn i den samhälleliga förnyelsen i varje kapitalistiskt land är klasskampen mellan arbetarna och kapitalisterna. ”Frågan om det kapitalistiska systemets motsättningar bör därför inte överskyllas utan avslöjas och offentliggöras, klasskampen bör inte förkvävas utan föras till slut”. (Stalin).

Yttre, internationella faktorer kan i hög grad inverka på klasskampens gång ibland rent av på ett avgörande sätt, men dessa verkar genom de inre motsättningar som redan finns. Den revolution som på våren 1917 utbröt i Ryssland hade en avgörande betydelse för utvecklingen av de revolutionära händelserna i Finland, men händelsernas egentliga drivkraft var dock de inre motsättningarna i det finländska samhället. Hur gynnsamt det internationella läget än kan vara för att ett lands arbetarklass skall kunna föra sin kamp till seger, så är genomförandet av den socialistiska revolutionen dock arbetarklassens egen sak i varje land.

Skillnaden mellan de inre och yttre motsättningarna är naturligtvis i praktiken mycket relativ beroende på den nivå där man rör sig. Motsättningarna mellan stormakterna kan också betraktas

som ”inre” sådana — då man ser på frågan i världsmåttstock.

En mycket viktig fråga för teorin och praktiken är hur motsättningarna kan övervinnas. Det finns motsättningar som kan överbyggas och andra som inte kan det. Detta gäller i hög grad motsättningarna mellan samhällsklasserna. Det vore t.ex. dumt att förneka förekomsten av vissa intresse motsättningar mellan arbetarklassen och de arbetande bönderna. Men historisk erfarenhet visar på ett mycket övertygande sätt att denna motsättning inte behöver leda till öppen konflikt, den kan övervinnas i samförstånd och den utgör inte något hinder för ett samgående mellan dessa befolkningsgrupper mot den gemensamma fienden, storkapitalet. Däremot finns det ingenting som bekräftar borgaragenternas påstående att arbetarklassens och kapitalistklassens intressen kan förenas. De är öppna, *antagonistiska* motsättningar som kan lösas och avföras från dagordningen endast genom arbetarklassens segerrika kamp.

Vad dialektiken inte är

Till sist må det framhållas att de dialektiska lagarna, vars innebörd ovan relaterats, inte är några ”lärosatser” och minst av allt ”trosartiklar”. Dogmatism och schablonmässighet är fullständigt främmande för den dialektiska materialismen. ”Det kan inte bli fråga om dogmatism där man som vetandets enda och högsta kriterium ställer den samhälleliga och ekonomiska utvecklingens verkliga väsen”. (Lenin). Om man hos en person som uppträder i marxismens namn upptäcker sådant som tyder på schablonmässighet ligger felet inte hos marxismen utan hos personen ifråga. Konkret analys av en konkret situation är ett ovillkorligt krav i den dialektiska forskningsmetoden. Dialektiken tolererar inte skolastiskt hårklyveri, den befäller inte att man skall söka sådant hos varelser och företeelser som inte finns där. Vad skulle en ”dialektiker” duga till som företog sig att t.ex. undersöka en stekpannas dialektiska drag och därur söka utläsa ”negationens negation”, ”kvantitetens övergång till kvalitet”, ”motsatsernas enhet och kamp” osv.? Snusförnuftig lek med sökta motsättningar eller utantilläsning av ”lärdä” satser är inte dialektik utan sofistisk.

Marx och Engels underströk ofta att deras lära inte är en dogm utan en *vägledning till handling*. Och just i det avseendet har denna lära bevisat sin giltighet och styrka. Mao Tse-tung säger att den kinesiska frihetskampen som varade hundra år kunde föras till seger först sedan det kinesiska folket hade funnit marxismen-leninismen, ”den högsta sanningen: som blev det tillförlitligaste vapnet för att befria vårt folk”.

Alla erkänner marxismens effektivitet som vägledning till handling, men en del frågar: är marxismen filosofi?

På denna fråga kan man svara såväl ja som nej. Den är filosofi eftersom den behandlar samma elementära världs-åskådningsfrågor som filosofin alltid behandlat. Men den är inte filosofi om man med filosofi menar — som man tidigare gjort — ett enhetligt lärosystem som i sig innefattar allt mänskligt vetande, en speciell ”vishetsvetenskap” och ”vetenskapernas vetenskap” som betraktade de olika specialvetenskaperna som ”grenar” av detta lärosystem. Den dialektiska materialismen studerar endast utvecklingens allmänna lagbundenheter, det som är gemensamt för alla vetenskaper. Den försöker inte lösa specialvetenskapernas uppgifter men ger en tillförlitlig metod och en nyckel till riktiga lösningar på alla områden. Då den hjälper oss att förstå de utvecklingslagar som råder i verkligheten så hjälper oss den dialektiska metoden också att behärska dessa lagar och att målmedvetet och effektivt inverka på världens gång, att tjäna mänskligheten. Denna centrala tanke i den dialektiska materialismen har återgivits i Marx kärnfulla sats:

”Filosoferna har på olika sätt förklarat världen, men frågan gäller att förändra den.”

VII. Människan och samhället

Vad skiljer människan från djuret?

Frågan är befogad då vi försöker komma underfund med ”hemligheten” i det mänskliga samhällets utveckling. Men svaret på denna fråga tycks bereda oerhörda svårigheter för dem, vilka såväl i människan som djuret ser endast en biologisk varelse och sluter ögonen för de samhälleliga och historiska faktorer som gör människan till människa.

En stor forntida filosof lär ha definierat människan som ett ”politiserande djur”. Definitionen är mera rolig än den är riktig — och det har väl också varit avsikten. Sann är den också såtillvida att djuren veterligen inte bedriver politik medan däremot en hel del människor gör det. Lika rätt vore det att definiera människan som en kokkunnig, diktande eller läppstiftsbrukande varelse, ty de övriga skapande varelserna ägnar sig inte åt dylik kulturell sysselsättning. Mänskosläktets historia är dock äldre än politiken, kokkonsten eller läppstiftsbruket, varför dessa ting inte kan ha något samband med människans uppkomst.

Den geniala amerikanen Benjamin Franklin träffade prick då han kallade människan ”ett verktygsfabricerande djur”. Även apan kan *använda* en käpp eller en sten att förlänga armen med, men den kan inte tillverka ens ett så enkelt ”verktyg”. Tillverkningen av arbetsredskap och arbetet med tillhjälp av dessa redskap, där har vi den avgörande skillnaden mellan människan och djuret. Under arbetsprocessen utbildas också det enbart för människan betecknande talspråket. ”Arbetet skapade människan”. (Engels)

Till detta säger man kanske att även djuren utför arbete. Se bara hur skickligt spindeln spinner sitt nät och hur flitigt myror och bin går på dagen i ända! Det är dock lätt att se en väsentlig skillnad mellan djurens ”arbete” och människans. Djurens ”arbete” är i själva verket endast en instinktiv *anpassning* till omgivningen där djuren drar nytta av de gåvor naturen erbjuder. Människan förmår däremot *förändra* naturen, omforma och förädla naturföremålen efter sitt behag. Hårtill kan man invända att också svalan omformar naturen då den bygger sitt bo. Och en skämtare kan ju ytterligare påstå att också kon ändrar på naturen då den äter gräs eller annars fordärvar landskapet. Men tar man saken allvarligt ser man att den ”förändring av naturen” som djuren utför — spindeln då den spinner sitt nät, myran då den bygger sin stack — är ett ständigt uppreparande av samma sak, det kan inte jämföras med människans målmedvetna verksamhet, som hela tiden skapar något *nytt*. Den ”teknik” som djurvärlden tillämpar förblir i stort sett densamma från årtusende till årtusende, medan människan däremot ständigt utvecklar sina produktionsredskap och tar den ena naturkraften efter den andra i sin tjänst. Hos människorna dyker ständigt *nya behov* upp, andliga såväl som fysiska, medan däremot djurens behov förblir desamma, enbart biologiska, ”lekamliga”.

Lika stor är skillnaden mellan djurens samhälle och människans. Djursamhällena har naturligtvis också uppstått som resultat av utvecklingen men de har inte under årtusendens lopp företett några påtagbara förändringar medan däremot det mänskliga samhället oupphörligt ändrar form. Det har under ett par tusen år övergått från ursamhället till slavsamhället, därifrån vidare till det feodala och sedan till det kapitalistiska samhället, och övergår nu till det socialistiska och kommunistiska samhället. Inte att undra på om en och annan borgerlig filosof vill göra gällande att vissa djursamhällen, t.ex. schimpansernas eller binas, representerar en högre social nivå än det mänskliga samhället. En filosofi som gör schimpansernas samhälle till förebild och ideal för människorna lämpar sig utmärkt som tro för de s.k. samhällsbevarande krafterna, det ”fäderneärvda” schimpanssamhället är just det tusenåriga rike där inga revolutioner inträffar.

Vad är grundorsaken till ovan karaktäriserade kvalitativa skillnad mellan djursamhället och det mänskliga samhället? Förklaringens kärna finner vi just i det att ”människan är ett verktygs-fabricerande djur”. Samhällsformerna baserar sig i avgörande grad på sättet att framställa de materiella förnödenheterna, och förändringarna i produktionssättet är i sin tur främst beroende av produktionsredskapens utveckling. ”De ekonomiska epokerna skiljer sig inte från varandra genom *vad* som produceras utan genom *hur* det produceras, med vilka verktyg ... För att skaffa nya produktionskrafter ändrar människorna produktionsmetoderna och medan de ändrar produktionsmetoderna, sättet att skaffa sig livsuppehållet, förändrar de också alla samhälleliga förhållanden. Handkvarnen för med sig feodalherrarnas samhälle, ångkvarnen industrikapitalisternas”. I det han vidareutvecklade denna Marx' tanke sade Lenin 1920 att ”kommunism är sovjetmakt plus landets elektrifiering”.

Den historiska utvecklingens faktorer

Hur stor roll arbetsredskapen än spelar vid produktionens utveckling uppstår dock ingen produktion utan människan, som är den viktigaste bland produktionskrafterna. Det är endast människans levande arbete som spelar den aktiva rollen i produktionen, endast det kan, som Marx säger, ”från de döda uppväcka” produktionsmedlen och arbetsföremålen. Mänsklighetens historia är ytterst produktionens historia, men denna historias egentliga skapare är de som producerar de materiella förnödenheterna, dvs. arbetarna, folkmassorna.

Den mänskliga historiens händelser skiljer sig från händelserna i naturens historia däri, att den senare saknar det målmedvetna *subjektiva element* som sätter sin prägel på allt som sker i människans historia. Naturen kan inte inverka på sin egen utveckling. De utvecklingsprocesser som där äger rum är rent objektiva, oberoende av något subjekt eller Jag. Människorna däremot skapar sin egen historia. Människan tänker, uttrycker sina tankar och sin vilja, uppställer mål för sig, handlar och kämpar. Det betyder att hon tillför världens gång ett subjektivt element.

De misstar sig grundligt som påstår att marxismen förnekar den subjektiva faktorn, tankens, viljans och den målmedvetna handlingens betydelse i historien — och hävdar att marxismen helt bygger på det ekonomiska livets lagbundenheter och det kapitalistiska systemets automatiska sammanbrott. Marxismen utgår tvärtom från att mänsklighetens historia är en historia om arbete och kamp — och för dem som lever i ett klassamhälle, en klasskampens historia. Men marxismen beaktar också det faktum att människorna handlar och kämpar inom ramen av vissa bestämda möjligheter som är bundna till tid och rum. ”En man kan föreställa sig själv som hela världens herre eller en bökande tordyvel”, men han kan förverkliga sina tankar bara i den mån han har möjligheter till det. Naturen låter en kyckling födas, men den flyger inte av sig själv, färdigstekt i människans mun. Historiens gång skapar *möjligheter* som de handlande människorna gör till *verklighet*. Individerna och klasserna utnyttjar på olika sätt de möjligheter som samhällslivet erbjuder, rycker och drar åt olika håll, men de rycker och drar ändå bara i det som finns, inte i det som inte finns.

Så självklart som detta är för varje förnuftig människa så räcker det inte till att övertyga dem som nödvändigt ”vill föreställa sig själv som hela världens herrar”. De måste absolut köra huvudet i väggen innan de tror.

Men den historiska processens objektivitet inskränker sig inte enbart till det mänskliga handlandets yttre villkor, dess förutsättningar och möjligheter. Den omfattar även handlandets *resultat*. Att handla är subjektivt, men det som handlandet åstadkommer är objektiv verklighet. Resultatet är fullständigt oberoende av om verkställarna velat det eller inte. Det uppstår ofta även utan att dessa ens fattat det, bakom deras rygg så att säga.

”Då några medlemmar av ursamhället så småningom och trevande övergick från stenredskap till järnverktyg, visste de självfallet inte och tänkte inte på, till vilka *samhälleliga* resultat denna nyhet skulle leda, de förstod inte och var inte medvetna om att övergången till metallverktyg betydde en omvälvning i produktionen, att den slutligen skulle leda till slavägarsystemet — de ville helt enkelt göra sitt arbete lättare och uppnå en närliggande, kännbar fördel — deras medvetna verksamhet inskränkte sig till den trånga ramen för denna vardagliga personliga fördel.” (Stalin.)

Marx förliknar inte utan orsak det borgerliga samhället vid en trollkarl, som inte längre förmår behärska de underjordiska krafter som han själv frammanat. Då de tog maskinindustrin i bruk ville kapitalisterna endast berika sig men avsåg säkert inte att av proletariatet som de exploaterade skapa sin egen dödgrävare. Så går det dock till i verkligheten.

Om det inte skulle råda en objektiv lagbundenhet i den samhällsliga utvecklingen, om utvecklingen bara var beroende av individernas fria vilja och hugskott, skulle ingen *vetenskaplig* samhällslära vara möjlig. Vad som helst kan när som helst rinna en Führer i huvudet. För att utröna historiens gång finge statsmännen då ty sig till spåkäringars hjälp — och det sägs att Finlands president gjorde just det under senaste krig.

Faktum är emellertid att det finns en samhällskunskap som kan ge en vetenskaplig framtidsprognos. Det är den marxistiska vetenskapliga socialismen. Man behöver bara jämföra t.ex. Kommunistiska manifestet med den utveckling som ägt rum sedan det skrevs och man märker att dess förutsägelser har förverkligats.

Klasserna och klasskampen

Det finns de som säger att de inte erkänner klasskampen. Lika gärna kunde de påstå att de inte erkänner jordens dragningskraft, ty i båda fallen är det fråga om ofrånkomliga fakta som finns till oberoende av om någon erkänner dem eller låter bli. Klasskampen är en med naturlagarna jämförbar samhällslivets lag som verkar överallt där samhället är uppdelat i klasser. ”Fri och slav, patricier och plebej, baron och livegen, mästare och gesäll, kort sagt: förtryckare och förtryckta stod i ständig motsättning till varandra, förde en oavbruten, än dold, än öppen kamp” heter det i Kommunistiska manifestet, och vidare att hela det borgerliga samhället ”delar sig alltmer i två stora fientliga läger, i två stora, varandra direkt motsatta klasser, bourgeoisin och proletariatet”.

Klasskampen är en äldre företeelse än klassmedvetandet. Alltsedan det kapitalistiska produktionssättet inleddes har det stått kamp mellan arbetarna och borgarna, men arbetarnas uppvaknande till klassmedvetande, till insikt om sin klasställning och sin historiska uppgift har skett först under inflytande av de socialistiska idéerna, klarast och mest effektivt genom marxismen. Överallt i världen ser bourgeoisin arbetarnas klassmedvetande som en stor fara och ägnar det stor uppmärksamhet, offerar krafter och pengar för att bekämpa det. De ”idéernas män” som står i borgarklassens tjänst gör sitt yttersta för att blanda bort klassbegreppen och framförallt för att undergräva arbetarnas klassmedvetande.

Vi har redan tidigare talat om professorer i psykologi som ignorerar klara fakta och påstår att klassmotsättningarna mellan bourgeoisin och arbetarna enbart är fördomar, oriktiga och vilseledande ”beteendemönster”. Av samma skrot och korn är det enfaldiga påståendet att det i Sovjetunionen och andra socialistiska länder har uppstått en ”ny överklass” av statens tjänstemän. De ideologiska lättviktare som står i kapitalismens tjänst har det inte lätt minsann: å ena sidan skall de förneka att det finns klasser överhuvudtaget, att sådant tal är fördomar och propaganda, men så får de å andra sidan order att tala om klasser — men inte i de kapitalistiska länderna, utan

i de socialistiska!

Till samma stack drar också högersocialdemokraterna och revisionisterna sina strån då de förklarar att det *en gång har funnits* klassmotsättningar mellan kapitalisterna och arbetarna, men inte numera, eftersom ”demokratin” (det som borgarna kallar demokrati) har jämnat ut motsättningarna och arbetarna har intagit en likvärdig ställning i samhället med andra medborgargrupper (med kapitalisterna) .

Den verkliga innebörden av dylika påståenden är klar: avsikten är att försvaga arbetarnas klassmedvetande och därmed minska deras masskraft. Men det kan ju också finnas sådana som inte menar något dylikt utan anser att Kommunistiska manifestets karaktärisering av samhället som ”två stora fientliga läger” och ”två stora varandra direkt motsatta klasser” är föråldrad, alltför kategorisk och rätlinjig. Man kan förstå sådana invändningar endast såtillvida att klassuppdelningen i verkligheten inte alltid framträder i absolut ”renodlad” form. I det kapitalistiska samhället finns det många människor som varken hör till arbetarklassen eller till bourgeoisin. Men uppdelningen i ”två stora varandra direkt motsatta klasser”, arbetare och kapitalister svarar i alla fall mot verkligheten därför att den klart uttrycker den väsentligaste sanningen om det kapitalistiska samhället och pekar på den avgörande klassmotsättningen som sätter sin prägel på hela samhällslivet.

I förhållandet mellan arbetarna och kapitalisterna kan man tydligt skönja det som gör en klass till klass och det som skiljer klasserna från varandra, nämligen *deras olika ställning i fråga om äganderätten till produktionsmedlen*. Det som gör kapitalisten till kapitalist är att han utsuger arbetarna, vilka endast äger sin egen arbetskraft. Motsättningen mellan arbetaren och kapitalisten är den tydligaste och skarpaste motsättningen i det kapitalistiska samhället, den är obetingad och oförsonlig. Det som arbetaren förlorar, vinner kapitalisten, och tvärtom.

Indelningen i ”två stora klasser” är riktig också därför att arbetarna och kapitalisterna är samhällets huvudklasser, av vilka det i varje klassamhälle finns endast två (slavarna och slavägarna, de livegna och feodal-herrarna, arbetarklassen och bourgeoisin). Under de avgörande samhälleliga kampperioderna grupperar sig de andra samhällsskikten kring dessa huvudklasser och bildar sålunda två radikalt motsatta läger. Endast arbetarklassen eller borgarklassen kan i det nutida samhället spela den ledande rollen, och staten kan i vår tid till sitt primära väsen blott vara antingen borgerlig diktatur eller proletariatets diktatur.

De som har till yrke att blanda bort klassbegreppen ordar vitt och brett om en förment ”överklass” som skall ha uppstått i de socialistiska länderna, om en ”klassgräns” mellan de vanliga medborgarna och de ledande tjänstemännen i staten och produktionsinrättningarna. I verkligheten kan det i ett socialistiskt samhälle lika litet finnas överklass som underklass, då såväl produktionsinrättningarnas ledare och statens tjänstemän som arbetarna och bönderna intar samma ställning i förhållande till produktionsmedlen: ingen äger dem som privatpersoner, men alla äger dem som medlemmar i samhället.

Uppfinnarna av de nya klassmotsättningarna försöker utnyttja det förhållandet att fördelningen av förnödenheterna under det socialistiska stadiet sker i enlighet med arbetets art och kvantitet, vilket oundvikligen leder till att den ena får mer än den andra. Och det är allt som behövs för att upptäcka tvenne hittills i historien okända klasser: de bättre avlönades klass och de sämre avlönades klass! Dessa enastående uppfinnare kommer säkert inte att stå rådlösa ens den dag det socialistiska samhället övergår i det kommunistiska, då det ges åt envar efter hans behov, vilket betyder att den vars arbetsinsats såväl till kvantitet som kvalitet är svagare kan få en större del av det samhälleliga arbetets produkt än den som gör en större och bättre insats. Då uppstår det säkert

en ny klassindelning i dessa uppfinnarhjärnor: storätarna och småätarna!

Jämlikhet i den schablonmässiga betydelsen att man fordrar lika mycket av alla och att alla får precis lika mycket kommer aldrig att finnas, och som tur är behöver ingen en sådan ”jämlikhet” eftersom människorna är olika såväl i fråga om förmåga som i fråga om behov. Under socialismen förverkligas principen ”åt envar efter hans arbete”, vilket innebär ett kolossalt steg framåt från kapitalismen, där allas likhet inför lagen formellt kan erkännas men där — för att använda Marx' ord — ”de som arbetar inte förtjänar och de som förtjänar inte arbetar”. Men den största tänkbara jämlikheten, som innebär att alla människor har samma möjligheter att tillfredsställa sina materiella och andliga behov, samma möjligheter att utveckla sina anlag och sin förmåga, den kan förverkligas först i det kommunistiska samhället.

Lenin säger inte utan orsak, att ”jämlikhet är en tom fras om man inte med jämlikhet menar avskaffandet av klasserna”. Vägen till verklig jämlikhet går genom klasskampen och den socialistiska revolutionen.

Samhällets materiella bas och samhällsmedvetandet

Med samhällsmedvetande avser vi de idéer, de filosofiska, moraliska och religiösa åskådningar, litteratur, konst osv. som uppträder bland samhällets medlemmar. Samhällsmedvetandets relation till samhällets materiella bas kan uttryckas så, att ”medvetandet inte bestämmer livet, utan livet bestämmer medvetandet”. (Engels.) Det samhälleliga medvetandets urkälla, dess ”levande rot” bör inte sökas i människans huvud utan i samhällslivets materiella villkor. Det samhälleliga medvetandet är den samhälleliga verklighetens avspegling i hjärnan hos samhällsmedlemmarna.

Produktionen av de materiella förnödenheterna är den ovillkorliga förutsättningen för allt andligt liv, all kultur. Detta stod klart redan för Feuerbach då han sade: ”Om du på grund av hunger och elände inte har materia i kroppen så har du inte heller material till moral i ditt huvud, ditt sinne eller ditt hjärta”. Marx kritiserade i ”Den tyska ideologin” de tyska historieskrivarna för att de såg enbart ”ande” i historien och aldrig besvärade sig med att ägna uppmärksamhet åt historiens jordiska utgångspunkt. ”Den främsta förutsättningen är att människan måste *leva* för att kunna 'göra historia'. Men till livet hör framför allt mat och dryck, bostad, kläder samt ett och annat därtill. Den första historiska handlingen var sålunda tillverkandet av verktygen för tillfredsställelse av dessa behov, produktionen av själva det materiella livet, och detta är också en historisk gärning, all historias grundförutsättning... Den viktigaste saken i all historieuppfattning är således att se detta grundläggande faktum i hela dess betydelse och hela vidd och att göra det rättvisa.”

Den marxistiska teorin åtskiljer samhällets *grundval* och samhällets *överbyggnad*. Grundvalen är samhällets materiella, ekonomiska produktionsbas, överbyggnaden är det samhälleliga medvetandets olika former och inrättningar: idéer, filosofi, moral, konst, religion, kyrka, stat, politiska partier osv.

De som inte vet något annat om marxismen än att den understryker de ekonomiska faktorernas betydelse i samhällsutvecklingen kan inte förstå varför den sätter så högt värde på idéerna, människornas subjektiva strävanden och målmedvetna handlande. De säger: om det socialistiska samhällets maktillträde efter kapitalismen är en ekonomisk och historisk nödvändighet, om det kommer att ske lika säkert som våren kommer efter vintern varför behöver man då vara så beschäftigt, varför måste man sprida de socialistiska idéerna och grunda partier för att förverkliga dessa idéer. Inte gör ju någon propaganda eller bildar partier för att våren skall komma.

Och visst är det sant att människorna inte kan göra vår eller sommar, men människorna gör själva sin historia. Historiens gång förverkligas inte oberoende av människorna utan genom deras

handlande. Människornas handlande har lett till samhällets uppdelning i klasser, klassuppdelningen skapar klasskamp och på basen av denna kamp uppstår teorier och idéer som motsvarar de skilda klassernas strävanden. Inga som helst teorier och idéer kan som sådana förändra de samhälleliga utvecklingslagarna, men man kan med deras hjälp — om de är framstegsvänliga dvs. om de överensstämmer med utvecklingens rörelse framåt — kännbart påverka utvecklingens gång, påskynda samhälleliga reformer, förkorta och mildra det nya samhällets födslosmärter. Reaktionära idéer kan å sin sida spela en betydande roll som broms på utvecklingen.

Samhällsmedlemmarnas ekonomiska intressen, deras klasställning påverkar i avgörande grad deras samhälleliga medvetande. Redan Feuerbach hade gjort den iakttagelsen att ”man tänker annorlunda i slott än i koja”. Men det samhälleliga medvetandets beroende av de ekonomiska intressena är naturligtvis inte alltid direkt eller rätlinjigt. Det är inte utan vidare klart att varje arbetares tankevärld motsvarar hans klasställning, eller att varje borgare automatiskt har en reaktionär åskådning. Någon har påstått att det till och med skall finnas en arbetare som räknar sig till yttersta högers parti, samlingspartiet. Det låter otroligt men kan ändå vara sant. Uppkomsten av det samhälleliga medvetandet är en invecklad process. Utgångspunkten är i varje fall den samhälleliga verkligheten, men vägen från denna utgångspunkt till hjärnan hos en medlem i det nutida samhället kan ha gjort många svängar. Föreställningar som ärvts från tidigare släktled, nationell fanatism och annan politisk propaganda, uppfostran, ekonomisk och andlig påtryckning och andra faktorer inverkar ofta mycket starkt på åsiktsbildningen även bland den arbetande befolkningen och på ett sätt som strider mot deras ekonomiska intressen.

Den klassmedvetna bourgeoisin inser mycket väl nödvändigheten av att bearbeta åsikterna i enlighet med sina intressesynpunkter. Inte heller i vårt land sparas det på mark och dollars när det gäller en propaganda som vill försvaga och bryta ned arbetarklassens kampvilja. Kapitalistklassen har en mäktig propagandaapparat för detta ändamål. Det har sagts att detta maskineri för borgerlig propaganda är tiofaldigt överlägset det som står arbetarklassen till buds. Vi kommer nog sanningen närmare om vi talar om borgarklassens tusenfaldiga överlägsenhet härvidlag. Man får inte glömma att till detta maskineri hör inte bara den egentliga borgarpressen och partiorganen. Dit hör också den tidningspress som lyder under tannerianerna och som för närvarande är en del av samlingspartiets propagandaapparat. I den kapitalistbe härskade staten har också kyrkan, skolan, vetenskapen och konsten ställts i kapitalismens tjänst. Alla sprider de i en eller annan form borgerlig världsåskådning, underblåser fördomar, åsikter, ”livsvisdomar” och smakriktningar som tjänar kapitalisterna. Den i neutralitetens kåpa insvepta borgerliga propagandan i samband med religionen, folkupplysningen, underhållningen, vetenskapen och konsten är i många avseenden mera effektiv än den öppna partipropagandan. Den är tillsynes opolitisk men tjänar den borgerliga klasspolitiken genom att avledda de arbetande massornas uppmärksamhet från deras viktiga livsfrågor, genom att fördunkla klassmotsättningarna.

Och ändå är hela detta väldiga maskineri historiskt sett att jämföra med huset som byggdes på lösan sand, det som föll och vars fall var stort. Hur förklara att borgarnas politiska och opolitiska propagandaapparat med dess tusenfaldiga överlägsenhet inte har kunnat tillförsäkra de borgerliga ens närmelsevis ett motsvarande inflytande bland folket? Hur är det möjligt att vänstern inom arbetarrörelsen, trots den tusenfalt starkare propagandan som möter den, redan har kunnat vinna en fjärdedel av Finlands folk som övertygade anhängare? Även detta ”under” har sin naturliga förklaring. Svaret är att socialismens och kommunismens idéer sammanfaller med den samhälleliga utvecklingens linje och motsvarar strävanden hos samhällets mest progressiva kraft, arbetarklassen.

”De starka männen”

Det som ovan sagts om idéernas betydelse gäller även historiska personligheter. Också enskilda människor kan i historien spela en positiv eller negativ, en progressiv eller reaktionär roll. Betydelsefull blir individernas roll endast om deras tankar och handlingar motsvarar de breda folkmassornas tankar och vilja och om de framträder som representanter för betydande samhälleliga krafter. Den borgerliga historieskrivningen ger spridning åt uppfattningen att det är de s.k. stora männen, de framstående personligheterna, härförarna och härskarna som är historiens skapare. Marxismen däremot anser att det är folket, de arbetande massorna, de progressiva klasserna som utgör historiens drivande kraft. Världshistorien är framför allt folkmassornas historia. Miljonmassornas förstånd, säger Lenin, skapar mångfaldigt större värden på alla samhällets andliga och materiella områden, än den mest genialiska människas vision.

Det betyder inte att man skall undervärdera de snillrika och exceptionellt begåvade människornas betydelse i historien. Det är bara fråga om de förutsättningar som är nödvändiga för deras framgångsrika verksamhet. För det första bör man inse att ett klassamhälle som behärskas av en liten utsugarklass endast ger en liten minoritet möjlighet att obehindrat utveckla sina anlag. Det kapitalistiska systemet undertrycker, missköter och fördärvar en mängd begåvningar. För det andra bör man komma ihåg att de s.k. stora personligheterna alltid uppstår vid en bestämd historisk tidpunkt då sådana personligheter behövs. Historiens stormän, både de verkligt stora och de som utbasuneras som ”stormän”, är i främsta rummet produkter av det samhälleliga behovet. Härom säger Engels: ”Att just denna storman dyker upp i detta land vid en bestämd tidpunkt, är naturligtvis en ren tillfällighet. Men om vi avlägsnar denna man så uppstår efterfrågan på en ersättare och en sådan finns också i reserv. — mer eller mindre lyckad, men han hittas. Att Napoleon, just denna korsikanare blev militärdiktator, som var ofrånkomligt för det av kriget utmattade Frankrike, var en tillfällighet. Men om Napoleon inte hade funnits så hade någon annan spelat hans roll. Detta bevisas av att en sådan man alltid hittats då han har behövts: Caesar, Augustus, Cromwell osv.”

Detsamma gäller även i fråga om stora vetenskapliga och tekniska upptäckter. Kopernikus, Newton, Marie Curie, Mendelejev, Edison och många andra, vars namn anknyter till omvälvande upptäckter och uppfinningar, var ovanligt begåvade personer, annars skulle deras framgångar inte ha varit möjliga. Men vi bör lägga märke till att dessa uppfinningar hade sin förhistoria och sina föregångare, ett tidigare forskningsarbete och praktiken hade skapat förutsättningar för dem. Detta är också förklaringen till att stora vetenskapliga och tekniska uppfinningar vanligtvis mognar och får sin lösning samtidigt i olika delar av världen.

Personligheternas betydelse framträder särskilt tydligt under situationer av skärpt kamp. Förutsättningen för all framgångsrik masskamp, såväl militär som politisk och vid arbetskonflikter är en fast och skicklig ledning. I sin kamp behöver arbetarklassen såväl individuella ledare som en ledande förtrupp, ett politiskt parti. Men såväl ledarna som arbetarklassens parti kan fylla sin uppgift endast under förutsättningen att de verkligen representerar arbetarklassen, dess förhoppningar och strävanden samt verkar i omedelbar kontakt med det arbetande folket. Privattänkare uppfyllda av egen visdom och egocentriska hjältar som framhäver sin individuella tapperhet duger inte till ledare för arbetarklassen.

Det som ledarna gör eller uraktlåter att göra i avgörande skeden kan ha en avgörande betydelse för händelsernas gång. Men ledarna får inte vara privattänkare som gör vad de vill — om de inte vill hamna i samma bedrövliga läge som Hitler, Mussolini och deras finländska kumpaner och imitatörer. Betecknande för de sistnämnda är att det numera kan falla dem i hågen att göra narr av sin egen Hitler som de tidigare dyrkade som ett geni. För oss som i Hitler såg en narr redan då

han satt vid makten förefaller ett dylikt gyckel med gårdagens gudar som taktlöst ...

Hur litet de reaktionära kretsarna i den kapitalistiska världen i själva verket har lärt av hitlerismens öde framgår av att politiska kvacksalvare, som kallas ”starka män”, åter håller på att bli på modet i den s.k. fria världen. Dessa lovordade starka män tror sig kunna hejda samhällsutvecklingen, göra slut på klasskampen och kolonialfolkens frihetskamp, utrota kommunismen. Med andra ord, de lovar göra det omöjliga möjligt — de vandrar i Adolf Hitlers fotspår.

De eventuella framgångarna för reaktionens ”starka män” kommer både på hemmaplan och internationellt att bli kortvariga, tillfälliga. Deras beundrare har att vänta en säker besvikelse. Orsaken är klar: historiens ström går framåt och inte bakåt. Historiens stormän är inte ”kommunismens krossare” utan de som inser och förstår utvecklingens gång och riktning, de som har moralisk ryggrad att konsekvent och utan fruktan hålla fast vid det som är nytt och progressivt. De vanliga ”männerna från gatan” som litat på socialismens seger är huvudet högre än alla reaktionens ”övermänniskor” när det gäller att förstå historien.

VIII. Om friheten

Frihet och slaveri

Det har talats och talas fortfarande mycket om frihet och brist på frihet. Man har ivrat och ivrat fortfarande för ”absolut frihet”, med andra ord för en frihet som inte någon eller någonting får begränsa, en frihet som är hundra procentig. Marx och Engels har i sitt verk ”Den tyska ideologin” på följande sätt kommenterat den tyska kälkborgarens drömmar om en sådan frihet:

”Vem är det som skall bli fri? Jag, du, vi. Fri från vad? Allt som inte är du, jag eller oss. Jag är alltså kärnan ... Vad finns kvar när jag har frigjorts från allt som inte är jag? Bara jag och ingenting annat än jag”.

Sannerligen, om det inte skulle finnas någon eller någonting utom jag allena då skulle jag vara absolut fri, fullkomligt obunden, för vad kunde jag bindas vid när ingenting fanns utom jag själv? Visserligen kan man fråga hur jag har kommit hit till en obefintlig värld av obefintliga föräldrar, hur jag kan leva i en obefintlig rymd — för att nu inte tala om sådana ”små saker” som luft, mat, dryck o.dyl. Det tillkommer ”experterna” på absolut frihet att svara på sådana frågor. Om dess frihetsivrare åter medger att deras vara är på minsta sätt beroende av vissa *förhållanden*, av vissa *förutsättningar*, då medger de samtidigt att de på ett eller annat sätt är *bundna* och den absoluta friheten är borta med vinden. Den som strävar till absolut frihet i den betydelsen att han eller hon inte skall behöva bry sig om andra människor eller samhället, han tillerkänner inte sina medmänniskor någon frihet. Plechanov hade rätt när han sade: ”den enes absoluta frihet innebär absolut slaveri för alla andra som omger henne”.

Denna ivran för absolut frihet tangerar gränsen till det vanvettiga. En fruktbar och allvarlig diskussion om frihet kan uppstå endast om vederbörande säger vad de menar med frihet, vad slags frihet de vill, frihet för vem, från vad, till vad och för vad. Någon ”frihet i allmänhet” finns inte, friheten är alltid konkret. Den är bunden till tid, rum, förhållandena och historien.

Stora tänkare, sådana som Spinoza, Hegel och Marx har granskat frågan om friheten i dess förhållande till *nödvändigheten*, alltså frihet och nödvändighet som en fråga. Människan kan inte ändra naturlagarna. De är en *nödvändighet* som hon inte kan frigöra sig från. Men naturens slav förblir människan bara så länge som hon är maktlös gentemot naturlagarna. Hon frigör sig från detta slaveri när hon kommer underfund med naturens ”hemligheter”, när hon lär sig att behärska naturen. ”Icke i det drömda oberoendet av naturlagarna ligger friheten, utan i kunskapen om

dessa lagar, och i den därmed givna möjligheten att låta dem verka planmässigt för bestämda mål”. (Engels.) Naturen förblir fortfarande en nödvändighet. Skillnaden är bara den att det tidigare var fråga om en blind nödvändighet, nu om en uppfattad nödvändighet. Människan gjorde sig inte fri från naturens lagar, endast från sin hjälplöshet i förhållandet till dem, inte från deras nödvändighet, utan från sin okunnighet om det som är nödvändigt. Detta har Hegel sammanfattat i sin berömda sats: ”Frihet är insedd nödvändighet.”

Att frihet är ett mångtydigt begrepp, det är alla medvetna ont. Det som en del anser vara frihet det kan för andra betyda trälldom. Marx berättar om en yankee som kommer till England från Amerika och av gammal vana sätter i gång med att piska sin negerslav. En engelsk fredsdömare ingriper dock och förbjuder, åberopande landets lag, misshandeln. Då utbrister yankeen uppfylld av moralisk indignation: *Do you call this a land of liberty, where a man can't larrup his nigger?* Kallar ni det här ett fritt land, där en man inte får klä upp sin neger?

Det av Marx anförda exemplet illustrerar utmärkt hur åsikterna om frihet är beroende av människornas ställning i samhället. De olika tolkningarna av frihetsbegreppet härleder sig från den olikhet som råder mellan samhällsmedlemmarna ifråga om de materiella livsvillkoren. Varje klass i varje klassamhälle kallar det tillståndet frihet som bäst motsvarar de egna klassintressena.

Den s.k. fria världen

Typiskt för det borgerliga lägret är dess ohöljda försök att identifiera frihetsbegreppet med sina egna själviska klassintressen. När man t.ex. jämför de finländska kapitalisternas handlingar med det som deras representanter *säger* om frihet kan man med vetenskaplig exakthet fastslå att de med frihet inte menar någonting annat än frihet för samma kapitalistkretsar att *berika sig* — och samtidigt givetvis frihet att vidtaga de åtgärder som detta fordrar: till väpnat överfall mot det egna landets arbetare och fattiga jordbrukare (1918), att slå ned arbetarnas frihetskamp med tillhjälp av främmande bajonetter (samma år 1918), att ordna rövartåg mot grannens områden (åren 1918-1922), att hamstra åt sig av de gemensamma medel som beskattningen av det fattiga folket har hopbragt osv., och framförallt frihet till obehindrad och ständig utsugning. Betecknande är att allt detta sker under frihetens banér: det väpnade överfallet mot arbetarna är ”frihetskrig”, rövarexpeditionerna till grannlandet är igångsatta för att ”befria stamfränder”, rofferiet av statens och kommunernas medel är ”kapitalbildningens frihet” osv.

Finländskt om inte rentav nordiskt rekord för missbruk av frihetens namn innehar Samlingspartiets principprogram av år 1957. Där vill man ingenting annat än frihet, om och om igen bara frihet: fri marknadsekonomi, företagarfrihet, näringslivets handlingsfrihet, skattefrihet för företagarna, utrikeshandelns frihet, rätt att sälja jord i fri handel, individens frihet, osv. Den reaktionära borgaren måste i sitt program ta till sådana fina ord då han i själva verket bara menar frihet att exploatera, frihet för kapitalisterna och storgodsägarna att skaffa sig fördelar på hela folkets bekostnad och frihet för högerns våldspolitik att härja fritt.

Den reaktionära, likriktade internationella propagandan talar om den s.k. fria världen då den menar de kapitalistiska länderna. Denna ”fria värld” har ingenting att göra med ländernas statskick, deras demokrati eller brist på demokrati. Francos fascistiska Spanien duger lika bra till medlem i den ”fria världen” som de borgerliga demokratierna Sverige och Danmark, eller det halv-fascistiska Västtyskland. Det enda villkoret för inträde är att kapitalistklassen har makten i vederbörande länder. Och man anser det självklart att första fiolen i den ”fria världens” orkester skall spelas av imperialismens storroffare, rasförföljelsernas huvudarrangörer och verkställarna av massmord på kolonialslavar.

Det är utan vidare klart att varje slags kamp mot socialismen i detta läger proklameras som ”frihetskamp” och att alla kontrarevolutionära slagskämpar och terrorister får namnet ”frihetskämpar”. Samlingspartiets, Erkkos och Tanners propagandister i vårt land talar fortfarande om det ”ungerska folkets frihetskamp” då de avser det kontrarevolutionära upproret i Ungern i oktober 1956, trots att de är väl medvetna om upprorsmännens syfte att återupprätta det fascistiska systemet, överlåta fabriker till deras forna ägare och återbördja jorden till godsägarna, kort sagt, att förslava det ungerska folket.

Friheten ur arbetarklassens synvinkel

Vi har sett att obestridda fakta vittnar om den borgerliga frihetsuppfattningens klassinställning och partiskhet. Men hur förhåller det sig då bland arbetarna? Påstår vi att arbetarklassens uppfattning om friheten inte har någonting att skaffa med dess klassintressen, då ser vi på saken som någonting utanför och ovanför klasserna?

Det gör vi inte. Vi säger tvärtom öppet och rakt på sak att också arbetarklassens uppfattningar om frihet i sista hand bestäms av dess klassintressen. Så långt är vi alltså ”på samma plan” med borgarna men härutöver har vi inte heller någonting gemensamt. Skillnaden ligger först och främst däri att arbetarklassens frihetsuppfattning står i direkt strid med den borgerliga uppfattningen. Den andra skillnaden är att den frihet som arbetarklassen förverkligar när den kommer till makten motsvarar även alla andra arbetande folkgruppers intressen, då däremot full frihet för kapitalistklassen innebär ett förslavande av folkets stora flertal. Den tredje skillnaden är att arbetarnas klassintressen och den frihetsuppfattning som härleder sig från dessa motsvarar den historiska utvecklingens gång, medan kapitalistklassen behöver frihet för att hejda utvecklingen, fjättra framstegets krafter.

Allt detta gör att representanterna för arbetarklassen har både råd och mod att öppet erkänna sin frihetsuppfattnings klasskaraktär, medan förespråkarna för de kapitalistiska utplundarna ser sig tvungna att ta till taskspelarkonster för att dölja sin klassinställning ifråga om friheten. På detta område har dubbelspelet inom det borgerliga lägret nått topprekord: å ena sidan ådagalägger man den yttersta hänsynslöshet och kallblodighet för att uppnå själviska syften, å andra sidan anlägger man den frommaste tänkbara uppsyn då man förklarar de onda uppsåtens ädla verkningar och höga ändamål.

Den utpräglade skillnaden mellan arbetarklassens och borgarklassens inställning till frågan om frihetens klasskaraktär är värd att uppmärksammas. Hur förklara att borgarklassens representanter inte vill bekänna färg ens i en så självklar sak? Knappast beror det på några samvetsbetänkligheter eller på det att man skäms en smula över att behöva försvara en liten minoritets frihet mot den stora majoritetens frihet. Naturligare är då förklaringen att det också här är fråga om kall beräkning som stöder sig på intressesynpunkter: *eftersom* vår uppfattning om friheten ohjälpligt strider mot folkflertalets intressen, och *eftersom* ett sådant erkännande skulle skada oss *bör* vi inte vara dumsnutar utan *följaktligen* försöka slå blå dunster i ögonen på folket!

Hederliga människor inom arbetarrörelsen försöker aldrig övertyga kapitalisterna om att arbetarna alltid kommer att respektera kapitalisternas frihet. Det vore att förråda folkets sak, ty det ligger i arbetarklassens och folkflertalets intresse att för det första *begränsa* kapitalisternas frihet att plundra folket och för det andra att sedan helt och hållet *göra slut* på denna frihet. Det är inte möjligt att förverkliga folkflertalets frihet utan en socialistisk revolution, men den innebär att kapitalisternas frihet ”kränks”, att de berövas sina medel för exploatering och att den ekonomiska grunden för deras politiska envælde avskaffas.

Den franska kommunisten Roger Garaudy avslutar sin omfattande vetenskapliga avhandling om friheten med orden: ”Vägen till frihet går genom proletariats diktatur.” Det kan hända att ett sådant påstående ter sig väl kraftigt för dem som inte har klart för sig att den marxistiska teorin med proletariats diktatur inte avser någonting annat än ett av arbetarklassen lett majoritetsvälde, vilket träder till *i stället för den borgerliga diktatur* som råder i varje kapitalistiskt land.

Proletariats diktatur är med andra ord precis detsamma som vi inom Finlands arbetarrörelse har vant oss att kalla arbetarvälde. Utan arbetarvälde är det omöjligt att förverkliga socialistiska reformer. Endast ett socialistiskt system som gör slut på samhällets uppdelning i utsugare och utsugna skapar grunden för *allas* frihet, för *varje* mänsklig individs fria utveckling. Marx säger att det kommunistiska samhället är ”det enda, där individens äkta och fria utveckling inte är en fras”.

När man godkänner ett slutmål måste man i logikens namn också godkänna den väg som leder till slutmålet och godkänna att de eventuella hinder som finns på denna väg skall undanröjas. Om man godkänner den äkta frihet som Marx omnämner och inser att den kan uppnås endast genom socialismen, då måste man också godkänna en begränsning av det slags ”frihet” som riktar sig mot socialismen.

Frihet till opposition och kritik

I den kapitalistiska världen som man, utan sinne för humor, har kallat ”fri” finns det mycket herrskapsfolk som är ettriga mot de socialistiska länderna därför att man där begränsar friheten för socialismens fiender, där publiceras inte kontrarevolutionär litteratur, där tillåts inte att kontrarevolutionära organisationer bildas. På sådana grunder deklarerar man sedan att socialismens länder inte har demokrati. Och för att detta bättre skall accepteras ger man tjänstvilliga ”statsvetare” i uppdrag att fabricera teorier enligt vilka huvudsaken i demokrati, dess verkliga kännetecken, är *oppositionens frihet*, friheten att säga emot.

Sannerligen, det är roligt att veta, att en *demokrati* absolut måste erbjuda obegränsad handlingsfrihet för *kontrarevolutionära* element. Omöjligt vore det att begripa en så förbluffande djupsinnig statsläras visdom om vi inte visste att detta herrskap, då de talar om demokrati, menar någonting helt annat än *folkvälde*, vad de menar är att folket skall leva på sina kapitalistiska husbönders nåd och gå i ledband hos dessa husbönders politiska hantlangare.

I hopen av oppositionsfrihetens apostlar finner vi naturligtvis de tannerianska socialdemokraterna, som har tillgripit alla tillgängliga förföljelse- och påtryckningsmetoder för att kväsa oppositionen inom sitt eget parti. Från år 1918 till hösten 1944 var Finlands kommunistiska parti tvunget att arbeta under jorden men inte märkte vi att Tanner, den självutkorade frihetskämpen, eller någon annan av hans själsfränder skulle ha fordrat ett slut på denna terror. Detta får räcka som bevis för att dessa herrar med sin frihet till opposition inte menar någonting annat än frihet för socialismens fiender att angripa socialismen. Därför har de också gott anseende hos den yttersta högern. I Erkkos och Samlingspartiets tidningar prisar man Tanner som ”den rakryggade finnen”. En sådan titel får bara den som är känd som hårdhudad fiende till Sovjetunionen.

De som fordrar oppositionsfrihet för de kontrarevolutionära elementen i de socialistiska länderna hänvisar ofta till ”ömsesidigheten”, dvs. till det faktum att det finns kapitalistiska länder där arbetarna har rätt att vara i opposition till det kapitalistiska systemet. Dessa ”ömsesidighetens” anhängare kommer för det första inte att tänka på den omständigheten att arbetarklassen har rätt till opposition inom de kapitalistiska samhället endast där den genom kamp har erövrat denna rätt. De kapitalistiska makthavarna har inte skänkt arbetarna oppositionsrätten av fri vilja utan endast då de varit *tvungna* till det för att undgå svårare följder — och de har tagit den tillbaka när

deras behov så har fordrat och när ett gynnsamt läge erbjudit sig. Varför skulle arbetarklassen, som representerar folkets stora flertal, vara barmhärtigare? Varför skulle de, som försöker vrida historiens hjul bakåt, ha större eller ens så stor rätt till opposition som de framstegsvänliga krafterna? Motsättningen mellan framsteg och reaktion är ovillkorlig och oförsonlig, den kan lösas endast genom kamp, där man inte vänder andra kinden till åt den som har slagit på den ena. Och vad friheten vidkommer återstår sist och slutligen alltid frågan som vi måste svara på: vilken frihet önskar vi, frihet att tjäna framstegets sak eller frihet att tjäna reaktionens sak?

Vi möter denna fråga t.ex. när vi skall ta ställning till den kritik som riktas mot de socialistiska ländernas regeringar och arbetarpartier. När diskussioner om Stalin-kulten och händelserna i Ungern var aktuella ställdes också vi inom den finländska arbetarrörelsen inför den brännande frågan: hur skall socialismens anhängare förhålla sig till de misstag och rättskränkningar som begåtts i de socialistiska länderna? För närvarande råder full klarhet och enighet i den saken bland de socialistiska staternas vänner. Vår inställning till felstegen och överträdelserna kan inte vara annat än negativ eftersom de skadar socialismens sak och tjänar socialismens fiender, ger dem, såsom vi sett, anledning till stort jubel. Missförhållandena måste kritiseras och rätten till kritik får inte begränsas av annat än redan anförda synpunkt, att den inte skadar socialismens sak och hjälper dess fiender. Vi måste avvisa alla försök att använda kritiken mot dessa felsteg som en täckmantel för angrepp mot det socialistiska systemet som sådant. Hur och var denna kritik skall utövas, på vilket sätt den skall föras vidare till vederbörandes kännedom, det är viktiga frågor isynnerhet för dem som lever i de kapitalistiska länderna. Lenin gav på sin tid rådet, att kritikern bör angående formen för sin kritik beakta partiets ställning mitt ibland fiender.

Om kulturen och dess frihet

Arbetarklassen är med i främsta ledet i den kamp som har förts och som fortfarande måste föras för tankens frihet, för vetenskapens och konstens frihet. Det är arbetarnas klasställning som betingar detta, det faktum att arbetarklassen är den mest progressiva kraften i vår tids historia. Under kapitalismen måste arbetarklassen genom kamp röja väg för sina egna socialistiska och kommunistiska ideal, den måste oupphörligt försvara sin egen tankefrihet mot ekonomisk påtryckning, administrativa tvångsåtgärder och en hänsynslös klappjakt. Under denna kamp slår den sönder många av de bojor som i det kapitalistiska samhället fjättrar den andliga kulturens utveckling överhuvud. Men detta förklarar ännu inte varför arbetarklassen, när den kommit till makten, förblir en orubblig försvarare av kulturens frihet. Varför ställer inte också den hinder i vägen för den andliga kulturens utveckling såsom tidigare härskande klasser har gjort? Varför förvandlas den inte i sin tur till den progressiva vetenskapens och konstens fiende, till kulturreaktionens stöttepelare?

Förklaringen ligger däri att arbetarklassen representerar mänsklighetens framtid. Arbetarstaten är historiens sista klasstat. Efter arbetarklassen finns det inte längre någon samhällsklass — underklass — som kunde stiga fram på arenan som härskande klass. Men arbetarklassen — och här är den stora skillnaden mellan den och alla tidigare härskande klasser — vill inte föreviga sitt klassvälde, göra det till något ”tusenårigt rike”, utan förbereder tvärtom att avstå från sitt välde genom att medvetet skapa förutsättningar för övergången till ett nytt och högre samhälle, det kommunistiska samhället. Arbetarklassen har ingenting att frukta av framtiden, den vågar djärvt se framåt. Den har ingen orsak att bromsa den skapande kulturens utveckling eftersom inget vetenskapligt rön kan för den vara för progressivt, ingen konstskapelse för revolutionär.

Denna sanning är så uppenbar att det inte vore mödan värt att vidare orda i saken om det inte i vårt land förekom en mängd frihetsriddare, vilka tar sig friheten att vända opp och ner på allt-

sammans, som stämplar kommunisterna, arbetarklassens förtrupp, som fiender till tankefriheten och förtäljer för allt folket dystra sägner om vetenskapens och konstens klavbindning i de länder som går socialismens väg. Med dessa sägner försöker man framförallt påverka de intellektuella — och gör det tydligen också ifråga om den del som inte bemödar sig att tänka med egen hjärna utan blint tror på borgarpressens utläggningar.

I detta ”frihetskrig” hänvisar man särskilt till de kända fall då ledande instanser i Sovjetunionens kommunistiska parti har ingripit och sagt sin mening om vetenskapens, litteraturens och konstens inriktning. Men det är mycket typiskt att innehållet i de framlagda synpunkterna inte nämnvärt intresserar dessa frihetens riddare, och därvidlag skulle de också hamna på svag is. Nej, de rider bara på det faktum att också kommunistiska partiet säger sitt ord om vetenskapen och konsten. Det lär vara förmyndarskap.

Ritten blir dock inte lång om man gör sig besväret att ta reda på vad det kommunistiska partiet har sagt och vad det inte har sagt om dessa frågor. Det har inte föreskrivit några mönster eller gett recept, och minst av allt har det försökt spärra vägen för vetenskapens och konstens framåtskridande. Det har kritiserat endast de negativa företeelser som bromsar utvecklingen, det efterblivna, symptom som tyder på förkalkning och dekadens. Då det fordrar att författarna och konstnärerna skall tala till folket, att de skall beakta behoven och den konstnärliga smaken hos sovjetfolket som är i färd med att bygga upp ett kommunistiskt samhälle, är inte det ett fullt befogat och demokratiskt krav? När partiet säger sitt kritiska och varnande ord med anledning av vissa företeelser i litteraturen och konsten — tendensen till isolering från folket, en strävan till innehållslös formkult — i vilken förunderlig ”tankefrihets” namn kan man neka partiet denna kritikrätt som hör hela folket till?

Vilken klass eller stat, vilket parti har inte försökt påverka den andliga kulturens utveckling, ställa krav på den, leda den i önskad riktning? Sådana klasser, stater och partier har inte funnits och finns heller inte nu. Frågan gäller fortfarande endast ledningens *inriktning*, kravens *innehåll*, dvs. om de är progressiva eller reaktionära. Detta som är det väsentligaste i saken låtsas frihetens riddare inte veta om och därmed avslöjar de också skenheligheten i sin iver. Deras indignation är i själva verket en indignation över att arbetarklassen avgör sin inställning till kulturfrågorna med egen hjärna och inte med hjärnor lånade från borgarlägret. Frihetsivrnarnas ömma punkt är den att kulturen, den stora maktfaktorn, inte längre är kapitalistklassens privategendom som i den ”gamla goda tiden”, utan effektivt tjänar folkets, socialismens sak. Det är där skon klämmer.

Ropet om den fjättrade anden i Sovjetunionen och de folkdemokratiska länderna är avsedd att avleda uppmärksamheten från det andliga slaveriet i det kapitalistiska samhället. Man skall blunda ifråga om statskyrkan som tjänar de kapitalistiska klassintressena och sträcker sina tentakler till samhällets alla områden, skolan, armén och radion inberäknade, blunda inför dess verkliga förmyndarskap över onda och goda från vaggan till graven! Man skall se bort från den krassa sanningen att den borgerliga världsåskådningen har en absolut monopolställning i universitetens, lärdomsskolornas och folkskolornas undervisningsprogram och att den marxistiska filosofin och samhällsläran är bannlyst och förvisad från all officiell undervisning. Inte skall man låtsas om de mångfaldiga former av förtryck och utpressning som den härskande överklassen, med stöd av sin statliga makt, använder för att ”tämja” såväl vetenskapsmän som författare och konstnärer!

Kapitalismen ger medborgarrättigheter endast åt den tankeriktning som på ett eller annat sätt stöder det kapitalistiska utsugnings-, terror-, och mörkläggningsystemet. Det förändrar inte saken att man inom ramen av den enda saliggörande tankeriktningen tillåter ”fri” debatt om *det sätt* på vilket man bäst kan stöda detta system, om t.ex. statskyrkans präster skall bedriva de rikas

politik genom att tala politik eller genom att använda sig av en taktik som verkar opolitisk, om vilket sätt som är mest effektivt då det gäller att bekämpa kommunisterna, terror eller propaganda, osv. Förekomsten av många partier, filosofiska skolor och ”ismer” — vilket ofta anförts som mest vägande bevis för det kapitalistiska systemets demokrati och den tankefrihet som systemet tillåter — bevisar ingenting annat än att det uttryckligen är fråga om friheten att stöda detta system. Genom olika ”ismer” påverkar man olika människor och en företagsam borgare kan även på det ideologiska planet tillämpa affärsprincipen: om en skylt inte lockar, kanske en annan gör det. Vad gör det fastän man har olika meningar om småsaker bara man drar åt samma håll när det gäller det allra viktigaste: att rädda utsugarsystemet! Men en verkligt avvikande, progressiv tankeriktning, ett trefaldigt ve över den! Då man sedan kallar detta för ”tankens frihet” tyder det på betänklig brist på humor.

Ett synnerligen belysande exempel på ”tankens frihet” hos socialismens fiender är den bokflod av antisovjetisk smutslitteratur som publicerats i vårt land. När man fäster vederbörande herrars uppmärksamhet på svinaktigheten och faran i detta slags ”andliga odling” hänvisar de cyniskt till den tryckfrihet som råder i vårt land. Spridningen av samma smutspropaganda i dagstidningarna kallas ”fri nyhetstjänst” — ju smutsigare dess friare! Här är det fråga om det slags frihet om vilken Lenin har sagt: ”Tryckfrihet överallt i världen där det finns kapitalister, är frihet att *köpa* tidningar, *köpa* författare, *muta*, *köpa* och *fabricera* 'allmän opinion' *till förmån för borgarklassen*”.

På konstens vidsträckta fält, där uttrycksformerna är många och varierande har inte den härskande klassen alltid möjlighet att tillämpa sin klasslinje lika hänsynslöst som t.ex. ifråga om samhällskunskap och filosofi. Men den försöker efter bästa förmåga inrikta också litteraturen och konsten att tjäna sina egna klassyften.

Estetikerna i överklassens tjänst rynkar på sina förfinade näsor inför den s.k. tendenslitteraturen. Endast den s.k. konstlitteraturen finner nåd hos dem. Och gränsdragningen mellan tendens- och konstlitteratur är den lättaste sak i världen: en skönlitteratur i arbetarvänlig eller socialistisk anda är tendenslitteratur, en litteratur som faller borgarklassen i smaken är konstlitteratur. Ett utmärkt exempel på denna logik har professor Rafael Koskimies gett i ett uttalande där han betyder att Maiju Lassila (Ilmari Rantamala) var ett författargeni så länge han hörde till suomettarianernas parti men förlorade fullständigt sin konstnärliga begåvning och förvandlades blott och bart till en ”röd agitator” den stund han övergick till arbetarnas läger.

Med lika stor rätt kunde vi hävda att saken förhåller sig precis tvärtom, att all socialistisk litteratur är konstlitteratur och all borgerlig litteratur, tendenslitteratur. Men eftersom vi inte vill löna ont med ont och inte tänker fastna på den krok som de borgerliga estetikerna har lagt ut, håller vi oss i frågan om litteraturens tendens och brist på tendens — liksom i allt annat — på verklighetens grund. Och denna verklighet visar att det inte finns någon tendensfri litteratur.

Finlands litteraturhistoria under vår självständighetstid är den borgerliga tendenslitteraturens historia. Jag talar inte här om den egentliga krigslitteraturen på temat ”frihetskrig”-, ”fortsättningskrig” o.dyl. eller om de skribenter som totat ihop denna litteratur, jag talar om konstnärerna. Många namnkunniga finska författare har i sina romaner skrivit om vårt inbördeskrig, om de röda och de vita. Och det är naturligt att denna stora händelse i Finlands historia har återspeglats i litteraturen. Men hur vill man förklara att rödgardisten i denna litteratur nästan utan undantag är en negativ gestalt, i bästa fall en beklagansvärd, okunnig och vilseledd stackars människa? Vad kan hindra en författare att göra rättvisa åt den sanning som Ilmari Rantamala uttryckte såhär: ”det röda gardet hör till historiens namn, till världens och folkens stora namn” och att ”i rödgardisternas pulsar slog arbetarklassens friskaste och starkaste blod”?

Vad kan hindra en *finsk* författare att i Finlands röda garde se ett av vårt folks mest storartade skapelser som vi har skäl att känna oss stolta över? Ingenting annat än beroendet av den härskande överklassen, dess gunst och dess ideal, en medveten eller omedveten strävan att tillfredsställa dess behov och dess smak. En sådan litteratur bär det *kapitalistiska slaveriets stämpel*, hur fri den skrivande individen än anser sig vara.

Vi kan föreställa oss vilket hiskeligt rabalder det hade blivit om t.ex. Sillanpää i ”Silja” och ”Det fromma eländet” hade framställt rödgardisten som en positiv gestalt och inte som en ynkelig stackare. Sillanpää skulle säkert ha fått heta ”det finska folkets fiende”, Nobel-priset hade uteblivit och Rafael Koskimies hade i Uusi Suomis spalter meddelat att den där Sillanpää inte alls är någon författare.

Ett liknande ståhej blir aktuellt varje gång någon författare vågar kritisera de finländska makthavarnas enfaldiga, hitlerska krigspolitik eller skriva sanningen om förhållanden i Sovjetunionen.

Det som här sagts är inte avsett att vara någon klagovisa. Avsikten har varit att med konkreta exempel från eget land påvisa hur hållbart det Kommunistiska manifestets konstaterande är, att varje tids härskande idéer har varit den härskande klassens idéer, och att talet om kulturens frihet i det kapitalistiska samhället är fåfängt tal. Kulturens ”frihet” under kapitalismen innebär obegränsad frihet för konservativa och reaktionära tendenser men skarp begränsning av just den kultur som behöver skaparfrihet — munkorg på det som kunde tjäna det samhälleliga framåtskridandet. Den som inte vill råka i onåd har full ”frihet” att stöda det kapitalistiska roffarväldet.

I klassamhället råder klasskamp, kamp mellan de progressiva och de reaktionära krafterna, mellan fredens och krigets krafter. Varje vetenskapsman, varje författare och konstnär dras med i denna strid på samma sätt som varje annan medborgare och måste ta ställning för den ena eller den andra sidan, om han vill det eller inte.

För att kulturen skall kunna bli verkligt fri måste de ekonomiska, statliga och andliga bojor som binder den avlägsnas, det herravälde som kapitalismen representerar brytas. Arbetarklassen är den makt som skall utföra detta värv. De som uppriktigt vill kulturens frihet måste ta parti för den revolutionära arbetarklassen, som kämpar för socialism, fred och demokrati, ty arbetarklassens seger öppnar portarna för en fri utveckling och en tidigare oanad blomstring av den andliga kulturen.

IX. Moralen

Vad är det?

Vad är gott och vad är ont? Det är det fråga om när vi talar om moral. Moralen är den form av medvetande som skiljer det goda från det onda, det sedliga från det osedliga, det rätta från det orätta. Moral är alltså inte detsamma som sedlighet, trots att man ofta använder ordet i den bemärkelsen. Moralen kan vara god eller dålig, hög eller låg. Begreppet moral innebär inte någon värdesättning utan är endast den utgångspunkt från vilken värdesättningen sker. I denna ”opartiska” betydelse kommer vi att använda ordet moral, moralisk osv.

Läran, eller vetenskapen, som behandlar det godas och det ondas problem, moralbegreppens uppkomst och utveckling och som försöker uppställa beteendemönster och -normer, kallar vi *morallära* eller *etik*. Det är en smaksak vilken benämning man använder, skillnaden är bara att

den förstnämnda härleder sig från ett latinskt, den senare från ett grekiskt ord. Moralläran eller etiken kallas också ”sedlighetslära”, och även det går för sig om man beaktar att kännedom om sedligheten samtidigt innebär kännedom om dess motsats. ”Om inte djävulen fanns behövdes inga präster”.

Alla moraluppfattningar kan givetvis inte vara annat än *människors* uppfattningar om gott och ont. Förekomsten av gudar och spöken vet vi ingenting om, och vad djuren beträffar är de lika ’omoraliska, eller skall vi säga ’moralfria’ — utan begrepp om gott och ont — som Adam och Eva före syndafallet. Hundarna och aporna har inte smakat på frukten från trädet på gott och ont och kan följaktligen inte bete sig osedligt, trots att människan kan tycka så ibland.

Men inte ens människans moraliska medvetande väller fram ur djupet av hennes egen individuella själ utan utformar sig på basen av det mänskliga umgänget. En person som levt hela sitt liv utanför det mänskliga samfundet skulle säkert vara lika ’moralfri’ som ett skogens djur. Endast i mänskligt samvaro och i ömsesidigt handlande kan sådana begrepp uppstå som hederlighet och ohederlighet, sedlighet och osedlighet, anspråkslöshet och fräckhet, hövlighet och ohövlighet. Utanför det mänskliga samfundet vore sådana begrepp utan betydelse. De tio buden och alla moralregler från alla tider är i det väsentliga regler för mänsklig samlevnad.

Och härmed har vi kommit fram till den marxistiska definitionen, enligt vilken *moralen är en form av människornas samhälleliga medvetande*. Moralens säregenskap, som skiljer den från andra former av samhälleligt medvetande, är att den gör skillnad mellan gott och ont, ser på saker från en moralisk synvinkel.

I detta sammanhang vill vi än en gång framhålla att *samhälleligt medvetande* inte betyder att vi skulle anse samhället vara ett medvetet ting, trots att vissa professorer har velat tolka saken så. Det kan inte finnas något slags medvetande, varken individuellt eller samhälleligt, utanför en levande varelses hjärna, i detta fall utanför den mänskliga hjärnan. Samhälleligt medvetande, moralen inberäknad, är beroende av människan, det är en återspeglning av samhällets liv i individernas hjärnor.

Kan en morallära vara vetenskaplig?

Vi vill naturligtvis ha en morallära som håller i alla livets stormar. En morallära som skall tillfredsställa en nutidsmänniska måste grunda sig på vetenskapliga fakta. Men finns det en vetenskaplig etik och är en sådan ens möjlig? Är inte moralen mera trossak och bedömnings sak än en vetenskaplig angelägenhet?

Då vi hävdar att den marxistiska moraluppfattningen är vetenskaplig menar vi givetvis inte att varje mening vi hyser om gott och ont, att varje omdöme som vi fäller måste godtas som vetenskaplig sanning. Omdömen är omdömen. Men vi erkänner en morallära som vetenskaplig om dess grundargument överensstämmer med verkligheten, om dess klarläggning av moralens väsen, moralens uppkomst och utveckling motsvarar den historiska sanningen och om läran dessutom kan ge vetenskapligt grundade och objektivt hållbara etiska normer och regler för vårt beteende.

Det kan inte vara tal om en vetenskaplig etik där man förklarar att moralen har ett övernaturligt ursprung, att den är en hemlighetsfull ’guds röst’ som säger vad du skall och vad du inte skall göra. Sådant är mystik och följaktligen fjärran från all vetenskap. Inte bara olika religioner utan också många filosofer har framlagt moraluppfattningar grundade på mystik. Den mest kända är Immanuel Kant som talade om det ’kategoriska imperativet’, eller den absoluta, eviga och oföränderliga regeln för handlandet — utan att dock kunna förklara regelns ursprung. Kants

kategoriska sederegel fick inte ha något att göra med människornas praktiska syftemål, den skulle lydas oberoende av om det befordrade någonting, oberoende av om lydnaden medförde fördel eller tillfredsställelse för någon. Dygden skulle utövas för sin egen skull, enbart av plikt känsla, och var t.o.m. ur sedlig synpunkt värdelös om den medförde tillfredsställelse hos sin utövare.

En sådan morallära är, som vi ser, inte av denna världen. En vetenskaplig morallära, som motsvarar verkligheten och tål kritik, får vi förgäves söka hos de idealistiska filosoferna och agnostikerna. Finner vi den då hos materialisterna?

Den stora grekiska filosofen Epikuros, som levde ca trehundra år före vår tideräknings början, insåg att moralen är förbunden med människornas livsbehov och deras strävanden. Han förklarade att dygden är ett tomt begrepp om den inte tjänar människan, om den inte hjälper henne att uppnå ett lyckligt liv, njutning. Med njutning avsåg inte Epikuros krass sinnlig njutning, utan framförallt kroppslig hälsa och ett, sinneslugn, befriat från fruktan. — Vi kan givetvis inte fordra att de gamla grekiska filosofernas svar på frågor om moral skall vara fullt vetenskapliga. Men vi har skäl att vara tacksamma mot Epikuros för hans geniala insikt som ledde moraluppfattningen in på rätt spår.

Spinoza, som levde på 1600-talet, en av alla tiders största tänkare, klädde visserligen sin materialistiska filosofi i en ”gudaläras” yttre skal men om moralen sade han att den inte var kommen av Gud utan av människan. Gud behöver inte moral, det är bara människan som behöver den. Moralens baserar sig på människans nyttsynpunkter eller ”själviskhet”, som Spinoza uttryckte det. ”Med godhet menar jag det som vi säkert vet vara oss till nytta, med ont det som hindrar oss att uppnå det som är gott”.

Den stora progressiva betydelsen av Spinozas nyttomoral ligger däri att den gav ett förkrossande slag åt de religiösa och idealistiska föreställningar, enligt vilka moralen grundar sig på ”guds bud” eller utgår från andra hemlighetsfulla källor. Spinoza överförde moralen från vidskepelsens och mystikens värld till människornas värld.

Spinozas morallära var i alla fall långt ifrån vetenskaplig. Enligt den kunde man inte t.ex. förklara varför moraluppfattningarna varierar hos olika människor och varför de ibland är fullständigt motsatta. Varken 1800-talets franska materialister eller Feuerbach, den sista stora förmarxistiska materialisten, kunde ge mera uttömmande svar på dessa frågor än Spinoza. Att moralen grundar sig på människornas ”timliga” intressen, deras materiella och andliga strävanden, det var de alla ense om. ”Det goda är ingenting annat än det som motsvarar alla människors själviskhet”, förklarade Feuerbach. Men på den primära frågan vad det är som hindrar ett förverkligande av det goda ”som motsvarar alla människors själviskhet”, kunde han inte ge tillfredsställande svar. Feuerbachs morallära förblev, såsom Engels säger, en från klassamhällets verklighet isolerad utgjutelse om en kärlek och försoning som förenar alla, och därför var den också dömd att förbli ofruktbar. ”Det går med den feuerbachska moralteorin som med alla dess föregångare. Den är tillskuren för alla tider, alla folk, alla tillstånd, och just därför kan den aldrig och ingenstädes tillämpas. I förhållande till den verkliga världen förblir den lika vanmäktig som Kants kategoriska imperativ”. (Engels.)

En objektiv och kritiskt hållbar vetenskaplig morallära kan uppstå endast på det villkoret att moralen uppfattas som en samhällelig och historisk företeelse, en moral för människor som lever och verkar i samhället, och inte som en etik för en fantiserad abstrakt människa. Det gör marxismen.

Moralens grundval

Enligt marxismen hör moralen till samhällets andliga överbyggnad, som baserar sig på det materiella livets grundval och utvecklas, förändras genom förhållandenas påverkan. ”Medvetet eller omedvetet hämtar människorna sina moraliska uppfattningar i sista hand från de praktiska förhållanden som bestämmer deras klassläge, från de ekonomiska förhållanden under vilka de producerar och utbyter sina produkter.” (Engels.) Människornas livsvillkor varierar betydligt mellan olika folk, olika samhällskretsar och under olika tider, det förklarar också uppkomsten av de många mot varandra stridande moraluppfattningarna.

Då vi säger att moralen grundar sig på materiella omständigheter kan påståendet förefalla främmande för en osjälvisk människa. För att trösta henne må det sägas att vi ingalunda menar att varje individs moraliska beteende är en direkt följd av hennes egna själviska syften. En sådan tolkning skulle innebära att vi förnekade såväl vår egen arbetarklass' historia som de förtryckta folkens frihetskamp, vilka ger oräkneliga exempel på osjälvisk offervilja och vittnar om någonting helt annat än egennyttiga strävanden. Men denna kamp har alltid förts i avsikt att tjäna det arbetande folket och trygga dess rättigheter. Följaktligen har den höga moral som därvid ådagalagts i sista hand grundat sig på de materiella livsvillkoren. Om denna sanning förefaller någon som alltför ”prosaisk” kan det vara nyttigt för honom att erinra sig det faktum, att inte ett enda religionskrig i denna världen har förts enbart för religionens sak. Historien bevisar att de ekonomiska och politiska faktorerna också därvidlag har varit de avgörande.

Men även i våra dagar finns det s.k. filosofer vilka gör gällande att moraluppfattningarna inte har någonting gemensamt med det materiella. Däremot tvistar de på fullt allvar om moralen härleder sig från förståndet eller från känslan — som vore det självklart att valet gäller det ena eller det andra. I sin bok ”Etiken och politiken” tar Bertrand Russel parti för dem som förfäktar en känslgrundad moral.

Ytligheten i denna tvist är slående. Antingen-eller synpunkten tål inte någon som helst kritisk prövning. Genom att granska sitt eget beteende kan vem som helst fastslå att olika element av vårt medvetande bidrar till utformningen av vår moraluppfattning. Den omständigheten att jag *känner* någonting vara moraliskt riktigt hindrar mig inte från att också *förstå* det som riktigt, eller tvärtom. Men om vi från denna utgångspunkt skulle utveckla teorin att moralen grundar sig på *både* förståndet *och* känslan, skulle vi fastna i den borgerliga klassfilosofins utgillrade fälla och tillsammans med den begå ett oförlåtligt felsteg.

Men det måste ju finnas en förnuftig förklaring till dessa värda herrars förehavanden, en orsak till den lidelsefulla tvisten om en bagatell. Russel är utan tvivel en intelligent man som utan större svårigheter borde kunna inse den i ögonen fallande sanningen, att moralen inte *grundar sig på* förståndet eller känslan, att grunden inte står att finna i människans medvetande, i människan själv, utan i de förhållanden under vilka hon lever och handlar. Men allt tyder på att kapitalistklassens ideologiska representanter inte tillåtes se vissa fakta, trots att förståndet skulle medge det. Det oförståeliga är härvidlag mycket förståeligt, ty om man engång erkände att människans moraluppfattningar grundar sig på materiella fördelar, då skulle man därmed ha sagt att detta gäller också för *kapitalistens* moraluppfattningar. Det vore utan tvivel sant, men det får man inte säga eftersom det vore ofördelaktigt. Den kapitalistiska husbonden skulle säkert tilltalas av en teori enligt vilken *arbetarklassens* och dess företrädares moraluppfattning grundar sig på själviska intresseanspråk, medan kapitalisternas moral grundar sig enbart på de ädla känslor som rör sig i deras nobla själar. Borgarklassens vanliga dödliga propagandamakare lägger ju också ut saken på det sättet, men det skulle stöta på vissa svårigheter att enligt dessa linjer utarbeta en teori som ger sig ut för att vara vetenskaplig. Då man däremot förklarar att ”moralen grundar sig

på känslan” så har man åtminstone svängum tillräckligt: arbetarnas moral grundar sig på arbetarnas ondska, kapitalisternas moral på deras ädelhet. Och huvudsaken är att uppmärksamheten dras bort från sanningen att borgarens moral ligger i hans plånbok.

Moraluppfattningarnas föränderlighet

Marxismens grundläggare kunde med hänvisning till historiens bevis deklarerera:

”Vi tillbakavisar varje försök att påtvinga oss någon moraldogmatik som en evig, slutgiltig morallag ... Vi hävdar tvärtom att all hittillsvarande moralteori i sista hand är produkten av de rådande ekonomiska och samhällsliga förhållandena.” (Anti-Dühring.)

Engels har bevisat sina argument på ett grundligt och vederhäftigt sätt i ”Familjens, privategendomens och statens ursprung”. I detta innehållsrika och förövrigt populärt skrivna verk, som skildrar samhällsformernas utvecklingshistoria, berör Engels också de olika formerna för äktenskaplig samlevnad och de varierande moraluppfattningarna under denna utveckling.

Engels fastslog att vetenskapen har gett giltiga bevis för antagandet att engifte inte var den ursprungliga formen för människans könsliv utan att människorna tidigare levat i s.k. promiskuitet, dvs. i obegränsat och oreglerat könsliv, utan hänsyn till släktskapsförhållanden. Sådana levnadsvanor väckte inte då sedlig förtrytelse hos någon. Först efter tusentals år har saken gjorts till en moralfråga. Även bland vetenskapsmännen har det förekommit moralister som i dessa våra förfäders och -mödrars livsformer har velat se sedelöshet, skörlevnad, prostitution, blodskam och andra laster. Dessa efter- kloka herrar har tillämpat moderna begrepp på förhållanden som varit rådande för många tusen år tillbaka i tiden, eller som Engels säger, ”betraktat primitiva förhållanden genom bordellbrillor”.

Vi nutidens människor i vår del av världen anser att engifte är den enda godtagbara och sedliga formen för äktenskapligt samliv. Men Engels bevisar att *uppkomsten* av engifte inte på något sätt var förknippad med den dåtida moraluppfattningen. Engiftet uppstod som en följd av praktiska *intressesynpunkter* och var direkt förbunden med *privategendomens uppkomst*. Det blev förhärskande vid en tidpunkt då det primitiva samfundet som var grundat på kollektiv äganderätt vek undan för en ny samhällsform, grundad på den privata äganderätten. En man som blivit ägare till rikedomar ville förvissa sig om att hans arvtagare var hans egen avkomma. Engifte kom inte till som någon frivillig överenskommelse mellan man och kvinna utan baserade sig på mannens herravälde över kvinnan. Mannen blev verkligen ”kvinnans huvud”. Engels jämför det på privatäganderätten grundade äktenskapet med klassamhället: mannen är borgarklassen, hustrun proletariatet.

Ordningföljden har således varit den att engiftet har uppstått först, därefter har föreställningarna om dess sedlighet tillkommit. Det praktiska livet, som bygger på intressesynpunkter, har också härvidlag gått före morallärorna.

Engels förnekar inte att ett äktenskap t.ex. mellan en borgarpojke och en borgarflicka också delvis kan vara grundat på kärlek, men i allmänhet har han inte mycket gott att säga om sedligheten i ett engifte som baserar sig på intressesynpunkter och affärsmässiga beräkningar. Däremot tror han inte att engiftet kommer att försvinna när privatäganderätten försvinner, utan att det först då får en sann innebörd. I ett samhälle där mannen och kvinnan är fullkomligt likaberättigade, där kvinnan inte är ekonomiskt beroende av mannen och där följaktligen ekonomiska synpunkter inte inverkar på valet av maka eller make, försvinner de kälkborgerliga affärsspekulationerna ur äktenskapet. Då kan äktenskapet basera sig på kärlek. Och endast ett sådant äktenskap är enligt Engels sedligt.

Men han förblir, också i denna fråga, trogen sin historiska uppfattning. Han predikar inte ”evig” moral åt kommande släkten. Han säger att framtidens män och kvinnor som växer upp i nya förhållanden kommer att skapa sitt eget beteendemönster, sin egen moral, utan hänsyn till de regler som vi eventuellt skulle vilja påtruga dem.

”De tio buden” som tidsspegel

Mose tio budord bekräftar sanningen att sedereglerna ursprungligen har dikterats av det praktiska livets behov och att ”morallärorna i sista hand är produkter av de rådande ekonomiska och samhällseliga förhållandena”. Av budordens text framgår att de har tillkommit bland ett folk vars huvudnäring varit boskapskötsel och vid en tidpunkt då privatäganderätten hade blivit förhärskande. Tre av dess bud — i vilka man förbjuder stöld, lusten till nästans hus, hans hustru, tjänare, boskap och allt det som honom tillhör — innebär ett helgande och ett skydd av privatäganderätten, de var således förestavade av de dåtida boskapsägarnas intressen.

Det är karakteristiskt att Katekesen uttryckligen förbjuder lusten till nästans *hustru*. Och det går ju väl ihop med det förhållandet att mannen är herre och mästare inte bara i fråga om boskapen, drängarna och pigorna — hustrun är också hans privategendom.

I sin bok, *Anti-Dühring*, påvisar Engels att förbudet mot *stöld* inte är evigt. I det primitiva samhället, där allting var gemensamt, hade ingen kunnat komma på tanken att utfärda ett sådant förbud. Det har kunnat uppstå och bli begripligt först i ett samhälle där lösegendomen är privatägd. Förbudets skenbara oföränderlighet, dess ”evighet” beror enbart på dess förhållandevis långa livslängd, på det faktum att privatäganderätten har bibehållits under en rad samhällsformer. Det kommer dock en tid då detta bud inte längre har verklighetsunderlag. Engels säger:

”I ett samhälle där motivet till stöld är avlägsnat, där stöld i längden kan begås på sin höjd av sinnessjuka, hur skulle man inte där skratta ut en moralpredikant som högtidligt ville proklamera den eviga sanningen: Du skall icke stjäla!”

I de socialistiska länderna har man ännu inte kommit därhän — och detta gäller också Sovjetunionen att

medborgarens privategendom inte behöver skyddas. Men en avgörande förändring har skett såtillvida att man där anser stöld och skadegörelse av gemensam socialistisk egendom som det grövsta egendomsbrottet. Samhällets egendom står under lagens speciella hägn.

I de kapitalistiska länderna ser det ut att vara tvärtom. Privategendomen är helig men av ”folkets gemensamma” medel, som frampressats genom statlig och kommunal beskattning, får man hamstra miljardvis — om det blott sker inom s.k. lagliga former.

Hela det kapitalistiska systemet är i själva verket legaliserad stöld eftersom de värden, vilka skapats genom folkets arbete och vilka med all rätt borde tillhöra det, annekteras av utsugarna och blir deras privategendom. Det kapitalistiska stadiet har i alla fall varit nödvändigt och som sådant ett berättigat skede i mänsklighetens utveckling. Marxismen medger att även slavvägarsystemet på sin tid spelade en progressiv roll emedan det främjade produktionskrafternas och kulturens utveckling. Nu har mänskligheten dock kommit så långt i sin utveckling att frågan om avskaffandet av all exploatering står på dagordningen. Erfarenheterna i de socialistiska länderna har bevisat att folken klarar sig utomordentligt väl utan kapitalister. Dessa erfarenheter kastar ett bjärt ljus över det parasitmässiga och onaturliga i det kapitalistiska systemet. Försvarena av detta system, befinner sig nu i samma belägenhet som en person som försökte bevisa att människan måste ha ohyra på kroppen för att hålla sig frisk.

”Du skall icke stjäla” är ett nödvändigt bud för dem som lever i ett kapitalistiskt samhälle. För att

budet emellertid skall nå rätt adressat borde det i första hand riktas till de kapitalistiska exploatörerna och parasiterna.

Vi ser att förbudet mot stöld, liksom alla andra Mose bud, endast är produkter av sin egen tids ekonomiska och samhälleliga förhållanden och att de inte gäller som moralregler för evig tid. När kapitalistklassen trots allt, med tillhjälp av andliga och mindre andliga sakförare, vill föreviga dem är också detta förståeligt — deras klassintressen fordrar att privatäganderätten hålles i helgd.

Klassmoral och allmänmänsklig moral

Den allmänmänskliga moral som motsvarar ”alla människors själviskhet” om vilken så många välmenade och älskvärda människor har drömt kommer säkert att förverkligas en gång — men inte medan mänskligheten är uppdelad i klasser, där den ena klassen utsuger den andra. ”En över klassmotsatserna och deras kvarlevor stående, sant mänsklig moral kommer att bli möjlig först på ett samhällsstadium som inte bara övervunnit klassmotsatserna utan även glömt dem i praktisk tillämpning”. (Engels.)

Så länge vi lever i ett klassamhälle är all moral till övervägande del klassmoral. I det kapitalistiska samhället där arbetarklassens och kapitalistklassens intressen står mot varandra, drabbar också klassernas moraluppfattningar samman. Den borgerliga moralen är hänsynslös klassmoral, utsugarnas och förtryckarnas moral. Enligt den är allt det gott och rätt som ger de rika möjligheter att ytterligare berika sig, ont och orätt allt det som strider mot deras klassfördelar. Arbetarklassens moral motsvarar däremot deras intressen vilka lever av sitt arbete, det stora folkflertalets intressen. Men också dess klasskaraktär är obestridlig.

Då vi påvisar och med eftertryck understryker moralens klasskaraktär betyder det inte att vi skulle vägra erkänna och godta sådana moralregler och normer för vårt beteende som inte är garanterat proletära eller av marxistiskt ursprung. Tvärtom, det är just marxismen som lär oss att sätta värde på folkens progressiva arv på alla livets områden. Det gäller givetvis också de moraliska värdena, framförallt de regler för samlevnad och uppförande som folken under århundraden och årtusenden har skapat och som är grundade på otaliga generationers samlade livserfarenhet. Genom att kritiskt sovra dessa normer för samlevnaden och genom att gallra bort mystikens bråte och de avlagringar som de härskandes klassegoism har lämnat efter sig, kan vi i detta moralarv finna mycket som också ur arbetarnas synpunkt är värdefullt. Sådana moralbegrepp som ärlighet, anspråkslöshet, trohet osv. har inte i och för sig någon klassinnebörd och ofta — men inte på långt när alltid — kan företrädarna för de olika morallärorna ha samma åsikt om dessa begrepps mening.

Också i ett klassamhälle kan det finnas ett och annat som är förenligt med alla människors bästa. Genom att anstränga tanken en smula kan vi hitta på en hel del saker om vilkas nyttighet eller skadlighet man kan vara av samma mening över klass- och partigränserna. Kampen mot lungsot, kräfta och polio är en god sak som alla kan omfatta, att tala om klassyften och klassmoral i detta sammanhang vore dåraktigt.

Men exempel av detta slag rubbar inte sanningen att moralen till sin övervägande del är klassmoral. Dessa verkligt allmännyttiga ting vilka motsvarar allas väl i samhället upptar dock ett mycket litet område om man jämför det med den stridsarena där de stora frågorna avgörs. Där går klassintressena och med dem moralbegreppen ohjälpligt isär.

Den borgerliga moralens skenhelighet

Arbetarklassens representanter deklarerar klart och öppet sin morals klasskaraktär. ”Vår moral

härleder sig från den proletära klasskampens intressen” sade Lenin i ett tal vid det Kommunistiska ungdomsförbundets kongress 1920.

Borgarklassen härleder sin moral från sina egna klassintressen men dess företrädare har inte mod att erkänna denna uppenbara sanning. De medger mycket villigt att kommunisterna representerar klassmoral men hävdar att deras egen moral står över alla klass- och partisynpunkter. Det finns ingen som så energiskt talar mot alla slags gruppintressen som försvararna av penningmatadorernas fördelar. Av deras tal att döma kunde man dra den slutsatsen att den finländska kapitalisten har avstått från alla försök att tillvälla sig rikedomar, att hans enda drivfjäder är blott ädel strävan att ”höja näringslivet”. De gör ingenting annat än ”skyddar människornas rätt till arbete” — då de drar strejkbrytare till arbetsplatserna. Att kväva arbetarklassens masskamp med våld lär inte ha det minsta att göra med kapitalistklassens själviska syften, det är bara faderlig omsorg för ”lag och ordning”. Borgararméns väpnade anfall mot det egna landets arbetare var blott ”frihetskrig” och masslakten av folkets män när man gav sig ut på världserövringsäventyr var ”kamp för hem, tro och fosterland”.

Den borgerliga moralens skenhelighet framträder också i dess inställning till sådana allmänt accepterade egenskaper som ärlighet, trohet, anspråkslöshet, mod osv. I det borgerliga lägret värdesätter man dessa egenskaper endast i den mån de tjänar de egna klasssyftena. I annat fall är inte ärlighet ärlighet, trohet trohet, hjältemod hjältemod. Samlingspartiets språkrör Uusi Suomi publicerar med jämna mellanrum några gånger om året samma historia som skall ”avslöja” kommunisternas brist på moral. När kommunister under FKP:s illegala tid råkade i ochranans klor och vägrade att ange sina kamrater och till partiets förföljare lämna uppgifter som skulle ha skadat arbetarnas organisationer, är detta i borgarögon ”öarlighet”. Enligt Uusi Suomis moraluppfattning skulle ärligheten ha krävt att de anhållna kommunisterna hade erbjudit sig att bli ochranans ”kalvar”, ta order av ochranachefen, samlingspartikaxen Esko Rieki och förråda sin egen klass och sitt eget parti.

Varje stad i vårt land har ett torg eller en park med ett eller flera monument till minnet av 1918 — och nya växer fram som svampar efter regn. Det finns Mannerheim-statyer, jägarstatyer, tyska ”befriare”-statyer — statyer av alla de slag. Och alla har de rests för klasskrigets vita. Detta ger en mycket åskådlig bild av den utpräglade borgerliga klassmoral som härskar i det borgerliga samhället. Enligt den borgerliga moraluppfattningen har endast de visat hjältemod i detta land som har kämpat för borgarnas klasssyften.

I samband med de ungerska händelserna slog borgarnas skenmoral ut i full blom och visade sin rätta klassfärg i alla dess skiftningar. Samma inhemska och utländska kretsar, som uttryckte sin moraliska indignation över kontrarevolutionens snöpliga slut och de straffåtgärder som vidtogs mot de fascistiska förbrytarna, var saliga av lycka när de fascistiska mördarna kastade arbetarledare ut genom fönstren eller hängde dem med huvudet neråt längs gatorna. De hade inte tidigare upprörts av harm och indignation mot dödsdomar när dessa hade riktats mot representanter för arbetarna eller de förtryckta ländernas försvarare, krigets och fascismens motståndare. Ledarna för vårt lands högerborgare och tannerianer har alltid visat sympati för verkställarna av massmord på de koloniala folkens frihetskämpar, för de imperialistiska terroristerna. Inte en av dessa herrar visade minsta tecken till moralisk indignation när — under vårt senaste krig — Martta Koskinen, Urho Kaipiainen, Jorma Johteinen, Väinö Ketonen och ett tiotal andra motståndare till kriget avrättades. De var allt annat än ”principiella motståndare till dödsstraffet” när den vita terrorn rasade 1918.

I sin bok ”Etik och politik”, där Bertrand Russell bl.a. analyserar orsakerna till den engelska borgarklassens hat mot kommunisterna, kommer författaren ganska nära ett öppet erkännande av

den borgerliga klassmoralens skenhelighet. Den engelska borgarklassen säger sig hata kommunisterna därför att dessa är motståndare till religionen. Men den hatar också kinesiska kommunister trots att dessa enligt Russell är fullkomligt oskyldiga till religionens avskaffande i Kina. Avskaffandet av religionen är alltså inte det verkliga motivet till engelsmännens hat mot de kinesiska kommunisterna, den verkliga orsaken är den att de kinesiska kommunisterna utvisade Tjiangkai-shek, den engelska borgarklassens bundsförvant. Den engelska borgarklassen säger sig hata kommunisterna därför att dessa ”inte tror på demokratin”. Men hängivenheten för demokratin kan inte vara hatets verkliga orsak eftersom Englands borgarklass älskar fascisterna Franco. Russell förtäljer också den sanningen att västmakternas ledare, när de allierade sig med Hitler i München 1938, bevisade för världen att de inte hade några som helst moraliska principer.

Vilken är den högsta moralen?

Det finns spetsfundiga män som anser att allt resonering om moralfrågor är bara skrymteri och narrspel. De menar att den enas moraluppfattning är lika god som den andras och att det är helt omöjligt att finna en objektiv värderingsgrund som skulle berättiga någon att avgöra om en moraluppfattning är bättre än en annan. Frågan är, påstår de, fullkomligt utlämnad åt godtyckliga tolkningar där var och en ser på saken enbart ur sin egen, sin familjs, sitt bunkalags intressesynpunkt varför slutresultatet blir: ”min moral är bra, din är oduglig”.

En sådan cynisk ”moralfåra” kan man predika om man använder mänsklighetens historia som spottkopp och viftar med kalla handen åt dess lärdomar. En objektiv och hållbar värderingsgrund enligt vilken man kan skilja mellan en högre och en lägre moral står dock att finna om moralläran baserar sig på kännedom och erkännande av den historiska lagbundenheten. I samhällslivet pågår en oavslutad kamp mellan gammalt och nytt, mellan reaktion och framsteg. Och det är också historien som är den högsta domaren över vårt beteende, som avgör frågan om de olika moraluppfattningarnas överlägsenhet och underlägsenhet, och historien avgör frågan till förmån för framsteget — inte utan tillfälliga baksteg men i sista hand alltid och ovillkorligt. Efter liknande iakttagelser och efter att ha konstaterat motsättningarna mellan de olika klassernas moraluppfattningar svarade Engels på frågan, vilken är den sanna moralen:

”I betydelsen av absolut slutgiltighet ingen av dem, men säkert skall den moral visa sig vara i besittning av de mest framtidsdugliga elementen som mitt i det bestående representerar omvälvningen av det bestående och därmed det kommande — med andra ord den proletära.”

För att på ett allmängiltigt sätt kunna skilja en god morallära från en dålig måste vi se på frågan ur historisk synvinkel, ur synvinkeln av den strid som pågår mellan framstegets och reaktionens krafter. God och riktig är den som tjänar utvecklingen, dålig och oriktig den som tjänar reaktionen. Denna omständighet avgör frågan om moralens överlägsenhet till förmån för arbetarklassens socialistiska moral. ”Moralen tjänar det mänskliga samfundets höjande och befriande från arbetets exploatering ... Moral är det som hjälper att förintade det gamla utsugarsamhället och förena alla arbetande kring proletariatet som skapar det nya kommunistiska samhället.” (Lenin.)

Inte heller Lenin försökte, som vi ser, utfärda ”eviga sanningar” om moralen, hans definition omfattar ”endast” tiden för det kapitalistiska utsugarsamhällets förintande och till det klasslösa kommunistiska samhällets upprättande. Hur moralen definieras efter det behöver åtminstone inte vi som lever i det kapitalistiska samhället sörja över. Vi kan emellertid vara övertygade om att den också då kommer att härleda sig från människornas materiella betingelser.

”Det goda är det som motsvarar alla människors bästa” är en intressant moraldefinition, men i

den nuvarande verklighetens värld är den oanvändbar. Vi kan nämligen inte handla så att det skulle ”motsvara alla människors bästa” hur gärna vi än ville det. Om vi t.ex tar ställning mot krig och nationellt förtryck kommer vi mycket snart att upptäcka att det inte alls är ”bäst för alla”. Det finns kretsar i världen som för att berika sig behöver krig och nationellt förtryck.

Arbetarklassen som kämpar mot krig, nationellt förtryck och utsugning äger en moral som motsvarar det stora folkflertalets fordringar men inte den lilla minoritetens som ockrar på detta flertal, alltså inte allas fordringar. Den är tills vidare definitivt en klassmoral. Men eftersom arbetarklassens historiska mål, socialismen och kommunismen, sammanfaller med den faktiska utvecklingslinjen, representerar arbetarklassen redan nu en moral som med tanke på framtiden motsvarar ”alla människors bästa”.

Nationalekonomi och moral

Vår visshet om socialismens seger bygger visst inte blott på övertygelsen att den socialistiska moralen är den kapitalistiska överlägsen. Samhällssystemens växlingar, liksom alla stora historiska frågor, avgörs genom maktmedel. Det bör kanske i förbifarten påpekas att maktmedel inte är detsamma som våld. Moralerna kan vara en maktfaktor bland många, ibland kanske avgörande, men endast under förutsättningen att den kan sätta stora folkmassor i rörelse, massor som visar sin materiella makt. Enbart med moralpredikningar och passiv förtröstan på att ”det rätta alltid segrar” förverkligar man inte socialismen.

Det har funnits ädla mänskovänner i världen som har trott att idén om en ny och rättvisare samhällsordning skulle kunna förverkligas blott genom sin moraliska överlägsenhet. Sådana var de utopiska socialisterna (Saint-Simon, Fourier, Owen o.a.) I sina böcker skisserade de upp s.k. idealsamhällen — och försökte också grunda sådana — för att ersätta de kapitalistiska utsugarsamhället. Då detta idealsamhälle, enligt deras mening, fyllde alla tänkbara rättfärdighetskrav trodde de att slet skulle godtas allmänt och att dess förverkligande inte skulle stöta på svårigheter. De fick emellertid uppleva en bitter besvikelse. Deras ödesdigra misstag var att de trodde sig kunna skapa det nya samhället efter eget huvud och inte tog med i beräkningen frågan om det nya samhällets historiska förutsättningar.

Den vetenskapliga marxistiska socialismen däremot studerar de lagar som råder i det kapitalistiska samhället, den utvecklingsprocess som leder till att det socialistiska samhället kommer att födas ur det kapitalistiska samhällets sköte. Ingen ny samhällsform, så rättvis den än må vara, låter sig förlossas utan de nödvändiga ekonomiska och historiska förutsättningarna. Det kommunistiska samhället, där man förverkligar principen ”av var och en efter hans förmåga — åt var och en efter hans behov”, vore onekligen den mest rättvisa samhällsformen. Men en övergång från det kapitalistiska samhället direkt till det kommunistiska är inte möjlig, eftersom man under kapitalismen inte kan framställa den varurikedom som en tillämpning av denna princip förutsätter. För att skapa dessa förutsättningar är det nödvändigt att gå genom det socialistiska stadiet, där man lever enligt principen ”åt var och en efter hans arbete”.

Trots det uppenbara faktum att det socialistiska systemet är det kapitalistiska överlägset har inte den vetenskapliga socialismens grundläggare någonsin åberopat den *moraliska* synpunkten när de har motiverat kapitalismens oundvikliga undergång och socialismens seger. I detta avseende ansluter sig Lenin till den tyska borgerliga nationalekonomen, Werner Sombarts uttalande ”i marxismen finns inte en tillstymmelse till moral”. Detta något egendomliga uttryck innebar att Marx och Engels grundade sina revolutionära teorier enbart på det objektiva studiet av det kapitalistiska samhällets utvecklingslagar. De ansåg det viktigt att inte blanda ”en tillstymmelse” av moralisk värdering i den vetenskapliga socialismens motiveringsgrunder. Varför? Därför att

människor som såg på samhällsförhållandena ur moralisk synvinkel lätt föll för frestelsen att ge samhällsföreteelserna en idealistisk tolkning, att lägga huvudvikten vid moralpredikningar och inbilla sig att missförhållandena i samhället kunde avlägsnas genom ”människans inre förnyelse” — och därmed avleddes massornas uppmärksamhet från huvudsaken, kampen för att ändra samhällets materiella grundval.

Man hör ofta sägas att den marxistiska socialismen baserar sig på Bibelns läror. Sådana tankar uttalas ofta i all välmening utan att vederbörande inser hur de därigenom drar åt samma håll som kapitalisternas propagandamakare, vilka har till uppgift att misstänkliggöra de marxistiska lärorens vetenskapliga giltighet och stämpla marxisterna som svärmiska världsförbättrare och dystra moralpredikanter. En som visat stor flit i sådana bestyr är Russell som inte på länge har orkat tala om mycket annat än huru som marxismen är ”tro” och marxismens anhängare ”troende”. I hans spår trampade ivrigt den kända fascistbeundraren och kommunistfienden, samlingspartiets prelat Paavo Virkkunen, som i Uusi Suomi lät veta att ”den materialistiska kommunismens bärande idéer är lånade från kristendomen, antingen medvetet eller omedvetet”. Prelaten Virkkunen pratade smörja av gammal vana — antingen medvetet eller omedvetet. Men visst är det intressant när en prästman som vill skymfa kommunismen påstår att den baserar sig på kristendomen!

Marxismen blandar inte in moralfrågan i socialismens vetenskapliga motiveringsgrunder. Men den vetenskapliga sanningen som sådan vädjar mycket starkt till alla rättänkande människors moral, till deras ”bättre jag”. Och just denna vetenskapliga sanning hjälper arbetarklassen att inse sin ställning och de gemensamma intressena skänker den visshet om att dess sak till sist kommer att segra. ”Kalla” vetenskapliga fakta äger en större förmåga att värma, entusiasmera och inge mod än de bästa moralpredikningarna. Därför vill arbetarklassens fiender så gärna försöka stämpla marxismen som ”ovetenskaplig”.

Den marxistiska socialismen är förknippad med frågan om moral också i ett annat avseende. Hur kan man förklara att Marx som, även enligt vad teologen Alanen vet, ”skulle ha haft möjlighet att komma långt i sin tids borgerliga samhälle” det oaktat ”offrade alla dessa möjligheter för att i knappa omständigheter studera samhällsfrågan”? Vad var det som sporrade den vetenskapliga socialismens grundläggare att åta sig detta jättelika forskningsarbete och ägna hela sitt liv åt arbetarnas sak? Ingenting annat än deras mänskokärlek och omutliga rättskänsla, deras förtrytelse över det kapitalistiska samhällets utsugning, dess förtryck och orättvisa, och deras varma medkänsla för de förtryckta och vanlottade — alltså moraliska synpunkter.

Vi skulle således inte göra rättvisa åt Marx och Engels om vi påstod att deras övergång från det borgerliga lägret till arbetarklassens sida enbart skulle ha berott på att de förutsåg socialismens oundvikliga seger och önskade ”inrikta” sig på den segrande arbetarklassen. Endast principiösa konjunkturpolitiker och intrigörer kan grunda sitt intresse för arbetarnas sak på blotta spekulativen, segervissheten. För kommunisten är den moraliska synpunkten avgörande: han utgår från övertygelsen att arbetarnas sak är rätt. Därför vet han att hans plats är i arbetarnas kämpande led alltid och villkorslöst, under goda såväl som onda tider, fullkomligt oberoende av vilka utsikterna till framgång är för tillfället. Man blir kommunist framförallt därför att man önskar försvara det arbetande folkets rättigheter alltid och under alla förhållanden, kämpa mot varje slag av förtryck och orättvisa.

Detta slags moral lär Finlands kommunistiska parti sina medlemmar och anhängare. Och det lär inte enbart, det lever också efter denna moral, såsom till exempel partiets hjältemodiga historia från den illegala tiden bevisar.

Om arbetarklassens kampmetoder

Företrädarna för den borgerliga jesuitmoralen utbasunerar gärna att kommunisterna handlar enligt mottot ”ändamålet helgar medlen”. Sanningen är emellertid den att kommunisterna inte har någonting gemensamt med jesuitmoralen vare sig i fråga om medel eller mål. Kommunisternas ändamål är kända för alla, de består provet i moraliskt hänseende. Och beträffande de medel som används för att nå målet kommer bara sådana metoder ifråga vilka motsvarar folkets rättskänsla och moraluppfattningar — och bara sådana. Där man bryter mot denna regel främjar man inte utan skadar det arbetande folkets sak. Moraliskt mindervärdiga metoder, jesuitkonster, är sist och slutligen inte ändamålsenliga, kommunisternas ändamål kan inte på något sätt ”helga” dem.

Men vilka är då dessa arbetarklassens kampmetoder som motsvarar folkets rättsmedvetande och moraluppfattningar. Denna definition är för lös och tänjbar, har någon sagt. Det torde dock vara omöjligt att göra upp en preciserad förteckning över kampmetoder vilka under alla situationer och alla tider skulle motsvara folkets rättsmedvetande, eftersom förhållandena där striden utkämpas växlar och med dem också uppfattningarna om de medel som kampen kräver. Att härvidlag utforma en ”evig” och ”absolut” moralregel är lika svårt som i vilket som helst annat fall — det vill säga om man inte nöjer sig med tomma åtbörder utan känner ansvar inför frågan. Även inom arbetarrörelsen har man ibland framfört den uppfattningen att det är moraliskt som är lagligt. Det är dock ett konstlat försök att sammankoppla två saker som står på vitt skilda plan, och Finlands arbetarklass har heller inte någonsin omfattat en sådan ämbetsmannaregel. I klassamhället är det inte ens möjligt för arbetare och borgare att komma överens om vad som är lagligt och vad som är olagligt. Än i dag strider man t.ex. om frågan, var generalstrejken 1956 laglig eller inte. Men det råder intet som helst tvivel om att denna kamp motsvarade den stora folkmajoritetens rättskänsla och moraluppfattning. Det samma kan sägas om storstrejken 1905 samt arbetarnas och torparnas försvarskamp 1918, trots att den förra enligt arbetarklassens fiender var minst sagt olaglig och den senare rentav kriminell.

Givetvis vill arbetarklassen förverkliga sina mål — och detta gäller också det slutliga målet, socialismen — med fredliga medel. Denna ståndpunkt omfattas framförallt av kommunisterna. Talet om kommunisternas ”våldsplaner” är snilleblixtar som utgått från kapitalistklassens ombudsmän. Men då vi fastslår att arbetarklassen strävar att förverkliga sina mål, vill genomföra socialismen med fredliga medel, berättigar det oss inte att fälla moralisk dom över de fall då arbetarmassorna har varit tvungna att med vapen i hand försvara socialismen.

Om beteende och moralregler

Moralen kommer till uttryck i vårt beteende. Alla mänskliga samfund har genom tiderna för sina medlemmar och anhängare försökt fastställa skrivna eller oskrivna regler för deras beteendetsiska normer, ”tio bud”. Och moralreglernas tid är ingalunda förbi, de behövs också inom arbetarrörelsen.

En människa som omfattar den marxistiska moraluppfattningen utgår ifråga om sitt beteende från den allmänna principen att det är gott som tjänar arbetarklassens och hela det arbetande folkets sak, ont det som skadar deras sak. Gott är det som för socialismens sak framåt, ont det som tjänar socialismens fiender. Gott är det som främjar fredens sak och de förtryckta folkens frihetssträvanden, ont det som gagnar krigsivrarna och folkens förtryckare.

När vi försöker tillämpa denna princip på vårt eget beteende märker vi snart att den inte bara förpliktar oss till samhällelig verksamhet och kamp utan att principen också inverkar på vårt dagliga leverne, vårt privatliv. Det är alltså inte sak samma hur vi förhåller oss till arbets-

kamraterna, till grannarna, till familjen, till alkoholbruk osv. Människorna grundar nämligen ofta sin uppfattning om idéer och organisationer på det sätt företrädarna för dessa beter sig i det dagliga livet. Våra motståndare ligger ständigt på lur för att kunna stämpla de våra som moraliskt fördömliga i allmänhetens ögon. Vi kan föreställa oss det jubel som skulle uppstå i motståndarlägret om man kunde påvisa att en kommunist hade gjort sig skyldig till den minsta kriminella handling.

Vi har redan tidigare framhållit att vi ingalunda blint avvisar de regler för samlevnaden som har utformats under tidernas lopp och som bottnar i folkens livserfarenhet. Men medan vi lever i ett klassamhälle och tar del i klasskampen är arbetarklassens moral i första hand *kampmoral*. Det avgörande kännetecknet på kommunistisk moral är trohet till det arbetande folkets sak, mod i kampen mot dess fiender, vilja att ställa de gemensamma fördelarna framom de privata.

En framgångsrik kamp för en gemensam sak *fordrar* och *förutsätter* en hög moral. Men det är bara en sida av saken. Lika säkert är att en gemensam kamp för en stor och rättvis sak i hög grad är ägnad att höja moralen hos massorna som deltar i den. Klasskampens historia ger otaliga exempel på detta. En person som i seklets början (1905-1906) följde med de nordfinländska skogsarbetarnas ettårs långa strejk mot Kemi-bolaget berättar:

”Alla som har bott i norra Finland torde veta att skogsarbetarnas liv förut var under all kritik. Superi, slagsmål, hasardspel, oanständigt leverne och brutala sedlighetsbrott hörde till dagordningen. Men i och med att arbetarna inledde en kamp för sin frihet och för bättre livsvillkor upphörde också detta osedliga liv. Arbetarna slog sönder sina egna och kamraternas spritflaskor och förstörde spritförråden, rev sina spelkort i bitar och började studera socialdemokrati”. (Emil Lehén: Pohjolan tukkityöläisten lakko).

Också generalstrejken 1956 hade en moraliskt positiv verkan på arbetarmassorna. Småaktigt käbbel, skymford och misstänksamhet mellan de båda åsiktsriktningarna inom arbetarrörelsen gav vika för förtroende och kamratanda. Av allt att döma är det främst av denna anledning som arbetarklassens fiender fortfarande biter ihop tänderna när de talar om denna tid.

Den kommunistiska moralen kräver inte bara uppoffring och martyrskap. En negativ, asketisk inställning till ”jordelivets” glädjeämnen och njutningar är främmande för den. Och annorlunda kan det inte heller vara, eftersom folkens rika framtid, materiell och andlig välfärd är kommunismens slutmål. Den kommunistiska moralen nekar inte människorna att eftersträva personlig framgång, men den tillåter inte att den enskilda skaffar sig fördelar på det gemensammas bekostnad — den fordrar att de gemensamma fördelarna skall ställas främst och att individuell framgång skall sökas genom det gemensammas framgång. ”Den moraliska plikten är ingenting annat än den gemensamma fördelen som blivit den enskildes plikt och individuella fördel” säger den kända sovjetiske pedagogen, Makarenko.

Ett ord om den kristna moralen

Kloka män, som inte själva har hyst några som helst religiösa känslor, har framhållit att religionen är nödvändig för folket inte enbart som maktmedel utan också för att den upprätthåller folkets moral. Enligt denna uppfattning kan man inte hålla ett helt folk på dygdens väg med mindre än att man tar övernaturliga makter till hjälp, m.a.o. skrämmer med helvetet och lockar med himmelrikets fröjder. Då kyrkan med stöd av den världsliga överheten har skaffat sig en särställning på moralpredikningens område, är det inte att undra på om folket ibland just i religionen ser den egentliga företrädaren för moraliska värden och sedlighet.

Många kallar sådant för tro eller religiositet som i själva verket inte har någonting att göra med

religion. Vi har redan nämnt att också en del välmenande människor likställer kommunism med religion, ja man har t.o.m. sagt att ”Kristus var den första kommunisten”. Med religion — eller tro — menar dessa människor tydligen ingenting annat än rättrådighet, hög moral, nobla ideal — så att sist och slutligen är det fråga om oriktigt språkbruk. De som talar om tro i den meningen har på sin tid gått så långt att de har kallat ateismen för ”fritänkarnas religion”.

Den kristna läran har onekligen på sin tid företrätt en jämförelsevis hög moral, isynnerhet under urkristendomen när den ännu inte funnit nåd hos mammons furstar. I våra dagar kan man däremot fråga sig, om den kristna kyrkans budskap har en moraliskt förpliktande verkan ens på trosförkunnarna själva. Det kan knappast förnekas att prästernas och andra kyrkomäns andel i de sedlighetsbrott som kommit i dagen under senare tid, är större än någon annan yrkesgrupps.

Det som i den kristna moraluppfattningen — åtminstone sådan den predikas av vårt lands evangelisk-lutherska statskyrkas präster — särskilt slår ett ”världens barn” är dess nedvärdering av människans egna moraliska strävanden. ”Man blir inte kristen genom att lägga bort sina dåliga vanor, utan genom att bli en slav under Kristus ... Sedlig tävlan gör inte någon till en kristen”. Så säger, enligt ett referat i Uusi Suomi, en framstående finsk teolog. Pessimistens bristande tro på människan kommer till synes i uppfattningen att hon är av naturen ond och ”syndfull”. Sådant sporrar inte människan att övervinna sina brister, inte heller att kämpa mot det som är orätt i hennes omgivning. Frikostiga löften om nåd och förlåtelse även för de grövsta brott är inte ägnade att främja kampen mot brott.

Den marxistiska ståndpunkten härvidlag är i princip den fullständigt motsatta. ”Man skall inte ha brister”, säger Makarenko. Ingen påstår att alla Makarenkos skyddslingar i varje avseende skulle vara fullkomliga. Men säkert är att en morallära, som i princip är ofördragsam ifråga om fel och brott, leder till mera positiva resultat — här på jorden naturligtvis — än en lära som ädelmodigt lovar att förlåta även de grövsta förbrytelser.

Utmärkande för den marxistiska, den kommunistiska moraluppfattningen är tron människan, en positiv inställning till hennes utvecklingsförmåga, hennes möjligheter och hennes krafter. Den respekterar människan och fordrar därför mycket av henne.